

TARTU ÜLIKOOL
BIOLOOGIA-GEOGRAAFIATEADUSKOND
GEOGRAAFIA INSTITUUT

MAGISTRITÖÖ INIMGEOGRAAFIAS

**SISSERÄNNANUTE PÕLVKONNAD EESTI
TÖÖJÕUTURUL 2000. AASTAL**

ALIS TAMMUR

JUHENDAJAD: PhD TIIT TAMMARU
PhD HILL KULU

TARTU 2006

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. VÄLISRÄNDE TENDENTSID JA TAGAJÄRJED	7
1.1. TÖÖJÕU SISSERÄNNE ARENENUD RIIKIDESSE	7
1.2. VÄHEMUSRÜHMADE MÄÄRATLEMINE	10
1.3. SISSERÄNNANUTE MAJANDUSLIK KÄITUMINE.....	14
2. SISSERÄNNANUD EESTIS	17
2.1. VÄLISRÄNNE: SISSERÄNNANUTE KUJUNEMINE.....	17
2.2. DEMOGRAAFILISTE PROTSSESSIDE KULGEMINE.....	20
2.3. TÖÖJÕUTURG JA SELLE RAHVUSLIK SEGREGEEERITUS AASTATEL 1989 KUNI 2000	22
3. UURIMUSE LÄHTEKOHAD JA HÜPOTEESID	26
3.1. SISSERÄNDEPROTSSESSIDE VÕRDLUS EESTI JA TEISTE RÄNDE SIHTKOHARIIKIDE VAHEL.....	26
3.2. HÜPOTEESID	27
4. METOODIKA	29
4.1. UURIMISRÜHMA MÄÄRATLEMINE JA ANDMESTIK	29
4.2. ANALÜÜSIS KASUTATAVAD TUNNUSED.....	31
4.3. ANALÜÜSI MEETODID	35
5. ANDMEANALÜÜSI TULEMUSED	36
5.1. UURITAVATE RÜHMADE DEMOGRAAFILISED JA GEOGRAAFILISED NÄITAJAD	36
5.1.1. Vanus.....	36
5.1.2. Rahvus.....	38
5.1.3. Emakeele ja eesti keele oskus	38
5.1.4. Kodakondsus	39
5.1.5. Haridus	40
5.1.6. Paiknemine.....	42
5.1.7. Keskmise vanuse asustuse hierarhias	46
5.2. MAJANDUSTEGEVUS: MAJANDUSLIK AKTIIVSUS	48
5.2.1. Vanus.....	48
5.2.2. Eesti keele oskus	50
5.2.3. Kodakondsus	50
5.2.4. Haridus	51
5.2.5. Paiknemine.....	52
5.2.6. Näitajate statistilise sõltuvuse tugevus	61
5.3. MAJANDUSTEGEVUS: AMETIALANE JAOTUS.....	62
5.3.1. Eesti keele oskus	63
5.3.2. Kodakondsus	64
5.3.3. Haridus	65

5.3.4. Paiknemine.....	66
5.3.5. Näitajate statistilise sõltuvuse tugevus	68
5.4. MAJANDUSTEGEVUS: TEGEVUSALADE JAOTUS.....	69
5.4.1. Tegevusalade jaotus ja eesti keele oskuse mõju sellele	69
5.4.2. Tegevusalade jaotus piirkondades.....	71
5.4.3. Näitajate statistilise sõltuvuse tugevus	72
JÄRELDUSED JA ARUTELU	74
KOKKUVÕTE.....	79
SUMMARY	81
KASUTATUD KIRJANDUS	84
LISAD	89

SISSEJUHATUS

Kogu maailmas pakub praegu suurt huvi kultuurilises ja majanduslikus mõttes erinevatest riikidest pärit sisserännanud rahvastiku olukord ja kohanemine rände sihtkohariikides. Sisserännanud rahvastik erineb ajaloolistest etnilistest vähemustest oma eneseteostusmotiivi poolest, mis pole ajendatud rahvuse püsima jäämise soovist, vaid parema majandusliku toimetuleku leidmise võimalusest. Vananeva Euroopa tööjõu puudust leevendavad immigrandid jäävad vahel ka mitme põlvkonna jooksul võõraks, on põliselanikest madalama sotsiaalse staatusega, tekitavad võimuorganitele probleeme nii kriminaal- kui sotsiaalvaldkonnas ja on enda kohta käiva kriitika suhtes tundlikud. Neid küll kaitstakse seadustega ja nende integreerimiseks on loodud programme, kuid rangelt jälgitavat poliitilist korrektsust saadab tihti võltstolerantsus, mida näitab kasvõi nende eraldamine omaette linnaosadesse. Samas ei ole peamiselt majanduslikku heaolu taga ajavad sisserännanud ise piisavalt huvitatud sihtkohariiki integreerumisest, nende kohaliku keele oskus on tihti nõrk ja ühepoolset neid asju parandada ei saa. Positiivsete kohanemise näidete juures mängivad tähtsat rolli rahvaste kultuuriline sarnasus ja sisserännanute kogukonna hajutatatus.

Eesti situatsioon on mõnes aspektis väga erinev teistes Euroopa riikides toimuvast: sisserännanute saabumise hetkel ei olnud neil kohanemisprobleeme, sest siinne ühiskond oli neile omasemgi kui kohalikele. Seetõttu tõusis Eesti jaoks vähemuste integreerimise teema üles alles peale taasiseseisvumist, kui riik sai pärandina kaasa enneolematult suure hulga välispäritolu rahvastikku. 1990ndate algus oli ka eestlastele uue ühiskonna ja majanduse korraldusega kohanemise aeg, mis valmistas paljudele raskusi, mõned on siiani poliitiliselt võõrandunud ja tööjõuturul heitunud. Kui vaadata seda küsimust sisserännanu poolt, siis varem oma elukohta üheks suure kodumaa piirkonnaks pidanud inimestel tuli nüüd muuta oma arvamust rahvusest ja riigist, koos riikide iseseisvumisega sai endistest vähemustest enamused ja endisest enamusest vähemus. Selline olukord on tekitanud probleeme nii poliitilisel, sotsiaal-majanduslikul kui kultuurilisel tasandil.

Sisserännanud rahvastiku integreerimine ühiskonda kätkeb endas nende sulandumist uude ühiskonda, luues samal ajal neile võimalused säilitada oma eripära. Integratsioon oleneb erinevatest protsessidest ning selle uurimiseks on palju meetodeid ja mõõdetavaid tunnuseid. Üheks indikaatoriks integreerumisprotsessi jälgimisel on sisserännanute majandustegevuse analüüsimine põlvkondade kaupa, sest normaalse kohanemise käigus peaks iga järgmine põlvkond järjest rohkem kohalikega sarnanema. Kui aga põlvkonnad pigem sarnanevad omavahel või kui erinevus hoopis kasvab, võib see olla märk, et sisserännanute rühm on ühiskonnas isoleeritud ja järeltulevad põlvkonnad heitunud.

Rahvastiku majandustegevuse uurimise juures mängivad suurt rolli paljud taustatunnused, vanus nende seas on inimesest endast sõltumatu. Noortel ja vanadel on tihti suuremad raskused tööjõuturul hakkama saamisel või väiksem huvi seal üldse osaleda. Sisserännanutel on reeglina halvemas majanduslikus olukorras veelgi raskem sobivat tööd leida. Arvestades, et sisserännanud rahvastikul on eestlastest erinev vanusjaotus, võib see ebaproportsionaalselt võimendada tööhõive määrasid. Vanuskoosseisu erisustest tulenevate mõjutuste vähendamiseks on käesolevas töös uuritud ainult 25-54 aastaseid – majanduslikult kõige aktiivsemat vanusrühma.

Indiviidist rohkem sõltuv tunnus – tema elukoht – mõjutab samuti tööalaseid võimalusi. Uurimaks, kas väiksemaid piirkondi eraldi analüüsides on rühmadevahelised erisused väiksemad või suuremad, on töös võrreldud kolmes erinevas piirkonnas elavaid sisserännanuid: majanduslikult edukas Põhja-Eestis ning vähem edukas Kirde- ja Kesk-Eestis. Viimane erineb teistest sisserännanud rahvastiku väiksema tiheduse poolest. Elukoha mõju majandustegevusele on uuritud ka teise ruumilise jaotuse põhimõtte järgi, jaotades omavalitsused asustushierarhia taseme tüüpideks. Lisaks on uuritud ka hariduse, kodakondsuse ja eesti keele oskuse mõju rahvastiku tööhoivele. Kokkuvõtvalt võib öelda, et käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks on analüüsida välispäritolu staatuse kõrval mainitud tunnuste mõju sisserännanute majandustegevuse näitajatele, võrreldes neid nii eestlastega kui selgitada välja põlvkondadevahelisi erinevusi.

Uurimuse andmeallikaks on 2000. aasta rahva- ja eluruumide loenduse anonüümne andmebaas. Taustainfo jaoks on kasutatud ka teisi Statistikaameti andmeallikaid. Rahvastiku majandustegevusest käsitletakse üldnäitajaid nagu majanduslik aktiivsus/töötus, ametialane jaotus ja tegevusalad. Võimalusel on ära toodud ka muutus võrreldes 1989. aastaga, kuid seda ei saa lugeda otseselt arenguks, sest ühiskonna majanduslik korraldus ja sisserännanute staatus oli siis hoopis teistel alustel. Samas on tagasivaatamise info andmine oluline rahvastikuarengu seisukohalt, sest rahvastikuprotsessides kiireid muutusi ei toimu, inimeste tööalase käitumise määrab suuresti nende hariduslik ja sotsiaalne taust ning kindlasti ka perekondlikud traditsioonid.

Sisserännanute määratlemine rahvusvaheliselt ei ole kõigile üheselt mõistetav. Küsimuse all ei ole vajadus käsitleda hilisperioodil sisserännanuid põlisrahvastikust (põhirahvusest ja etnilistest vähemustest, viimased koosnevad vähemusrahvustest ja rahvusvähemustest) eraldi, vaid vaieldakse, milliste tunnuste alusel neid määratleda. Probleem ei tulene suutmatusest saavutada ühist kokkulepet vaid erinevad riigid koguvad erineva delikaatsusastmega näitajaid. Siiski saab lugeda kõige levinumaks määratlemise viisiks otsustamise sünnikoha andmete järgi, mille kohaselt loetakse sisserännanuteks riigis elav välissündinud rahvastik koos oma järeltuleva põlvkonnaga. Selle sisserännanute teise põlvkonna hulka loetakse ka need isikud, kellel vaid üks vanematest on välissündinud. Oluline on eristada ka sisserännanu päritoluriiki, sest selle sotsiaal-majanduslik erinevus või sarnasus sihtkohariigiga mõjutab nende käitumist ja kohanemist. Käesolevas töös on uurimise all endises Nõukogude Liidus sündinud rahvastik koos oma järeltuleva põlvkonnaga. Sisserännanute määratlusele on lisatud ka rahvustunnus, st nad on eestlastest erinevast rahvusest.

Käesolev uurimus koosneb viiest peatükist, millest esimene annab ülevaate teise maailmasõja järgsel perioodil toimunud välisrände suundumustest ja tagajärgedest maailmas, täpsemalt on keskendutud sisserännanute majandustegevuse nüanssidele ja arengustrateegiatele. Teine peatükk kirjeldab sama olukorda Eestis. Kolmandas peatükis on võrreldud Lääneriikides ja Eestis toimuvat leidmaks sarnasusi ja erinevusi ning nende teadmiste põhjal on püstitatud uurimuse hüpoteesid. Neljas peatükk on pühendatud andmete ja andmeanalüüsi meetodi kirjeldamisele.

Viiendas peatükis teostatud analüüs on jaotatud nelja ossa. Kõigepealt kirjeldatakse sisserännanute demograafilist koostist vanuse, rahvuse, keeleoskuse, kodakondsuse, hariduse ja paiknemise osas. Järgmised kolm peatükki keskenduvad rahvastiku

majandustegevuse uurimisele, alates majandsulikust aktiivsusest kuni ametialase ja tegevusalase jaotuseni. Kõiki neid majandustegevust kirjeldavaid näitajaid on analüüsitud ka ülal loetletud tunnuste lõikes, et leida seoseid ja mõjutajaid. Peatähelepanu on piirkondlikel aspektidel.

Lõpetuseks minupoolsed tänusõnad inimestele, kelle kaasabil ja toetusel töö valmis. Täna töökaaslasid Statistikaameti Rahvastikustatistika ja Andmetekogumise osakonnast ning oma perekonda ja teisi lähedasi nii otsese kui kaudse toetuse ja aitamise eest. Täna ka juhendajaid Hill Kulu ja Tiit Tammaru. Ühtlasi vabandan oma lapse, Truuta ees, et mul sellele tööle nii palju temale mõeldud aega kulus.

1. VÄLISRÄNDE TENDENTSID JA TAGAJÄRJED

1.1. Tööjõu sisseränne arenenud riikidesse

Massiline rahvusvaheline ränne majanduslikult vähemarenenud riikidest edukamatesse Lääneriikidesse algas pärast Teist maailmasõda ja see suundumus kestab siiani. Muutunud on vaid rände tagamaa. Üheks väljarände ajendiks on loomulik demograafiline areng, mille ühes faasis riigi rahvaarv suureneb hüppeliselt ja selle tulemusel suureneb ränne oma riigi linnadesse, kuid samas toimub ka rahvastiku väljaränne oma etnilistest piiridest. Just 20. sajandi teisel poolel jõudsid paljud demograafiliselt arengult madalama staadiumiga riigid väljarände järku. Kasu sellest said mõlemad pooled – sisserändajad lootsid leida majanduslikku heaolu ja sõjajärgsel perioodil alanud kiire majanduskasv Euroopas vajas lisatööjõudu.

Välispäritolu tööjõu kasutamine osutus majanduslikult tulusaks ja poliitiliselt heakskiidetuks. Põhiline osa saabujaid tuli alguses ristiusulistest Vahemeremaadest. Šveits oli üks esimesi riike, kus alustati välistööjõu abil majanduse arendamist. Kohe peale teist maailmasõda olid veel välispäritolu tööjõudu kasutavate maade hulgas Euroopas Saksamaa, Prantsusmaa ja Rootsi, kuid ka paljude teiste riikide majanduskasvus mängisid immigrandid 1950-ndatel ja 1960-ndatel olulist rolli (Icduygu 1994, Kemuma 2000, Knocke 2000). Ka USA oli üks suuremaid võõrpäritolu tööjõu kasutajaid kohe peale teist maailmasõda, kuid näiteks Soomest sai immigrante vastuvõttev maa alles 1990ndatel (Forsander 2003).

Majanduslik heaolu, mis algatas võõrtööjõu vajaduse, tõi endaga 1960ndatel kaasa iseenesliku immigrantide juurdevoolu (Knocke 2000). Aja jooksul kasvas Euroopa riikides sisserändajate hulk ja laienes rände tagamaa - 1970ndatel suurenes islamiusku sisserändajate osatähtsus, kes pärinesid Euroopaga võrreldes väga erinevast sotsiaalkultuurilistest piirkondadest nagu Türgi ja Põhja-Aafrika (Hollifield 1992). Päritoluriikide ajaloolised suhted sihtkohariigiga on erineva tagapõhjaga: kui paljud sisserändajad pärinevad endistest koloniaalriikidest, siis näiteks ränne Türgist sai alguse ajutisest töörendest, kuid muutus hiljem püsiasustuseks (Alba 2005).

Peale 1973. aasta naftakriisi ja majanduslangust on Euroopa majanduskasv aeglustunud ja linnades valitseb tööpuudus. See on toonud kaasa pahameele immigrantide suhtes. Lisaks majanduslikele põhjustele nähti immigrantides ohtu ka rahvuslikule identiteedile. Paljud migratsiooniipiirkonnaks olevate riikide valitsused (Rootsi, Prantsusmaa, Saksamaa jt) püüdsid 1970ndatel ja 1980ndatel avaldada survet sisserände piiramiseks või lõpetamiseks tuues põhjuseks tööjõu turu moonutatuse ja vajaduse kontrollida töötust (Hollifield 1992, Knocke 2000).

1998. aastaks oli 15 liikmega Euroopa Liidus keskmiselt 5,1% välissünninuid, kuid riigiti oli see näitaja erinev: Luxembourgis 34,9%, Saksamaal 9,0%, Belgias 8,9%. Madalaimad näitajad on Vahemereäärsetes riikides ja Soomes (Muus 2001), kus sisseränne algas hiljem. Välissünninute vanemal põlvkonnal on nüüdseks arvestatav täiskasvanud järeltulev põlvkond. Suurimateks ja tuntumateks etnilistelt põlisrahvastikust erinevateks sisserännanute rühmadeks maailmas on näiteks türklased Saksamaal, põhja-aafriklased Prantsusmaal ja mehhiklased USAs.

Kuigi rände juures on suur tähtsus majanduslikul aspektil, ei saa kogu rännet sõjajärgses Euroopas klassifitseerida töörandeks. Teiste rändeliikide seas on erinevatel perioodidel suur osa ka poliitilisel emigreerumisel. Esimene põgenike rände laine oli vahetult peale sõda. Kui 1970ndatel näiteks lõpetas Rootsi võõrtööjõu vastuvõtmise, asendus see põgenike rändega, kes samuti vajasisid tööd (Knocke 2000). Nõukogude Liidu lagunemine tõi jälle Euroopas suurenenud rändamise mitte niivõrd töö otsinguil, vaid poliitilistel põhjustel, paljudel tekkis ka võimalus naasta oma etnilisele kodumaale.

Rahvusvahelise rändena mõistetakse iga isiku asukohariigi vahetust, seejuures nimetatakse asukohariigiks riik, kus isikul on elukoht ja kus ta tavaliselt veedab oma aega. Alalise elaniku ja külalise eristamiseks on samuti konkreetset määratlust: isik on alaline elanik, kui ta on elanud enamuse viimasest aastast seal riigis või plaanib seal elada vähemalt aasta (United Nations 1998: 9). Seega on immigrantide seas ka neid, kes otsivad vaid ajutist teenistust, et hiljem naasta oma päritolumaale parema majandusliku staatusega (Fris 1982 viidanud Kemuma 2000). Ajutise tööjõu hulgas on ka palju illegaalselt tööd otsivaid inimesi. Nende kahe rühma – poliitilistel põhjustel emigreerunud ja ajutine tööjõud – tingimused, majanduslik käitumine, õigused, seadused nende kaitseks, piiramiseks ja integreerimiseks ning muud valupunktid on erinevate nüanssidega ning käesolev uurimus otseselt nende probleemidega ei tegele.

Välisränne ei mõjuta üksnes rändaja isiklikku elu, vaid põhjustab järske muutusi rahvastikuprotsessides nii sihtkoha- kui päritoluriigis. Indiviidi tasandil on emigreerumise tagajärjed reeglina positiivsed. Inimese rahulolu eeldusteks on tavaliselt see, kui elukoha vahetus oli vabatahtlik ja isik suutis selle läbi parandada oma olukorda. Isiku olukorra halvenemine võib pigem kaasneda sunniviisilise rändega. On ka neid, kelle ootused vabatahtliku rände puhul olid liiga kõrged. Kui loodetud heaolu ei saavutata jääb rändevõog soiku. Ühiskondlikul tasandil vastuvõttev maa ei tegele üksnes sissesõitnute kohanemisstrateegiatega indiviidi tasandil, vaid ka mõjuga mida immigratsiooniprotsess tekitab ühiskonnale kui tervikule. Doonorriik jällegi peab hakkama saama rahvastiku kaotuse probleemiga (Yaukey 1986). John Salt jaotab Euroopa riigid koos oma rändetagamaaga vastavalt rahvastiku juurdekasvu või vähenemise protsessidele neljaks (1993: 8):

1. Väljarändega kaotatakse enam rahvastikku, kui seda suudab korvata loomulik juurdekasv (nt Türgi);
2. Loomulik juurdekasv on peamiseks rahvastikku kujundavaks protsessiks, mida toetab sisseränne (Belgia, Norra, Suurbritannia);
3. Sisserändajate hulk ületab loomuliku juurdekasvu (Austria, Luxembourg, Rootsi);
4. Sisseränne kompenseerib negatiivse loomuliku iibe (Saksamaa 1988-1990).

Rändega kaasnevate tagajärgede juures tuleb teha vahet demograafilistel ja sotsiaal-majanduslikel tagajärgedel. Iseenesest mõistetav fakt, et rahvusvaheline ränne suurendab vastuvõtva ja vähendab päritolumaal rahvastikku, toob endaga kaasa nii otseseid kui ka kaudseid mõjutusi. Otsese mõju näitaja on rändesaldo, mille võrra väheneb päritoluriigi rahvaarv ja tõuseb sihtkohariigi rahvaarv. Absoluutarvudes on see mõlemale riigile ühesugune suurus, kuid teisiti on lugu suhtarvudega – rahvastiku kasvu/kahanemise määr sõltub migratsiooni saldost ja riigi alalise elanikkonna hulgast (Yaukey 1986). See teadmine kätkeb endas rände koormusest ühiskonnale.

Kaudne mõju sõltub rändajate koosseisust, nagu nende vanus, sugu, haridus ja teised sotsiaalsed näitajad. Rändava ja alalise elanikkonna koosseisu erinevus määrab migratsiooniprotsessi mõju alalisele elanikkonnale, nii päritolumaal kui vastuvõtvas riigis (Yaukey 1986). Kui rändajate profiil on enamvähem sama, toimub rahvastiku kasv või kadu kõikides rahvastiku koosseisu kategooriates ja mõju alalisele rahvastikule ei ole, kuid üle maailma on just noored inimesed need kes enam elukohta vahetavad, seda nii riigi siseses kui rahvusvahelises rändes. Päritolumaal järelejäänud rahvastiku hulgas suureneb suremuseas, vanemas keskeas ja alaealiste osatähtsus ning tõuseb suremuse üldkordaja. Samal ajal sündimuse üldkordaja väheneb, sest sünnitusealiste osatähtsus on vähenenud. Need mõlemad muutused põhjustavad rahvastiku loomuliku iibe langust. Seega ei vähenda päritolumaal rahvaarvu mitte ainult otsene lahkujate hulk, vaid see mõjub ka rahvastiku vanuselisele koosseisule ja seda mõju jätkub mitmeteks põlvkondadeks. Sihtkohariigis on protsess vastupidine: seal tõuseb rahvaarv nii rände otsese kui kaudse mõju tulemusel, tõuseb sündimus ja väheneb suremus, kuid pikemas perspektiivis võib mingi vanusrühma üleesindatus põhjustada hoopis kiiremat vananemist.

Välisrände võimalik sooline selektiivsus võib endaga kaasa tuua palju problemaatilisemaid tagajärgi eelpool kirjeldatud protsessidest (Yaukey 1986: 287). Sootasakaalu rikkumine pereloomisealiste hulgas on ohtlik ning võib pikaajalises perspektiivis põhjustada iibe langust nii sisse- kui väljarändepiirkonnas (Kutsar 2000).

Sisserändajate etniline ja kultuuriline koosseis on reeglina erinev kohalike omast, sest rände sihtkohaks olev riik on reeglina Euroopa päritolu ja saabuvad Aasiast, Aafrikast või Ladina-Ameerikast, nende religioosne taust on reeglina erinev kristlusest, samuti on nende emakeel erinevast keelkonnast. Ränne omab ka otsest ja kaudset mõju sihtkohariigi rahvuslikule koosseisule. Otsene ja koheselt tuntav mõju on põlisrahvastiku koosseisust erineva etnilise koosseisuga sisserändajate liitumine ühiskonnaga. Kaudne mõju tuleneb erinevast sündimuskäitumisest: tavaliselt on sisserändajate sündimuse tase kohalike omast mõnevõrra kõrgem. Vähemalt kultuurilise kohanemise perioodil tulenevad perekonna laste arvu mõjutavad väärtushinnangud kodumaalt, mistõttu on nende rahvastikutaaste kiirem kui põlisrahvastikul. Kui seda ei tasakaalusta kõrgem suremus on tulemuseks sisserännanud rahvastikuosa kõrgem loomulik iive. See on ajalise nihkega immigratsiooni kaastulem, mis töötab samuti kui kohene mõju – suurendab uut rahvastikurühma. Tihti ongi see ajend kitsendava immigratsioonipoliitika loomiseks põlisrahvastiku poolt (Yaukey 1986).

Sisserände otsene mõju on suurem, kui sisserändajad ei haju, vaid kontsentreeruvad ruumiliselt. Põlisrahvastik võib sellises olukorras tunda end kitsikusse aetuna ja ebamugavalt. Etniliste vähemuste erinev paiknemine võrreldes põhirahvusega on üldlevinud nähtus (Frey ja Liaw 1998, Kritz ja Gurak 2001, Newbold 1996, Nogle 1994, Trovato 1988). Traditsiooniliselt elavad rahvusvähemused ja vähemusrahvused piiratud territooriumil, tihti riigi piirialadel ning on tekkinud kas rahvuste asuala ja riigi territoriaalsest kattumatuses (Sanguin 1990) või ajaloolise sisserände tulemusena, kuid hilisemad sisserännanud asuvad valdavalt elama suurematesse linnadesse (Belanger ja Rogers 1992). Seejuures sõltub sisserännanute paiknemine uues asukohariigis elatud ajast ning asukohariigi immigrantide asustamise poliitikast. Üldiselt kehtib seaduspära, et kui rahvusrühm on väike, ta on hiljuti saabunud ning peamised rändemotiivid on seotud tööga, siis on ta enam koondunud suurematesse

linnadesse (Borgegård jt. 1998, Belanger ja Rogers 1992). Samas võib riikide asustuspoliitika eesmärk olla sisserännanute ühtlasem paigutamine kogu riigi territooriumil (Andersson 1996, Ekberg 1995).

Sisserännanute hilisem riigisisene ränne toob üldjuhul kaasa nende hajusama paiknemise ning selle protsessi intensiivsust mõjutab sisserännanute kohanemine: asukohamaa keele valdamine ja kultuuri tundmine soodustab liikumist väiksematesse linnadesse ja maapiirkondadesse. Riikides, kus sisserännanuid püütakse kohe paigutada väikelinnadesse ja maale võib ajaga ikkagi esmalt toimuda sisserännanute koondumine suurematesse linnadesse (Andersson 1996, Ekberg 1995). Seega võib kokkuvõtteks öelda, et välispäritolu rahvastikurühmade paiknemist mõjutavad kõige enam järgmised tegurid: asukohamaa asustuspoliitika sisserännanute suhtes, sisserändajate arv, sisserände aeg, sisserände põhjus, uues asukohariigis elatud aeg ning sisserännanute integreeritus uue kodumaa ühiskonnaellu. Esialgu rännatakse peamiselt piirkondade vahel, kus on juba ees ootamas rahvuskaslaste kogukonnad (Belanger ja Rogers 1992), kuid rahvusrühma arvukuse suurenedes ja integreerumise taseme kasvades laieneb ka sisserännanute asustusala (Funkhouser 2000).

Suuremahuline sisseränne mõjutab tugevalt riigi majandust. Majanduslikud tagajärjed on vaieldavad – mis on kellelegi kasulik, võib teisele olla kahjulik. Kui otsest tulu sisserännanud tööjõu kasutamisest saavad tööandjad ja keskklass, siis kaotajateks jäävad madala sissetulekuga elanikud, kelle töö nad ära võtavad ning kelle palk ja töötingimused seetõttu halvenevad (Murphy ja Cancellier 1982). Lisaks jäävad põlisrahvastikust erineva sotsiaalse ja kultuurilise taustaga inimestega kaasnevad kulud terve ühiskonna kanda. Kiire rahvastiku kasv nõuab ühiskonnalt juba ühiskondlike teenuste nagu koolid, tervishoid, politsei, majutus jm laiendamist.

Iga riigi peamiseks välissündinute ja nende järglastega seotud probleemiks on sotsiaalne integreerimine. Vähemusrühmade sotsiaalne integratsioon hõlmab ligipääs tööturule, haridusele, majutusele, tsiviil- ja sotsiaalõigusele jne ning seda peab toetama kehtiv poliitika. Üheks oluliseks integreerumise alustalaks on kohaliku keele oskus, selle abil on enam avatud nii tööturg kui ka muud kommunikatsioonivahendid. Näiteks Rootsis hakati sisserännanutele 1965. aastast tasuta rootsi keelt õpetama (Kemuma 2000: 19). Väga tähtis on dialoog päritolu- ja sihtkohariigi vahel. Puudulik koostöö võib tulevikus kaasa tuua poliitilist ja kultuurilist pinevust ja vastastikkust mitte-mõistmist (Salt 1993: 37).

Integreerumist pidurdavaks asjaoluks on olukord, kus suured sisserändajate rühmad on koondunud kindlatesse elukvartalitesse ja tegutsevad üksikutes majandussektorites. Vaid omavahel suheldes võivad tekkida etniliselt eraldatud enklavid. Uussaabujad võivad leida kontakte vaid oma enklaavi sees, samal ajal kui sidemed põlisrahvastikuga keele, kultuuri ja sotsiaalsete kontaktide näol on minimaalsed. Nii pakub kogukond küll teatud võimalusi oma asukatele, kuid samas ei ole tal endal piisavalt sidemeid ja lõpptulemusena on kontaktid piiratud (Forsander 2003).

1.2. Vähemusrühmade määratlemine

Riigi ja rahva ajalooline areng ning kultuurilised traditsioonid mõjutavad sealseid vähemusi. Seepärast tuleb neid tegureid alati arvestada vähemuste kohta käivate näitajate analüüsimisel ja tõlgendamisel. Uue vajaduse pöörata tähelepanu etnilisele

määratlemisele lõi alates 1950ndatest toimuv rahvusvaheliste immigrantide vool arenenud majandusega riikidesse. Need sisserännanud on nüüdseks kasvanud täiskasvanud järeltuleva põlvkonna, kes on sotsialiseerunud sihtkohariigi ühiskonnas (Alba 2005). Alljärgnev Werner Haugi (1998) poolt välja töötatud lingvistiliste, religioossete ja etniliste vähemusrühmade piiritlemise kirjeldus on siinkohal ära toodud näitamaks vähemusrühmade määratlemise aspektide rohkust ja keerukust. Seda kõike ei saa kajastada statistiliste enesemääratluslike tunnuste puhul, kuid siit on näha, milliste puudujääkide ja tõlgendamistega tuleb sellisel käsitlemisel arvestada.

Lingvistilise rühma liikmeid on võrreldes religioossete ja etniliste rühmadega kõige kergem määratleda. Keelekasutuse vilumus ja vajadus on individuaalsed omadused, mis mõjutavad isiku igapäevast tegevust ja sotsiaalset suhtlemist. Keele vilumust ja kasutust saab määrata väga erinevalt - emakeel, igapäevane kasutuskeel, keelte tundmine jne. Sõltuvalt vajadusest saab rakendada mitmesuguseid defineerimise ja klassifitseerimise viise ja neist olenevalt saab väga erinevaid tulemusi.

Mingisse religioossesse rühma kuulumise tunnused on oluliselt vähem eristuvad. Üldiselt on järele uuritav isiku individuaalne usk või formaalne kuulumine mingisse organisatsiooni. Sügavamaks analüüsimiseks peaks küsima ka isiku tõekspidamisi või religioosse tegevuse sagedust ja tõhusust. Tunnuste omistamine on lihtsam seal, kus religioonil on tugevad kultuurilised ja sotsiaalsed juured ning välja kujunenud rituaalid. Tänapäevases maailmas tuleb religiooni juures arvestada inimeste individuaalseid eelistusi ja määratlusi. Nüüdisaegset lääneühiskonda iseloomustab inimeste vähenenud seotus mõne religioosse ühendusega, sest suur osa rahvastikust ei ole enam usklikud, samas ütleb formaalne seotus mingi usutunnistusega vähe isiku väärtuste ja uskumuste kohta.

Kõige keerukam on määrata kuuluvust etnilisse rühma. Arvestada tuleb nii kultuurilisi, ajaloolisi kui ka territoriaalseid aspekte. Mõistete keerukus ning üldlevinud arusaama ja määratluse puudumine tähendab, et on raske leida üldkehtivat kontseptsiooni. Igal juhul on eeltingimuseks vajalik ettekujutus peamistest kultuurilistest omadustest rühmasiseselt ja teadmised erinevustest võrreldes teiste rühmadega. Sotsioloogilises kirjanduses toodavate definitsioonide järgi on rahvuslikel ja etnilistel rühmadel kuus tunnust: ühine nimi, mis identifitseerib grupi; ühised esivanemad; ajalooline pärand; oma kultuur (baseerub keelel, usul, kommetel jne); seotus territooriumiga (see võib olla ka sümboolne) ja ühtekuuluvustunne (Hutchinson ja Smith 1996 viidanud Haug 1998).

Max Weber on väitnud, et me nimetame "etnilisteks" rühmadeks selliseid inimrühmi, mis välise habituse sarnasuste või kommete või mõlema või kolonisatsiooni- ja rändemälestuste alusel säilitavad subjektiivset usku päritolu ühtsusesse, täiesti ükskõik, kas selline vereühendus objektiivselt eksisteerib või mitte. "Hõimukogukonnast" eristub "etniline" ühisus seetõttu, et ta on iseenesest just nimelt ainult (usutud) "ühisus" ("ühendus", "ühendus"), mitte aga "kogukond"... (1972: 237).

Seega ei saa etnilisi rühmi piiritleda ainult enesemääratlusliku rahvustunnuse alusel, vahel harva on see hinnatav kultuurilise ja geograafilise informatsiooni alusel, nagu keel, usk, isiku või tema vanemate sünnikoht, päritolu, kodakondsus jne. See on võimalik peamiselt selliste rühmade puhul, kellel on tugevad territoriaalsed sidemed ja kindlad kultuurilised tunnused, kuid üldjuhul jätab selline moodus arvestamata subjektiivsed etnilise identiteedi näitajad ja selle erinevad aspektid (Haug 1998).

Üheks etnilise identiteedi tunnuseks on, et selle vorm ja väljendus võivad aja jooksul teiseneda. Muutuste toimumist mõjutavad ajaloolised sündmused, poliitika, keskkond, haridus ja põlvkondade vahetumine, samuti tendentsid, mis tulenevad migratsioonist, sega-abeliudest, kohanemisprotsessist jne. Seega on etnilise identiteedi teisenemine tänapäeval suuremaks probleemiks riikides, kus on suur immigrantide läbivool ning paljud välismaalased on saabunud viimastel aastakümnetel, sest see võib nõrgendada nende riikide põliselanikkonna sidemeid ajaloolise pärandiga.

Loetletud tunnuste põhjal võib järeldada, et rahvusvähemuste juures on oluline tõsta esile nende vajadust säilitada oma identiteeti (keelt, usku, tavaid jm), mis tähendab, et nende kogukonna sidemetel peab olema kestust ja efektiivsust, samuti eeldab see rahvusvähemuse rühma piisavat arvukust rahvastikutaastelise järjepidevuse säilitamiseks. Selle järjepidevuse tagamiseks vajalik rahvastikurühma suurus sõltub konkreetsetest tingimustest nagu paiknemise kompaktsus, segaabiellumuse ulatus jm, millest tulenevalt võib see olla üsna suhteline suurus (Puur 1997).

Etniliste vähemuste määratlemiseks kasutab ÜRO Inimõiguste Komisjon (*United Nations Human Rights Commission*) järgmisi statistiliselt rakendatavaid tunnuseid (Capotorti 1979):

1. Neid iseloomustavad spetsiifiliste lingvistiliste, religioossete ja/või etniliste tunnuste komplekt, mis eristab neid põhirahvusest.
2. Neid on arvuliselt põhirahvusest vähem, kuid samas peaks nad moodustama piisavalt suure rühma, et kanda edasi ja arendada oma rahvuslikku eripära.
3. Nad moodustavad territooriumil, kus nad elavad, püsielanikkonna.

Nagu näha, hõlmab siingi etnilise vähemuse mõiste põhirahvusest erinevale rahvuslikule kuuluvusele ja suhtarvulisele vähemusele lisaks ka põlisuse tunnust. Statistiliselt loetakse selleks vähemalt kolme põlvkonna pikkust järjepidevat elamist antud riigis. Seega võime ajaloolis-poliitilisest vaatekohast ja erinevaid kohanemisprotsesse arvestades näha uute vähemuste vastandumist oma olemuselt ammustele asunikele (nii põhirahvusele kui etnilistele vähemustele) (Kymlicka 1996). Sisserännanud rahvastikuosa jõuab rahvusvähemuse moodustumiseni alles põlistumisprotsessi toimumise järel.

Põlisuse seisukohalt ei ole oluline lihtsalt sünnikoha fakt, vaid keskkonna tähendus kuhu inimene satub. Reeglina saab iga inimene kuuluda ainult ühel maal põlisrahvastiku hulka (Katus 1996a). Asukohamaa vahetudes tuleb inimesel teha läbi teistkordne sotsialiseerumine uude geodemograafilisse kooslusse. Üksikisikuna ja teatud kitsamaid aspekte silmas pidades võib mõni inimene läbida teisese kohanemise suhteliselt kiiresti, rahvastikurühma kui terviku jaoks kätkeb see protsess inimpõlvi ja põlistumisele kuluv aeg oleneb asukohamaa ja sünnimaa keskkonna erinevusest (Katus jt 2002: 51). Selle ajani määrab sisserännanute vajadused, sotsiaalse käitumise, hoiakud jne ennekõike tema päritoluriik.

Richard Alba on oma uurimuses etniliste piiride kirjeldamiseks kasutanud rühmateooriat (2005): inimesed moodustavad oma igapäevaelus sarnasuste alusel rühmasid, mingisse rühma kuulumisega nad eristavad end 'teistest' kujundades oma käitumist ja mentaalseid orientatsioone nende 'teiste' suhtes. 'Teisi' eristavate tunnuste hulka kuuluvad ka sotsiaalsed, kultuurilised ja rahvuslikud tunnused. See loobki etnilise piiri – ühe rühma liikmed mõtlevad, et teised ei ole nagu meie

sellepärast, et... . Muidugi on selliseid piire palju, mis loovad rühmasid, kuid etnilisuse eristab teistest Max Weberi identifikaator 'subjektiivne usk ühisesse päritollu' – st ühine ajalugu baseerub ühisele pärinemiskohale minevikus, mis võib olla nii tegelik kui oletatav (1968: 389). Viimasel ajal mõnedes rahvuslikult mitmekesistes piirkondades väheneb etnilise piiritlemise tähtsus, mis aitab kaasa assimileerumisele. Assimileerumise tulemusel väheneb etnilistest erinevustest tingitud sotsiaalne ja kultuuriline eristumine ning kogukond seguneb vähemustega, mis võib kaasa tuua ka enamusrühma teisenemise. Integreerumine sulandab rühmi pöörates rohkem tähelepanu nende eripärade säilitamisele.

Piirideks etniliste rühmade vahel loeb Alba järgmisi tegureid (2005):

Kodakondsust, mis on kohaliku etnilise enamuse ja immigrandist vähemuse vahelise piiri fundamentaalseks aspektiks. Kodakondsus annab ligipääsu ühiskonna põhiõigustele. Seejuures mitte ainult poliitilistele õigustele vaid ka suurema vabaduse riigist lahkumiseks ja naasmiseks.

Religiooni, millel on Euroopas oluline koht, kuid esmapilgul mitte nii selge. Selge piir on näiteks islamiusuliste sisserännanutega.

Keeleoskust, mis on üks olulisemaid tingimusi kahe rahvastikurühma suhtlemisel. Kahe keele omandamine on suhteliselt lihtsalt võimalik, kuid reaalsuses on levinud ka stsenaarium, kus juba teisele põlvkonnale on iseloomulik, et unustatakse emakeel ja eelistatakse rääkida riigikeelt. Kolmas arengukäik on selline, kus sisserändajad ei omanda eriti kohalikku keelt. Üheks sellist kulgu soodustavaks asjaoluks võib osutuda immigratsiooni sihtmaa vastutulek suuremale keelerühmale, pakkudes neile nende emakeeles asjaajamise võimalust, ajakirjandust, televisiooniprogramme ja kooliharidust. Võib juhtuda, et ka etnilisel enamusel on huvi õppida sisserännanute emakeelt, seda siiski juhul, kui see keel omab laiemat kasutust, on kultuurkeel või majanduslikult kasulik. Näiteks Ameerikas oskavad suhteliselt paljud hispaania keelt, mis loob sisserännanutele võimaluse läbi saada ainult oma emakeeles.

Rassi, mis on üheks silmaga nähtavaks eripäraks ja reeglina väga tähtis just sisserännanute määramisel. Seda eriti kontekstis, kus paljudes riikides isiku rahvust ei küsita, kuna seda peetakse liiga delikaatseks. Eesti puhul on rass siiani vähetähtis nähtus.

Välissündinud rahvastik eristub üldjoontes oma keele ja mõnede kommete poolest, samuti võivad nad eristuda tööjõuturu kontsentreerumise, usu ja rassilise väljanägemise poolest. Teine põlvkond jagab mõnesid või kõiki neid omadusi. Etnilise enamuse käes on võim kehtestada sotsiaalne distants enda ja välispäritolu rahvastiku vahele. Sisserännanute ja kohalike vaheline piir kujuneb igas ühiskonnas erinevalt. See tuleneb ühiskonna korraldusest, kultuurist, seadusandlusest ja teistest institutsioonilistest valdkondadest vastuvõtvast ühiskonnas, samuti muidugi ka immigrantide endi taustast, karakteristikast ning nende päritoluriigi ajalooliselt kujunenud suhetest sihtkohariigiga. Seega ei ole rühmadevahelistel piiridel igal pool samad tunnused. Piiride hägustumine toimub alati, kuid selle määr ja kontekst on erinev (Alba 2005).

Sisserännanute rühma statistilise piiritlemisega tegelevad nii Euroopa Nõukogu, erinevate riikide statistika kogujad kui teadlased, kuid ühine seisukoht selles osas

puudub – vahel loetakse sisserännanute hulka ainult täiskasvanuna riiki saabunuid, teised käsitlevad kõiki välissündinuid koos mitme järeltuleva põlvkonnaga. Sünnijärgsete tunnuste kõrval määratletakse mõnel pool sisserännanuid kodakondsuse järgi. Õigeid vastuseid selles osas ilmselt ei ole, piir asetamine oleneb konkreetse uurimuse eesmärkidest, objektist ja olemasolevatest määratlemistunnustest. Ühel nõul ollakse selles, et sisserännanud on erinevad teistest vähemustest ja neid tuleb ka erinavalt käsitleda – *immigrants: minorities unlike any other* (Perotti 1994). Kõige levinumalt ja ka käesolevas uurimuses loetakse sisserännanuteks välissündinud ja nende esimese põlve järeltulijad, kellel on vähemalt üks vanematest välissündinud. Neid kahte põlvkonda eristab ajaloolistest vähemustest põlisuse puudumise kõrval ka fakt, et nad ei ole seotud kindla piirkonnaga linnas või maal ning nende struktuur ja käitumine on tihti selgelt omanäoline.

1.3. Sisserännanute majanduslik käitumine

Töörände peamiseks eesmärgiks on töö leidmine sihtkohariigis, seega mõjutab see sihtkohariigi tööturгу. Sisserännanute majanduslikule käitumisele sh majanduslikule aktiivsusele, töötusele, ametialasele jaotusele ja tegevusalade osakaaludele ongi käesolev uurimus keskendunud. Majanduslik integreerumine on ka tähtsaimaks sisserännanute ga koostöö edukuse indikaatoriks (Muus 2001, Kemuma 2000), seda osaliselt tänu oma mõõdetavusele ja suhteliselt ühesele tõlgendatavusele.

Üldlevinud stereotüübi kohaselt on vähemarenenud riikidest pärit sisserändajad reeglina madala kvalifikatsiooniga ja töötavad lihttöolistena (Waldinger ja Feliciano 2004, Salt 1993; Icduygu 1994; Knocke 2000). Emigreeruv rahvastik on reeglina mahajääjatest kõrgemini haritud või oskustöölised, lisaks iseloomustab neid veel hõivatus mitte-põllumajanduslikel tegevusalal, ülesindatus oma erialal, nende kaotus on päritoluriigile tihti suur, sest neid asendada ei ole lihtne. Vaatamata sellele ei saa nad sihtkohariigis võrdväärset tööd, sest sealne tööjõud on enamasti neist kõrgemalt kvalifitseeritud ja haritud, mille tõttu ka hea tagapõhjaga sisserännanud tööjõud võib mitte kannatada võrdlust kohaliku tööjõuga (Yaukey 1986; Knocke 2000).

Kui madala kvalifikatsiooni ja haridusega välissündinud rahvastiku esindajad töötavad lihtsamatel ametitel, konkureerivad madalapalalistel töökohtadel ja samal ajal suhtlevad peamiselt oma kogukonnasisestes ringides, kas saab siis loota, et nende järeltulijad on edukamad? Immigrantide teist põlvkonda analüüsides on leitud mitmeid vasturääkivaid tulemusi nende tööhõive muutuste osas võrreldes nende vanematega. Aafrika-ameeriklaste ja puertorikolaste tööliklassi järeltulijad USA-s ei ole ka mitme põlvkonna vältel alamklassist välja saanud, kuid mehhiklaste teise põlvkonna esindajad on kõrgemalt haritud ja mehed leiavad uue töö kiiremini, kui esimene põlvkond, olles sarnaselt valgetele meestele loomuliku töötuse piiril. Juba varased mehhiko sisserändajad 1920ndatel näitasid, et neist ei saa alamklassi, vaid nad amerikaniseerusid (Waldinger ja Feliciano 2004: 395).

Ilmselt oleneb teise põlvkonna käekäik sisserännanute rühma erinevatest taustatunnustest. Isoleeritud indiviidide puhul on soodumus, et ka teine põlvkond jääb kuuluma tööliklassi. Nad valivad lojaalsuse oma grupile ja loobuvad sellega võimalusest parandada enam enda sotsiaalset ja materiaalselt olukorda (Alba 2005, Forsander 2003). Võib tekkida dilemma, kus hea vähemusest pärit õpilane on omasuguste seas häbistatud oma etnilise ebalojaalsuse tõttu ja samal ajal on tal ka

valgete seas diskrimineerimise risk – seetõttu oleks kindlapeale minek jäämine oma kogukonna hulka püüdlemata paremat staatust. Selline olukord oli näiteks itaalia teise põlvkonna sisserännanutel Ameerikas enne teist maailmasõda (Alba 2005: 24). Vahel põhjustab sisserännanute marginaliseerumist lisaks isoleerituse võimalikkusele ka tööandjate stereotüüpne suhtumine, mille kohaselt peetakse noori ja vanu vanusrühmi, naisi ning vähemusi (sh rahvusvähemusi) ebaefektiivseteks, ebakompetentseteks ja ebastabiilseteks (Pavelson 2000a).

Kuna tööhõivet peetakse üheks ühiskonda integreerumise näitajaks, on haridus järelikult vahend ühiskonda integreerumisel. Välissündinute hariduse juures mängib suur rolli asjaolu, kas ta on omandanud hariduse päritolu- või sihtkohariigis. Majanduslikult vähemarenenud maadelt saabunud immigrantide päritolumaalt saadud haridust ja töökogemust ei peeta üldiselt piisavaks (Kemuma 2000). Välissündinute järglaste haridustasemeid võrreldes on leitud, et nad on keskmiselt küll madalama haridusega kui põlisenamus, kuid kõrgemaga kui nende vanemad (Waldinger ja Feliciano 2004).

Kuna sihtkohariigid vajasisid alguses lisatööjõudu peamiselt tööstussektorisse, olid põhiosa sisserännanutest just seal hõivatud. Enamasti olid nad hõivatud madala kvalifikatsiooniga ametitel – tegid tööd, mida oli vaja teha, kuid kuhu ei leitud põlisrahvastikust töötajaid (Knocke 2000, Waldinger ja Feliciano 2004). Välissündinute tööhõive üldiseks iseloomustuseks sobivad järgmised väited: püsivus ametialal, kuhu ta algselt võeti, ka liikudes tööstusharust teenindusharusse jäävad nad pidama madalamatele ametikohtadele, ligipääs koolitustele on piiratud, mis omakorda takistab ametiredelil tõusmist, edutamine on võimalik vaid siis, kui see tähendab vastutust kaasmaalaste üle, töötasu on isegi samaväärse töö korral kohalikust töötajast madalam ja töökoha hoidmiseks peab välistööjõud enam pingutama, kui kohalikud, seetõttu nõustuvad nad tihti kehvamate tingimustega (Salt 1993: 30).

Näiteks Saksa tööjõuturul moodustasid 1993. aastal Vahemeremaadest pärit töötavast rahvastikust 60% lihttöölised ja madala kvalifikatsiooniga töölised. Nende teine põlvkond on mõnevõrra edukam, kuid võrreldes põlisrahvastiku sama vanusgrupiga, on nad ikkagi pisut madalamal tasemel (Seifert 1997). Rootsis elavatest türklastest on umbes pooled lihttöölised või madala kvalifikatsiooniga töölised (Icdygu 1994). Samas on üksikisikust ettevõtja staatus paljudes riikides sisserännanute hulgas levinud isegi intensiivsemalt, kui põlisrahvastikul ja see on kasvav tendents. Eriti on esindatud teenindus, nagu väiksemahuline tootmine, ehituse, toidukaupade müük, toitlustamine, ja import/eksport. Peamiseks teenuse tarbijaks on rahvuskaaslased (Salt 1993).

Välissündinud on oma järglastest enam nõus tegema töid, mis ei ole populaarsed. Töölisklassi lapsed aga tahavad enamat, kuid on samas kaitsmata erinevate töötasude ja tarbimisstandardite eest. Reeglina on siiski teise põlvkonna tööhõive näitajad paremad, kui esimesel põlvkonnal (Waldinger ja Feliciano 2004).

Kogu sisserännanud rahvastikku ei saa üheselt võtta – olenevalt nende saabumise põhjustest (poliitiliste põgenikena või tööjõuna saabujad) on tihti erinev ka nende majanduslik olukord. Näiteks Rootsis on eestlaste hulgas üldisest enam keskmisest kõrgema staatusega elukutseid. Majanduslikku edu iseloomustav haridustase on samuti eestlaste ja lätlaste teisel generatsioonil kõrgem, kuid tööjõuna saabunud Soome, Kreeka jm päritoluga isikutel madalam kui kogu Rootsi rahvastikul keskmiselt (Reinans 1999).

Tööjõu tegevusalase ja ametialase jaotuse kõrval on oluliseks näitajaks ka töötus. Kui majanduslikult arenenud riikides oli immigrantide töötus 1980ndatel veel paariprotsendiline, siis 1990ndate alguses peale majanduskriisi see tõusis mitmekordseks. Majanduslik aktiivsus jäi madalamaks ja töötus kasvas kõigil rühmadel, kuid eriti suur oli see hiljuti saabunute hulgas (Knocke 2000, Salt 1993). Majanduslikult vähemarenenud riikidest pärit sisserännanute töötuse määr Euroopas oli tunduvalt suurem põlisrahvastiku või teistest Euroopa Liidu riikidest pärit immigrantide määrast (Muus 2001).

Töötuse näitajad sisserännanud rahvastikul tõusevad kiiremini ja langevad aeglasemalt kui võrreldav rahvastikul üldiselt. Näiteks 1991. aastal oli Hollandis töötuse määr 4%, kuid sealsetel türklastel 28%; Saksamaal 6,3%, kuid sisserännanutel 10,7%; Norras 4,2%, kuid aafriklastel 17,7%. Kasvav tendents on, et ka teisel põlvkonnal on sarnane situatsioon oma vanematega ja kui nad saavad tööle, siis on see pigem sarnane esimese põlve hõivatuslega, kuigi võib täheldada vähest paranemist (Salt 1993: 31). Sisserännanute töötus sõltub paljudest välistest mõjutajatest ja on riigiti erinev, kuid see oleneb ka saabunud tööjõu kvalifikatsiooni tasemest, kohaliku keele valdamisest, vanusest, sihtkohariigis viibimise pikkusest ja rahvusest/kultuurist (OECD 1990). Inimkapitali karakteristikud on siiski vaid osa vastusest, sest sisserännanute töötusnäitajad on madalamad isegi juhul, kui nad valdavad täielikult kohalikku keelt (Salt 1993).

Sisserännanutel on suur oht tööjõuturul marginaliseeruda. Tööandjad eelistavad sageli välismaalastest töötajaid, sest neid on lihtsam palgata ja vallandada kui kodanikust töötajaid (Hollifield 1992). Selle on põhjustanud olukord, kus migrantitööjõud on ühiskonnas kõige vähem kaitstud kontingent. Tihti teevad nad tööd, mida kohalikud enam ise teha ei taha – tööd, mida ingliskeelses kirjanduses nimetatakse ka “*three D’s job*” – *dirty, degrading and dangerous* (must, alandav ja ohtlik). Sisserännanutel on suurem võimalus langeda diskrimineerimise, laimamise ja ekspluateerimise ohvriks (Abella 2002). Sellise olukorra on sisserännanud osaliselt ise kujundanud, sest nad peavad töökoha hoidmiseks põhisrahvastikust enam pingutama ja nõustuma kehvemate tingimustega (Salt 1993: 30).

Paratamatult on tekkinud olukord, kus rahvuslik päritolu on tööturгу integreerumise ja edukuse näitaja. Päritoluriigi areng määrab keskmiselt ka saabuja paiknemise tööjõuturul – mida madalam on riigi arengutase, seda nõrgem positsioon. Haridusliku tagamaa juures tuleb mängu hariduse omandamise koht ka selles aspektis, et sihtkohariigist saadud hariduse puhul ei õpi sisserännanu mitte ainult professionaalseid oskusi, vaid ka keelt ja kultuuri ning loob sotsiaalseid kontakte. Kõik see on hilisemal töö leidmisel ja karjääri kujundamisel otsustava tähtsusega, sest suur osa töökohtadest täidetakse mitteametlike kontaktide kaudu. Sotsiaalsed kontaktid mängiva olulist rolli ka edutamisel (Forsander 2003). Seega põhjustab arenenud ühiskonnas sisserännanute piirdumist sekundaarse tööturuga töösidemete või sotsiaalse võrgustiku piiratus (Pavelson 2000a).

Olemine tööturu ebastabiilses osas muudab sisserännanud tundlikuks majanduslike suundumuste ja struktuuriliste ümberkorralduste suhtes. Selle poolest sarnanevad nad põhirahvusest noortega, kellel on samuti raskusi oma koha leidmisel. Sisserännanute positsiooni tööturul võib pidada sotsiaalsete muutuste seismograafiks (Forsander 2003; Salt 1993).

2. SISSERÄNNANUD EESTIS

2.1. Välisränne: sisserännanute kujunemine

Enamikes arenenud riikides on kujunenud arvestatav hulk välispäritolu rahvastikust selle sajandi teisel poolel. Ka Eestisse algas ulatuslik sisseränne alles peale Eesti territooriumi annekteerimist Nõukogude Liidu poolt. Enne Teist maailmasõda oli Eesti üks etniliselt homogeensemaid piirkondi kogu Euroopas: 1934. aastal elas tollase Eesti Vabariigi territooriumil 1 126 413 inimest, neist 88% olid eestlased. Kui arvestada nüüdsetes piirides (ilma Petserimaa ja Narva taguste aladeta) oli eestlaste osatähtsus veelgi suurem – 92% (Tiit 1993). Rahvusvähemuste päritolumaa oli reeglina Eestile territoriaal-kultuuriliselt suhteliselt lähedal ja nad moodustasid pikka aega Eestis elanud rahvusrühmad. Enamik neist oskas ka eesti keelt.

Teine maailmasõda põhjustas raskeid kaotusi Eesti rahvastikule. Aastatel 1939-1945 vähenes eestlaste arv nii vabatahtliku kui sunniviisilise lahkumise tõttu (vt ka Tiit 1993). Teine maailmasõda likvideeris suurema osa Eesti rahvusvähemustest: enamik sakslasi ja rootslasi lahkus Eestist vahetult enne sõda või siis sõja ajal (Ruutsoo 1993, Berg ja Kurs 1995), juutide kogukond hävitati täielikult saksa okupatsiooni esimestel kuudel, lätlaste arv vähenes tunduvalt Petserimaa segaasustusega valdade liitmisel Venemaaga 1945. aastal. Alles jäänud rahvusvähemuste taastepotentsiaali hääbumisele aitasid kaasa ka sõdadevahelisel perioodil suhteliselt kaugele arenenud assimilatsioonitendentsid (Puur 1997). Seega ei jäänud Eesti koosseisu 1945. aastaks eriti etniliste vähemustega asustatud alasid ja eestlaste osatähtsus kogu rahvastikust (809 000) moodustas 97% (Tiit 1993: 1678).

Ainsaks rahvusvähemuseks, kelle järjepidevust maailmasõda ja Eesti geopoliitilise asendi teisenemine ei katkestanud, olid venelased. Küll aga vähenes nende arvukus ligi kolme neljandiku võrra seoses repressioonidega ning Narva-taguse ja suurema osa sega-asustusega Petserimaa liitmisega Venemaa Föderatsiooniga. Hinnangute kohaselt ei ületanud vene rahvusvähemuse suurus Eestis 1945. aastal 23 000 inimest ja nad paiknesid peamiselt Peipsi põhja- ja läänekaldal (Puur 1997). See rahvastikuosa oma järeltulivate põlvedega moodustab tänapäeval peamise rahvusvähemuse Eestis.

Anneksioonijärgu tulemusena vähenes aastatel 1945-1991 Eesti põliselanikkonna osatähtsus. Kõige olulisemaks rahvastikku kujundavaks protsessiks oli ränne (Tammaru 1996). Eestisse sisserännanud rahvastik muutis ka mitte-eesti rahvusest rahvastiku sotsiaalset kuuluvust – kui varem oli nende hulgas arvukalt humanitaarintelligentsi, siis peale sõda Eestisse saabunud inimesed olid enamasti töölised, keskastme insenerid ja sõjaväelased (Kirch 1994). Sisserännet on ametlikult põhjendatud tööjõupuudusega, kuid tegelikult võis selle taga näha soovi lülitada annekteeritud territoorium venestamise läbi võimalikult kindlalt Nõukogude Liidu koosseisu. Kogu nõukogude perioodi vältel oli ränne üsna suures osas “organiseeritud” ja rahvastikku vaadeldi eelkõige kui tööjõuallikat riigi täieliku kontrolli all olevale majandusele (Pragi 2005). Rände juures on oluline ka asjaolu, et rände toimumise hetkel oli tegemist liikumisega suure kodumaa ühest piirkonnast teise.

Sisserännet Eestisse tingisid järgmised tegurid (Kirch 1994):

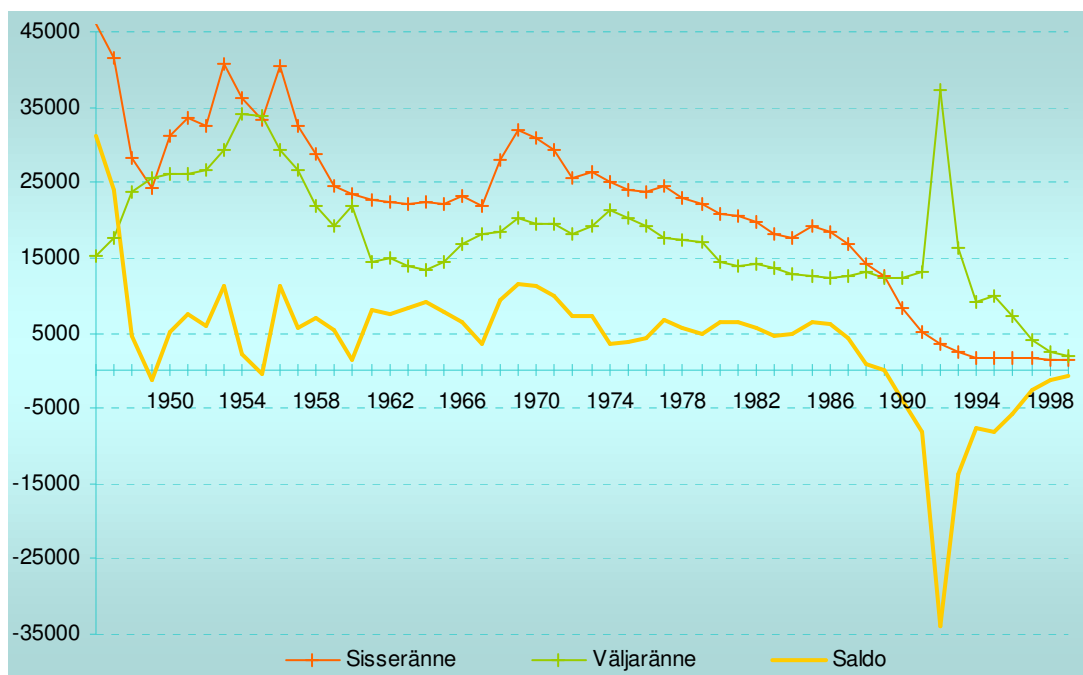
- nõukogude sõjaväelased ja nende perekonnad tulid Eestisse;
- tööliste puudus tööstussfääris;
- juhtivat personali eelistati tuua Venemaalt;
- ülejäänud Nõukogude Liidust kõrgem majanduslik areng ja infrastruktuur;
- spetsiaalselt Moskvast suunatud poliitika loomaks etniliselt segatud rahvast.

Eestisse sattusid inimesed väga erinevatel põhjustel - vabatahtlikult, passiivselt ja otseselt või kaudselt sunnitud. Vabatahtlik ränne on osaliselt seotud sunnitud rändega, olles aluseks ahelrändele. Peamise osa ahelrändest moodustab pereränne (eelkõige abiellumISRänne, kuid ka saabumine vanemate ja laste juurde). Eestisse saabunud abiellusid aga eelkõige teiste sisserännanud inimestega, mitte põliselanikega. Seega on otseselt ja kaudselt sunnitud rändel suur järelmõju ka vabatahtlikule rändele. Tänu rände suunatusele ja sissesõitnute vähestele lävimisele kohalikega oli ka nende huvi kohaliku kultuuri, keele jne suhtes vähene ning nende kohanemissoovid olid väikesed (Tammaru 1996).

Üldiselt iseloomustab sisserändajaid kõrge linnastumise aste ja põlisrahvastikust erinev regionaalne paiknemine (Frey ja Liaw 1998, Kritz ja Gurak 2001, Kulu 1998, Newbold 1996, Nogle 1994, Trovato 1988). Eestis asusid nad enamasti pealinnas ja tööstuslinnadesse, kus nad aja jooksul mitmel pool moodustasid elanikkonnast enamuse. Maale asusid vaid üksikud sisserännanud. Ebaühtlase territoriaalse paiknemise ja suure arvukuse tõttu jäid paljudes piirkondades eestlased vähemusse.

Eestisse saabunud inimesed tulid peamiselt Venemaa Föderatsiooni territooriumilt. Eesti ja Nõukogude Liidu vahelist rännet iseloomustas suhteliselt madal sissesõitnute kinnistumise aste (joonis 2.1), mis johtus sellest, et paljud sissesõitnud kasutasid Eestit vaid lühiajalise peatuspaigana. Aastane migratsiooni saldo moodustab 5000-10 000 inimest, mis on 0,3-0,8% elanikkonnast (Tiit 1993). Kõige intensiivsem oli sisseränne vahetult Teise maailmasõja järgsel perioodil - aastatel 1946 ja 1947 saabus Eestisse üle 77 000 inimese. Siis oli tegemist peamiselt rändega poliitilistel ja ideoloogilistel põhjustel, samuti saabus suurel hulgal sõjaväelasi koos perekondadega (Katus ja Sakkeus 1993). Kokku saabus aastatel 1945-1950 241 000 inimest (Berg ja Kurs 1995).

Joonisel 1. kasutatud andmed on ilma erirändeta, st ei ole sisse arvatud sõjaväelaste, vangide jt liikumisi, seetõttu arvatakse, et tegelikult oli rändekäive veelgi suurem. Arvud joonisel on toodud kõigi sisse- ja väljarändajate kohta, arvestamata nende rahvust. Kuna erinevatel aastatel on tehtud erineva põhjalikkusega tabeleid rände kohta, ei ole võimalik koostada trendi ainult välispäritolu rahvastiku liikumisest, kuid näiteks 1971. aasta andmete põhjal võib öelda, et eestlased moodustasid kõigist sisserännanutest 19% ja väljarändajatest 22%. 2000. aastal Eestis elanud välissündinud inimeste järgi võib öelda, et eesti rahvusest inimestest saabusid enamuses Eestisse tagasi 1940ndatel, kui sõja ajal naasid või sunniti naasma paljud Venemaal elanud eestlased, välispäritolu inimesed saabusid enamasti ajavahemikul 1945-1985 (vt ka Kulu 1998).

Joonis 1. Välisränne Eestis 1946-1999¹

Juba 1950ndate lõpus hakkas sisserände põhjustena suurenema majanduslike tegurite osatähtsus, paljud otsisid lihtsalt materiaalset jõukust ja ei identifitseerinud ennast ühegi konkreetse kohaga. Alates 1960ndate keskpaigast laienes ka välisrände tagamaa. Saabunute hulgas oli järjest rohkem kaugematest piirkondadest pärit inimesi, kellel sageli puudusid varasemad kontaktid Eestiga (Tammaru 1996). Jätkuva industrialiseerimise tulemusena suurenenud nõudlus lisatööjõu järele põhjustas 1960ndatel teise suurema sisserännulaine, Eestisse lisandus 95 000 immigranti (Berg ja Kurs 1995).

Aastail 1960-1970 oli rände mõju Eesti rahvastiku juurdekasvule suurem kui üheski teises liiduvabariigis, samal ajal oli rahvastiku loomulik juurdekasv siin kõige madalam. Nimelt sel ajal kasvasid väga kiiresti ka rahvamajanduse tootmispõhifondid ja tööstuse kogutoodang. Et tööstust arendati suures osas ekstensiivselt, st uute tootmisvõimaluste ja täiendava tööjõu abil, siis on tööstuse kogutoodangu kasvutempo ja migratsiooni intensiivsuse vahel üsna selge seos. Tööstuse arengutempo aeglustumisega vähenes ka sisseränne, ehkki mitte päris proportsionaalselt (Kala 1992).

1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses toimusid Eesti poliitilises ja majanduselus tõsised muudatused. Nende tulemusena pöördus ka rände suund – Eesti ei olnud enam aktiivse sisserände piirkonnaks, rände saldo muutus alates 1990. aastast negatiivseks. 1989-1994 lahkus Eestist hinnanguliselt üle 80 000 inimese, kõige intensiivsem oli lahkumine aastatel 1992 ja 1993. Lahkujate hulgas oli kõrvuti majanduslikel põhjustel repatrieerunud juutidele, sakslastele ja soomlastele ka vene sõjaväelased ja nende pereliikmed ning inimesed, kes ei tahtnud või ei suutnud integreeruda Eesti ühiskonda (Berg ja Kurs 1995). Maakondade lõikes moodustasid üle seitsmekümne protsendi lahkujatest Harjumaa ja Ida-Virumaa elanikud, ka Tartumaalt ja Lääne-Virumaalt lahkujaid oli mõnevõrra rohkem, kui teistest maakondadest. Seega olid aktiivsemateks

¹ Aastatel 1946-1955 on andmed ainult linnarahvastiku kohta

väljarände piirkondadeks just need maakonnad, kus asus rohkem sisserännanuid ning olid suuremad tööstusettevõtted ja militaarasutused. Väljarände tulemusena kasvas eestlaste osatähtsus oma kodumaal 2000. aastaks pea 68 protsendini.

Vaatamata välissündinute erakordselt suurele rändekäibele (Sakkeus 1991), vähenes intensiivse sisserände tulemusena eestlaste osatähtsus 97%-lt 1945. aastal 62%-ni 1989. aastal (tabel 1). 1990ndatel on see jälle tõusnud 68%ni, piirkondlikult vaadetes on erandiks Ida-Virumaa linnad, kus eestlaste osakaal endiselt langeb.

Tabel 1. Eestlaste osatähtsuse muutumine, 1934 – 2000

<i>Aasta</i> ²	<i>Linnarahvastik</i>			<i>Maarahvastik</i>	<i>Kogurahvastik</i>
	<i>Kokku</i>	<i>Tallinn</i>	<i>Narva, Kohtla-Järve, Sillamäe</i>		
1934	85,0	85,8	64,8	89,6	88,2
1959	61,9	60,2	27,6	91,0	74,6
1970	57,4	55,7	21,0	88,2	68,2
1979	54,7	51,9	16,7	87,5	64,7
1989	51,2	47,4	12,9	87,4	61,5
1995	53,3	49,4	12,7	89,6	64,2
2000	56,6	53,7	9,4	91,3	67,9

Sisserännanud rahvastik on viimasel kümnendil nii eestlastega sarnaselt eeslinnastunud ja liikunud pealinna regiooni kui ka vastupidiselt eestlastele hakanud oma asuala laiendama hajudes maapiirkondadesse ja väikelinnadesse (Tammur 2003). Selline kahe rahvusühenda rändesuundade erinevus on samas kooskõlas nende erineva paigutusega nõukogude ajal, mil sisserännanud olid väga linnastunud ja elasid peamiselt suuremates tööstuslinnades, eestlaste paiknemine oli aga märkimisväärselt ühtlasem. Hajumise ja eeslinnastumise juures tuleb muidugi märkida, et ka see toimub sisserännanutel kontsentreeritult (Leetmaa 2004).

2.2. Demograafiliste protsesside kulgemine

Eesti on oma välissündinud elanikkonna osatähtsuse poolest üks esimesi riike Euroopas, olles selle näitaja poolest sarnane vaid Läti ja Luksemburgiga. Eesti ja Läti annekteeriti Nõukogude Liitu viimaste seas, mis andis neile võimaluse paarkümmend aastat kestnud iseseisvuse jooksul jõuda majanduslikult üsna heale tasemele. Ka demograafiline üleminek oli neis mõlemas riigis alanud tunduvalt varem, kui teistel Nõukogude Liidu rahvastel ja seega oli Eesti sarnaselt Põhja- ja Lääne-Euroopa riikidega jõudnud demograafilise arengu järku, kus võeti vastu immigrante (Sakkeus 1991). Siinne suhteliselt hea majanduslik olukord ja infrastruktuuride olemasolu soodustas ettevõtete paigutamise Baltikumi, vähene rahvastiku loomulik juurdekasv tingis vajaduse lisatööjõu järele.

Eesti ja Venemaa vahelised rändevood on aja jooksul oma suunda muutnud. Alates eelmise sajandi teisest poolest, ligikaudu paar kümnendit peale demograafilise ülemineku käivitumist Eestis, sai alguse Eesti rahvastiku väljaränne oma etnilistest piiridest. Peamiselt oli see suunatud itta – toleaege Vene impeeriumi aladele. Teise maailmasõja järel vahetus Eesti ja Venemaa vahelise migratsiooni suund. Eesti oli

² Rahvaloenduse aastad, erandiks 1995

ammendanud oma väljarändepotentsiaali juba 1920. aastate paiku. Koos liitumisega Nõukogude Liiduga sai ta aga tohutu migratsioonitagamaa rahvastikuga, kes oli jõudnud nimetatud potentsiaali kõrgtasemele. Eestis võimendas seda protsessi majanduse ekstensiivne arendamine (Sakkeus 1991).

Aktiivse sisserände tulemusel demograafiliselt arengult madalama staadiumiga riikidest Eestisse on nüüd siin demograafiliselt kaks erinevalt käituvat rahvastikurühma: üks tüüpiline põlisrahvastikule, teine sisserännanutele. Käitumiserinevuse põhjuseks on demograafilise ülemineku erinev ajastus: migratsioonilise rahvastiku päritolupiirkonnas algas demograafiline üleminek Eestiga võrreldes poole sajandi võrra hiljem. Selle tulemusena on ka kõik demograafilised protsessid ajaliselt nihkes. Kuna Eesti (koos oma põlisrahvastikuga) kuulub demograafilise ülemineku pioneerriikide hulka, on sinne rahvastiku vananemine, suremus, abiellumustüüp ja muu sarnane teiste Euroopa riikide demograafiliste protsessidega.

Suur sisserännanute arv mõjutab oluliselt Eesti rahvastiku vanuskoostist, sest saabujate vanusjaotus oli oluliselt noorem kui paikselt rahvastikul, mistõttu suurenes eriti 20-35aastaste põlvkond (Tiit 1993). Oma erakordselt suure arvu ja erineva vanuskoostise tõttu mõjutab välispäritolu rahvastikurühm kõiki demograafilisi protsesse Eestis, eelkõige muidugi neid, kus sisserännanud ja põlisrahvastiku käitumises on vähem kokkulangevaid jooni (Katus 1996b).

Sisserändajaid iseloomustab ebaühtlane soo-vanuskoostis. See on põhjustatud rändeintensivsuse perioodilistest erinevustest, sest sisserändajad olid enamasti nooremas tööeas. Näiteks 1968-1970 Eestisse sisserännanud meestest oli tööealisi või nooremaid 97%, naistest 88% (Sinilind 1983). Tänapäevane välispäritolu rahvastiku vanuskoostis on määratud eelkõige Eestisse saabunud sissesõitnute arvu ajalise varieerumise, rände vanuskõvera, eri aegadel saabunute kõrgema või madalama Eestis kinnistumisastme ning teiste rännet iseloomustavate asjaoludega.

Aja jooksul on sisserännanute vanuskoostis küllalt oluliselt muutunud, igal järgmisel loendusaastral on vanuspüramiidi kuju eelnevast "normaalsem" – st väheneb sisserännulainete mõju püramiidile. Algsest ülinoores vanuskoostisest on 2000. aastaks säilinud peamiselt veel vanusrühma 35-54 ülesindatus. Põlisrahvastiku vanuspuu on varajase demograafilise ülemineku ning Euroopa kontekstis erandliku stabiilsus tõttu nii suremuses kui sündimuses kogu sõjajärgse ajavahemiku jooksul vähe muutunud. Isegi sõja- ja repressioonide mõju ei avaldu vanuskoostises eriti silmatorkavalt, kuivõrd inimkaotused puudutasid kõiki vanusrühmi (Katus 1996b).

Eesti põlisrahvastiku erinev demograafilise ülemineku ajastus idanaabritest mõjutab rahvastikuprotsesse veel praegugi. 1960ndatel ja 1970ndatel jõudsid vanuriikka põlisrahvastiku suurimad sünnipõlvkonnad, teistes endistes Nõukogude Liidu piirkondades pole see veel toimunud. Selle tulemusena hakkas põlisrahvastiku hulgas vanurite osakaal alates 1970. aasta rahvaloendusest langema, samal ajal hakkas langema ka mediaanvanus. Järelikult on põlisrahvastiku noorenemise protsessi toetanud nii suremuse stagnatsioon kui sündimuse tuntav kasv 1960. aastate lõpus. Sisserännanud rahvastik on aga kogu käsitletava ajavahemiku jooksul kiiresti vananenud, nende hulgas on kogu perioodi jooksul kasvanud nii vanurite osatähtsus kui mediaanvanus. Mõlema protsessi tulemusena on erisused käsitletava ajavahemiku jooksul vähenenud peaaesjalikult sisserännanute kiire vananemise tõttu (Katus 1996b).

Praegu Eestis toimuvale rahvastiku kiirele vananemisele on sissesõitnud rahvastik tublisti “kaasa aidanud” – kui varem, sisserännu aktiivsel perioodil, hoidis saabujate arvukas ja keskmisest tunduvalt noorem seltskond kunstlikult tagasi siinse rahvastiku vananemist, siis nüüd teeme kiirelt läbi protsessi, mis teistel kulges sujuvamalt. 1990ndatel jõudis esimene suurem sisserändajate põlvkond pensionikka ja nende üleesindatud keskealiste põlvkond jõuab veel 20 aasta jooksul selle vanuseni.

Eestlaste eeldatav eluiga on ületanud sisserännanute oma kogu sõjajärgse perioodi vältel, ainsa erandi moodustavad naised 1959. aastal. Erinevused pole üldiselt suured, kuid tuleb arvestada, et rahvusrühmade territoriaalse paiknemise iseärasuste tõttu võivad andmed olla struktuuritegurite poolt mõjutatud. Välispäritolu rahvastikust elab 90% linnades, samas on põlisrahvastiku hulgas aga linnaelanike osakaal vaid 60%. Arvestades, et linnaelanike keskmine eluiga on kaasajal tüüpiliselt kõrgem kui maal, on järelikult ainult linnarahvastiku näitajaid võrreldes erinevus kahe rühma vahel veelgi suurem (Katus ja Puur 1992).

Kuna sisserännanute demograafiline käitumine on eestlaste omast traditsioonilisem, erines nõukogude perioodil nende rühmade demograafiline käitumine ka abiellumise osas. Sisserännanute hulgas on vähem levinud vabaabieli, abielluvälised ja abielluväliselt viljastatud sünnid. Keskmiselt abiellutakse eestlastest varem, varem ka sünnitatakse ning üldjuhul piirduakse keskmiselt väiksema laste arvuga (Tiit 1993).

2.3. Tööjõuturg ja selle rahvuslik segregatsioon aastatel 1989 kuni 2000

Nõukogude perioodil toimunud sisserände tulemusel tõusis tasapisi kõikides majandusharudes sisserännanutest töötajate osatähtsus. Põllumajanduses jäi sisserännanutest töötajate arv väikeseks (kogu perioodil umbes 4%) seose nende linnalise eluviisiga, kuid tööstuses toimus nende osatähtsuse tõus kõikides harudes ja kuna tööstustöolistest põliselanikke jäi nii suhtarvudes kui absoluutarvudes vähemaks, saavutas välispäritolu rahvastik tööstustöolistes hulgas 1979. aastaks enamuse. Kuid siiski eksisteeris samal ajal tööstusettevõtteid, kus põhirahvus moodustas töötajaskonnas enamuse. Sellisteks olid osad puidu-, kerge- ja toiduainetetööstuse harud, mis ei paiknenud ainult sisserännanute asuala Ida-Virumaal ja Harjumaal, vaid ka mujal Eestis (Tammur 1999). Lisaks töölistele saabus Eestisse ka funktsionääre: kuivõrd eestlased ei paistnud silma lojaalsusega uuele võimule, toodi sisse administraatoreid, parteifunktsionääre ja komissare, kes igas ettevõttes ja asutuses esindasid kommunistliku partei võimu (Tiit 1993).

Kuna eestlased eelistasid mitte töötada/elada venekeelses keskkonnas langes paljudel ametialadel nende osatähtsus olulisel määral, selle tulemusena olid juba 1960ndatel eestlased tõrjutud mitmelt ametialalt. Olulisemad neist olid raudtee- ja veetransport ning tööstusharudest mäe-, keemia- ja tekstiilitööstus. Kõik need tööstusharud paiknesid Ida-Virumaal, kus eestlased olid seoses sealsete uute linnade rajamisega ja nende asustamisega sissesõitnud rahvastikuga tunduvas vähemuses. Tegevusaladeks, kus põhirahvus oli veel 1970. aastal olnud enamuses, kuid 1989. aastaks moodustasid juba vähemuse, olid paberi- ja ehitusmaterjalide tootmine ning mitte-tootmisaladest ühiskondlik korrakaitse (Tammur 1999).

Käesolevas uurimuses käsitletav kahe viimase rahvaloenduse vaheline periood oli Eesti elus üldse ja ka majanduselus eriline ja pöördeline, hõlmates ajavahemikku, kui

Eesti oli osa Nõukogude Liidu majandusest (1989-1991), Eesti taasiseseisvumist (1991), majandusreformide algust (1992), esimesi reformijärgseid aastaid (1993-1994) ning mõningase stabiliseerumisprotsessi algust üldises majandusarengus (1995-1997) (Eamets ja Philips 2000: 20).

1989. aastal oli Eesti majandus osa Nõukogude Liidu ühtsest majandussüsteemist ning oli seetõttu tihedalt seotud endise Nõukogude Liidu tooraine- ja tooteturgudega. Tööstuse arendamine ei olnud algusest peale planeeritud Eesti-kesksena ja see põhjustas suurenenud vajadust tööjõu järele (nt põlevkivitööstuse forsseeritud arendamine peamiselt Leningradi piirkonna energiavajaduste rahuldamiseks). Oma mõju tööjõupuudusele andis ka töötamise ja majanduse üldine nõukogudelik ebaefektiivsus ja korraldamatus (Sinilind 1983). Sellest tulenevalt võib öelda, et siirdeperioodi alguses ei olnud Eesti tööhõive struktuur mitte loomuliku (turule orienteeritud) majandusliku arengu tulemus, vaid pigem kunstlikult kujundatud ning lähtus eelkõige endise Nõukogude Liidu majanduslikest vajadustest (Eamets, Philips ja Annus 2000: 26).

1990ndate alguse Eestit iseloomustas elanikkonna kõrge majanduslik aktiivsus, töötus oli peaaegu tundmatu nähtus. Ulatuslikud ümberkorraldused majanduses ja muutused struktuuris tõid endaga kaasa hõive ja rahvastiku majandusliku aktiivsuse vähenemise, lisaks ka tööpuuduse. Erinevad sotsiaalsed rühmad on tulnud nende muutustega toime erineva edukusega (Unt ja Täht 2001). Eriti drastiliseks kujunesid muutused aastatel 1992–1993, mil toimus hüppeline tööpuuduse kasv ja tööhõive vähenemine, seda eelkõige primaar- ja sekundaarsektorist vabanenud tööjõu arvelt. 1995. aastaks oli nii majanduse kui ka tööturu põhireeglistik välja kujunenud, Eestist oli saanud globaalsetele protsessidele avatud majandusega riik (Helemäe ja Vöörmann 2001).

Üheksakümnendate aastate töötuse trendis on kaks tõusulainet: esimene aastatel 1991-1995 majanduse ümberstruktureerimise käigus vabanenud tööjõu tõttu ja teine 1998. aasta IV kvartalist 2000. aasta I kvartalini seoses Venemaa majanduskriisiga. Esimesed tööturu tugevnemise märgid pärast viimast töötuse suurenemist ilmnesisid 2000. aasta II kvartalis, mil tööpuudus vähenes (Pettai 2001: 49).

Kõige kiiremini kasvas töötus aastatel 1991-1993. Kui 1991. aastal moodustasid töötud tööjõust 2%, siis 1993. aastal juba 7%. 1995. aastal jõudis töötuse määr 10% ja püsis seal kuni 1998. aastani, 1999. aastal see kasvas ja jõudis 2000. aasta I kvartalis 14,8%-ni, mis oli Eesti taasiseseisvumisaja kõrgeim tase. Sealtpäele on töötuse määr kahanenud ja 2000. aasta keskmine oli 13,6%. Töötus vähenes nii rahvastiku majandusliku aktiivsuse langemise kui ka tööhõive suurenemise tõttu (Pettai 2001).

Tööpuudus on ka piirkondlikult erinev (vt ka Antons 2003). Seoses majanduse ümberstruktureerimisega vabanes enam tööjõudu põllumajanduses, mis oli tähtis majandusharu Lõuna-Eestis ja tööstuses, mis jällegi domineeris Ida-Virumaa tööhõives oma endiste üleliiduliste ettevõtete näol. Nendes piirkondades on tööpuudus tõsiseks probleemiks. Ka suuremate töandjate pankrotid väikestes monofunktsionaalsetes asulates on põhjustanud paljude inimeste töötuks jäämise (Oru, Sindi, Võhma). Tööpuudus on jätkuvalt suureks probleemiks maapiirkondades, kus vähearenenud infrastruktuur on takistuseks täiendavate investeeringute tegemisel ja see omakorda pikendab pikaajalist töötust maal (Eamets, Philips ja Annus 2000).

Hõive kasv tertsiaarsektoris algas 1993. aastal jõudes 2000. aastaks 59,3%, mis on võrreldes 1989. aasta seisust 17% kõrgem. primaar- ja sekundaarsektorist vabanenud tööjõud põhjustas põhiliselt töötuse ja mitteaktiivsuse kasvu, kuid osaliselt leiti rakendust ka kasvavates tertsiaarsektori majandusharudes (Pettai 2001: 43). Kui 1989. aastal oli primaarsektoris hõivatud 21,2% inimestest ja sekundaarsektoris 37,1% siis 2000. aastaks oli primaarsektoris hõivatuid jäänud vaid 7,2% ja sekundaarsektoris hõive oli kahanenud 33,5%ni.

Üldiselt võib madal mobiilsuse tase osutada tervikuna majanduslikku konkurentsivõimet pärssivaks teguriks. Vabad töökohad mingis piirkonnas siiski ei soodusta täielikult tööjõu mobiilsust, sest elukoha vahetusega kaasnevad mitmed sotsiaal-psühholoogilised ja majanduslikud nüansid (Eamets, Philips 2000: 41). Eestis oli eeldatavalt 1990ndatel valdavaks rändesuunaks madala tööpuuduse ja kõrge teenindushõivega piirkonnad (eriti pealinnaregioon), samal ajal oli väljarände piirkondadeks kõrge tööpuudusega põllumajandus- ja tööstuspiirkonnad (Tammaru, Kulu ja Kask 2003).

Rahvuslikul tasandil kujunes Eesti iseseisvuse järel tööturul uus situatsioon. Nõukogude Liidu pärandina saadud võõrtööjõud erines eestlastest juba “stardipositsioonilt”, nad olid enam hõivatud tööstuses ja paiknesid kontsentreeritult Põhja- ja Kirde-Eesti tööstuslinnades. Paljudele ametikohtadele eelistati just vene päritolu inimesi, nii et diskrimineerimisest rahvuse pinnalt võis rääkida pigem kohalike ebasoosingu vaatekohast. Algselt saabudes asusid sisserännanud tööle peamiselt Ida-Virumaa tööstuspiirkonnas kaevandus-, keemia- ja tekstiilitööstusesse või Tallinnas masinaehitustehase, metalli- või kergetööstusesse, hiljem algas nende sissetung ka transpordi (eelkõige raudteetransport), side ja kaubanduse tegevusaladesse. Eestlased olid aga hõivatud peamiselt tertsiaarsektoris või põllumajanduses (Pavelson ja Luuk 2002). Seega võib juba nõukogude aja puhul rääkida pikaajalisest tööturu rahvuslikust segregatsioonist, mis on pannud aluse ka tänasele tööturu segregatsioonile.

Üleminekuaja struktuurilised ümberkorraldused muutsid hõivestruktuuri ka etnilisest aspektist, seda kõigi kolme majanduslikku käitumist iseloomustava näitaja puhul: majandusharu, ametialane jaotus ja majanduslik aktiivsus/töötus. Lisaks põhirahvuse soodsamale positsioonile uues majanduslike ümberkorraldusest tingimustes, hakkas olulist rolli mängima eesti keele oskus, seda nii informeerituse mõttes kui otsestelt nõudmistelt töötajale.

Nii põhirahvuse kui välispäritolu rahvastiku jaoks toimus suur negatiivne hõivemuutus nende traditsioonilistel tegevusaladel: esimese jaoks põllumajanduses ja teise jaoks tööstuses (Pavelson 1997). Parem informeeritus, sidemed ja kvalifikatsioon oli tihti eesti rahvusest inimeste eeliseks, sest see sõltus keeleoskusest ja üldisest integreeritusest Eesti ühiskonda, lisaks olid eestlased juba eelnevalt enam hõivatud tertsiaarsektoris, mis oli uues majanduskorralduses kõige kiiremini arenev majandusharu ja kuhu liikumisel olid eesti rahvusest inimesed mõnevõrra edukamad (Pavelson 2000b). Üleminekumuutused ja 1990ndate aastate arengud on viinud eestlastest erinevast rahvusest inimesed ametialaselt staatusest madalamale tasemele, st nende osakaal on suurenenud kvalifitseerimata tööjõus ja ametihierarhia madalamatel astmetel, samal ajal kui eestlaste osakaal on tõusnud ametihierarhia tipus (Hallik 1999).

Ka töötus on 1990ndatel aastatel olnud sisserännanutele suuremaks probleemiks kui põhirahvusele. Töötuse põhjuseks on olnud nende halb eesti keele oskus ja nende halvem kohanemine struktuuriliste ümberkorraldustega Eesti majanduses. See on nad töö leidmisel seadnud ebavõrdsemasse positsiooni võrreldes eestlastega (Hallik 1999: 44). Eesti tööturu majandusharulist ja ametistruktuuri rahvuslikku segregeeritust on peetud oluliseks põhjuseks, miks tööpuuduse määr on sisserännanute seas kõrgem eestlaste vastavast näitajast (Saar ja Helemäe 2001).

Sisserännanute töötus suurenes eestlaste omast kiiremini üheksakümnendate esimesel poolel, 1995. aastast püsis vahe töötuse määra vahel suhteliselt stabiilsena – ligi 6 protsendipunkti. 1999. aasta töötuse suurenemine puudutas jällegi veidi rohkem sisserännanuid kui eestlasi – nende töötuse määr kasvas 14%lt 17%le, eestlaste puhul 8%lt 10%le. See kinnitab teiste riikide praktika paikapidavust ka Eestis, et sisserändajad on majanduslanguste suhtes põhirahvusest tundlikumad. Samas tuleb märkida, et 1999. aastal suurenes koos töötuse kasvuga ka eestlaste majanduslik passiivsus ja seda erinevalt sisserännanutest (Pettai 2001: 52).

Sisserännanute sotsiaalmajandusliku seisundi uurimisel on leitud, et nende töökohtade leidmise piiratud võimalused sõltuvad nende varasemast hõivestruktuurist, erialade ja tegevusvaldkondade pikaajalisest püsivusest, kvalifikatsiooni ühekülgsusest, hariduse kvaliteedist või vähesest eesti keele oskusest. Teisalt on jõutud uurimistulemusteni, mille kohaselt nad tegutsevad enamasti duaalse tööturu sekundaarsektoris, kus pakkumised on kehvemad. Selles nähakse sisserännanute segregatsiooni ja tõrjutust samade tööalaste eeldustega eestlaste poolt (Pavelson 2001).

Sisserännanuid iseloomustab suurem orienteeritus riiklikule regulatsioonile. Kuigi arusaam, et riik peab kindlustama igaühele töö, on endiselt sisserännanutele iseloomulik, võib ometi täheldada selle arvamuse teatavat nõrgenemist viimastel aastatel. Samas ei saa öelda, et see nähtus eesti rahvusest inimeste puhul puudub, sest tööpuudus, regionaalse arengu ebaühtlus, maapiirkondade tõrjutus jm tekitavad ka põlirahvastikus poliitilist võõrandumist, mille seletamisel ei saa osutada etnilise kuuluvusele ja eesti keele oskuse puudumise teguritele (Pavelson 2002).

Muutuvas majandussituatsioonis on üheks edu pandiks inimeste mobiilsus, millega kohanemine on samuti rahvusesti erinev ja paneb jällegi põhirahvuse soodsamasse positsiooni: eestlased on 1990ndatel olnud tööalaselt oluliselt mobiilsemad (Tammur 2003) ja vastavad enam tööturu väljakutsetele, sisserännanud rahvastik püüab enam oma töökohti säilitada, sest uue töö leidmine on keerulisem. Töö nende jaoks pigem elatusvahend kui eneserealisatsioonivõimalus või arengukeskkond (Pavelson 2002).

3. UURIMUSE LÄHTEKOHAD JA HÜPOTEESID

3.1. Sisserändeprotsesside võrdlus Eesti ja teiste rände sihtkohariikide vahel

Sarnasused³:

- vähemarenenud riikidest pärit immigrantide kogukond hakkas kujunema peale teist maailmasõda;
- suures osas tuldi majanduslikel põhjustel parandama oma heaolu (töötama või sellega kaasnev pereränne);
- tuldi majanduslikult ja demograafiliselt vähemarenenud piirkonnast;
- saabujate sotsiaal-kultuuriline taust oli kohalikest erinevad;
- sisserännanud rikkusid sihtkohariigi vanuselist tasakaalu;
- välissündinuid ja nende järglasi sai mingiks hetkeks rohkem, kui riik vajas ja nende ülalpidamise kulud jäid ühiskonna kanda;
- sisserännanud tekitavad kriminaalseid ja sotsiaal-majanduslikke probleeme;
- sisserännanute paiknemine on spetsiifiline ja iseloomulik kõigile hilisperioodi sisserännanutele – nad elavad suurtes linnades ja on kontsentreerunud, mille tõttu on nende poolt tekitavad probleemidki kontsentreerunud.

Erinevused:

- peamine erinevus on rände tekkemehhanismis – kui mujal juhtis seda majanduskasv ja tööjõupuudus, siis Eestis hoopis majanduse ekstensiivne arendamine ja venestamine;
- kuigi saabuti töötama, ei olnud see alati vabatahtlik, sest osaliselt saabuti sunniviisiliselt suunamise korras;
- saabumise ajal seadused ei piiranud võõrtööjõudu;
- Eestis oli Nõukogude Liiduga sarnane haridussüsteem ja nõukogude perioodil ei peetud sisserännanute päritolumaalt saadud kvalifikatsiooni halvemaks;
- enamus saabujaid olid määratud töötama üleliidulistesse ettevõtetesse, mille toodang oli mõeldud Eestist väljapoole, seega hakkas võõrtööjõud mõjutama siinset tööturgu alles peale nende ettevõtete sulgemist;

³ Nii sarnasused kui erinevused kehtivad Eesti kohta peamiselt alles iseseisvumise järgselt

- alates taasiseseisvumisest on Eesti rändeiive negatiivne, seetõttu vananeb siinne välispäritolu rahvastik eriti kiiresti;
- Eestis elavad vene rahvusest sisserännanud pärinevad eestlastest suurema ja tuntuma ajaloo riigist ning nende kahe riigi omavahelised suhted on juba ajalooliselt teravad.

Loetletud erinevused taanduvad suures osas erinevale poliitilisele ja majanduslikule korraldusele neis riikides. Eestis eksisteerinud olukord ei võimaldanud siin ise reguleerida migratsiooni perioodil, mil see oli kõige intensiivsem. Ilmselt oleks siinne sisseränne olnud avatud turumajanduse ja vabaduse tingimustes teistsugune. Samas on palju olulisi sarnasusi just sisserännanute tausta ja kaasnevate probleemide osas. Probleem sisserännanutega on Eestis isegi suurem, kui paljudes teistes rände sihtkohaks olevates riikides, sest sisserännanute osatähtsus on siin suurem, kui mujal (kuigi tihti loetakse ka Luksemburg suure välissündinute osatähtsusega riikide hulka, on sealsed sisserännanud pigem euroametnikud, kes ei vasta siin loetletud tunnustele) ning seoses nende vananemise ja töötusega on mitmel sotsiaalsel probleemil märkimisväärne etniline mõõde.

3.2. Hüpoteesid

1. Töötus on sisserännanutel põhirahvusest kõrgem, kuid eesti keele oskus, Eesti kodakondsus, kõrgem haridus ja majanduslikult edukamas piirkonnas elamine vähendavad nende töötuse määra.

Kohanemine ühiskonnas ei ole erineva taustaga riigist tulnud inimestel kerge kasvõi juba kontaktide vähesuse tõttu sihtkohariigis (Forsander 2003, Salt 1993, Knocke 2000). Eestis on sisserännanute seas töötus kõrgem, sest nende halb eesti keele oskus ja halvem kohanemine struktuuriliste ümberkorraldustega majanduses on nad töö leidmisel seadnud ebavõrdsemasse positsiooni võrreldes eestlastega (Hallik 1999). Ka tööturu majandusharulist ja ametistruktuuri rahvuslikku segregeeritust on peetud sisserännanute tööpuuduse kõrgema määra põhjuseks (Saar ja Helemäe 2001).

2. Teise põlvkonna töötuse määr on pigem sarnane välissündinute määraga, kuid sellest madalam.

Üldine suundumus on, et teise põlvkonna töötus sarnaneb pigem esimese põlvkonnaga, kuid võib siiski täheldada teatavat paranemist põlvkondade kaupa (Salt 1993).

3. Tööga hõivatud sisserännanute seas on madalamate ametikohtade osatähtsus eestlastest suurem.

Seda hüpoteesi kinnitab nii Lääneriikide praktika (Salt 1993) kui Eesti enda kogemused juba nõukogude ajal (Tammur 1999). Lisaks on üleminekumuutused ja 1990. aastate arengud viinud eestlastest erinevast rahvusest inimesed ametialaselt staatusest veelgi madalamale tasemele, samal ajal kui eestlaste osakaal on tõusnud just ametihierarhia tipus (Hallik 1999).

4. Teine põlvkond on oma vanematest mõnevõrra vähem madalamatasemelistel ja rohkem kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvatel ametitel hõivatud.

Töölisklassi järeltulijatel on raske sellest staatusest välja tulla, seda eriti suhteliselt isoleeritud kogukonnas elades (Alba 2005, Forsander 2003, Waldinger ja Feliciano 2004), mida paraku vähemalt kohati venekeelne elanikkond Eestis on, tänu oma paiknemiseripärale. Samas praktika näitab, et välissündinute lapsed tahavad enamat ja reeglina on siiski teise põlvkonna tööhõive näitajad paremad, kui esimesel põlvkonnal (Waldinger ja Feliciano 2004).

5. Mõlemad rühmad on endiselt teisest enam hõivatud varasematest aegadest juurdunud majandusharudes: eestlased põllumajanduses ja sisserännanud tööstuses, kuid tertsiaarsektoris töötamine on eestlaste seas suurema osatähtsusega.

Eestlased olid juba nõukogude ajal enam hõivatud tertsiaarsektoris, mis 1990ndatel erinevalt teistest majandusharudest laienes. Paljud sisserännanud elavad siiani peamiselt tööstuslinnades, mis ilmselt tähendab ka nende suuremat osalemist sekundaarsektoris. Lisaks võib kirjanduse põhjal eeldada, et sisserännanud ei ole väga avatud muutustele ja neid iseloomustab pigem püsivus ametialal, kuhu nad algselt võeti (Salt 1993).

6. Põlvkondadest on tertsiaarsektoris töötajate osakaal teisel põlvkonnal suurem sekundaarsektori arvelt.

Praktika näitab, et välissündinute lapsed tahavad enamat ja reeglina on teise põlvkonna tööhõive näitajad nende vanematest rohkem sarnased põlisrahvastikuga (Waldinger ja Feliciano 2004).

Arvestades Eesti tööturu rahvuslikku segregeeritust, mida on leidnud mitmed autorid (Saar ja Helemäe 2001, Pavelson 2001), sisserännanute suhteliselt suurt kontsentreeritust ja sellest tulenevat teatavat isoleeritust, võib eeldada, et ükski neist hüpoteesides välja toodud põlvkondade vahelistest erisustest ei ole eriti suur. Integreerumise seisukohalt oleks siiski hea märk, kui sisserännanute teine põlvkond omaks kasvõi natukene välissündinutest paremat positsiooni tööjõuturul.

4. METOODIKA

4.1. *Uurimisrühma määratlemine ja andmestik*

Nõukogude perioodil Eestisse saabunud peamiselt venekeelset elanikkonda on palju uuritud, kuid kujunenud võimaluste ja harjumuste kontekstis käsitletakse sisserännanutenä enamaasti kõiki siinseid eestlastest erineva rahvusega isikuid. Kuigi Lääneriikide eeskujul on juba pikka aega näidanud vajadust eristada hiliseid sisserännanuid etnilistest vähemustest, ei ole Eestis seda eriti rakendatud. Sellist lihtsustatud lähenemist toetab siinne olukord, kus kaks põlvkonda Nõukogude Liidu territooriumilt pärit sisserännanutes moodustab kõigist rahvustunnuselt mitte-eestlasest umbes 90%, koos oma kolmanda põlvkonnaga on olukord veelgi ühesem. Selle mõneprotsendise ülejäänud rahvastikuosa moodustavad Eestis elavad põlised vähemused (peamiselt samuti venekeelne Peipsi vanausuliste kogukond) ja 1990ndatel Euroopast sisserännanud rahvastik. Samas piirkondlikult analüüsides võib kohati selline üldistus olla liiga suur, sest näiteks paljudes Jõgevamaa valdades on umbes pooled nn mitte-eestlastest vene vähemus ja Saaremaal on paljud mitte eesti rahvusest inimesed siia sissesõitnud 1990ndatel Euroopa Liidu riikidest.

Rahvaloenduse andmeid kasutades on võimalik täpselt piiritleda uurimisalust rahvastikurühma: endise Nõukogude Liidu territooriumil (välja arvatud Eestis) sündinud eestlasest erineva rahvusega isikud ja nende Eestis sündinud järeltulijad, kellel vähemalt üks vanematest on sündinud Nõukogude Liidus. Need kaks põlvkonda kokku moodustavad sisserännanud rahvastiku. Rahvuse täpsemat piiritlemist ei pea ma rahvaloenduse andmetele tuginedes põhjendatuks, sest ainult enesemääratlusliku rahvuse alusel selle tegemine jätab arvestamata paljud olulised etnilise identiteedi näitajad ja selle erinevad aspektid (vt Haug 1998).

Sisserännanute majandusliku integreerumise uurimise võrdlusrühmaks on siinne põhirahvus – eestlased, kelle eristamisel arvestan ainult enesemääratlusliku rahvusega ja jätan arvestamata nende sünnikoha fakti. See küll räägib vastu sisserännanute määratlemisel välja toodud põhimõttele, kuid ilmselt on Eestis elades end eestlaseks määratleda selgem ja väljaspool Eestit sündimine ei tähenda alati mitte kuulumist siinse põlisrahvastiku hulka, sest nende hulgas on palju nt küüditamise tõttu Venemaal sündinuid. Lisaks on siin ka venemaa eestlasi (77 000), kes saabusid sõja järel ja kellest paljud olid Nõukogude Liidu rahvuspoliitika tulemusel kaotanud eesti keele, kuid siiski assimileerusid Eestis aja jooksul täielikult (Tiit 1993).

Kahe sisserännanute põlvkonna täpse määratlemise võimalus 1989. aasta loendusel puudub. Erinevalt sõjaeelsetest loendustest, kus registreeriti kogu Euroopa Nõukogu rahvuse määratluses sisalduvate tunnuste komplekt (põlisus, enesemääratluslik rahvus, emakeel ja/või tavakeel, usk ning kodakondsus) jätkati nõukogude perioodil kõige täielikumalt teabekogumist vaid enesemääratlusliku rahvuse osas, kuid sellegi registreerimine ei olnud täiesti korrektne – vastuste fikseerimisel kasutati etteantud rahvuste nimekirja, millest olid välja jäetud mitmed väiksemad ja Nõukogude Liidu seisukohalt vähetähtsad või ebasoosinguusse sattunud etnilised rühmad. Keeleandmeid küll koguti, kuid selle juures tuleb arvestada meetodiliste nüanssidega, sest juhul, kui küsitletava enesemääratluslik rahvus ja emakeel lahknesid, piirdus registreerimine

ainult viie etteantud keelega. Rahvastiku teise keele kasutamise statistikat registreeriti alates 1970. aastast, kuid rõhuasetus seejuures oli vene keele oskuse mõõtmine (Puur 1997). Suur edasiminekuks oli 1989. aasta loendus, kus registreeris esimest korda kõigist varasematest sõjajärgsetest loendustest rahvastiku sünnikoht.

Seega, omades informatsiooni rahvastiku kohta nõukogude perioodil vaid olemasoleva 1989. aasta rahvaloenduse tulemuste näol, ei saa sissearvanud etnilistest vähemustest eraldi üldse käsitleda, sest puudub nende määratlemiseks vajalik vanemate päritolu informatsioon. Arvestades asjaolu, et 1945. aastal moodustasid eestlased omal maal 97% kogu rahvastikust ja 1989. aastaks 62%, võib järeldada, et suur enamus mitte eesti rahvusest isikutest moodustasid sissearvanud rahvastiku – hinnanguliselt oli see 94% (Katus 1996a). Seetõttu langeb rahvastiku jaotamine eestlasteks ja mitte-eestlasteks empiirilisel küllaltki lähedaselt kokku jaotusega põlis- ja välispäritolu rahvastikuks ja see võimaldab teatud ligikaudsusega eristada uuritavaid rahvastikurühmi ka tagasisivaatelisel 1989.aastal.

Tööelisteks loetakse erinevates uurimustes põhiliselt 15-74 või 15-64 aastaseid inimesi. Lähtudes teadmistest, et sissearvanud vanuskoosseis on eestlaste omast ja ka põlvkondlikult proportsionaalselt erinev, et üldiselt on noorte ja vanade vanusrühma majandustegevus väiksema osatähtsusega, mis sissearvanud rahvastiku puhul võib olla veelgi rohkem võimendatud, olen selliste kõrvalmõjude elimineerimiseks võtnud vaatluse alla ainult aktiivses tööeas – 25 kuni 54 aastased – inimesed. Kuigi majanduslikku aktiivsust mõjutavad mitmed isiku individuaalsed omadused, nende hulgas ka statistiliselt mõõdetavad tunnused nagu eesti keele oskus, haridus, kodakondsus jne, pean siiski õigeks piirata analüüsitava rühma ainult vanusega, sest see on isikust endast sõltumatu tunnus, ülejäänud omadusi saab individid ise täiendada vastavalt oma vajadusele või tahtmisele.

Territoriaallüksusi on töös käsitletud kahel põhimõttel. Esiteks asustushierarhia tasemete kaupa analüüsides, jaotades Eesti omavalitsusüksused seitsmesse rühma: pealinn (¹⁴), regioonikeskused (5), maakonnakeskused (11), pealinna tagamaa (15), regioonikeskuste tagamaa (20), maakonnakeskuste tagamaa (19) ja ääremaa (176). Pealinn on Tallinn, regioonikeskusteks on loetud Tartu, Pärnu, Narva ja Jõhvi koos Kohtla-Järvega, ülejäänud maakondade keskused moodustavad kolmanda hierarhia taseme, tagamaa all on mõeldud keskuste 30% pendelrände tagamaad ning ääremaa moodustavad keskustest kaugemale jäävad maalised vallad ja väikelinnad. Nende tasemete täpsem koosseis on ära toodud lisas 1. Teiseks on valitud võrdlemiseks kolm suuremat piirkonda Eestis: üks edukas piirkond Põhja-Eesti (Tallinn oma tagamaa ja ääremaaga) ja kaks majanduslikult Eesti kontekstis vähem edukat piirkonda, üks sissearvanute põhiline asuala ja endine aktiivne tööstuspiirkond Kirde-Eesti (Ida-Virumaa) ja teine Kesk-Eesti (Järva- ja Viljandimaa), kus elavad peamiselt eestlased ja kus on enam maalist eluviisi (vt lisa 2).

Piirkondlike andmete kasutamise juures tuli detailsemate jaotuste puhul aegajalt takistuseks sissearvanute ja eriti eraldi põlvkondade väike arvukus. Kuigi olen töös rõhutanud kõikse loenduse head külge, et ei pea arvestama valimist tulenevaid võimalikke kõikumisi tegelikkuses, on siiski väga väikese rahvaarvu juures tulemus liigselt mõjutatud üksikjuhtudest. Seetõttu on töös kajastatud andmeid ainult selliste piirkondlike üksuste kohta, kus on vähemalt 50 inimese näitajad. Ameti- ja

⁴ Rühmas olevate omavalitsusüksuste arv

Nagu juba mainitud, kasutati analüüsis väljavõtet 2000. aasta rahva- ja eluruumide loenduse anonüümsest andmebaasist. Ajaliste muutuste uurimiseks on võimalusel paralleelselt ära toodud ka vaadeldavate rühmade majanduslik käitumine nõukogude perioodil 1989. aasta rahvaloenduse näitel. Rahvaloendust peetakse rahvastiku-uuringutes üheks paremaks andmeallikaks, sest sealsed andmed on kogutud põhimõttel, et loendataval ei oleks andmete moonutamist põhjustavaid kohustusi ega õigusi ühiskondlike organite suhtes. Seda põhimõtet järgisid ka nõukogudeaegsed loendused teistest tolleaegsetest andmeallikatest kõige enam. Rahvaloenduse peamiseks puuduseks on tema pikk toimumissagedus. Registrid oma ametliku vormiga loovad enam võimaluse ebatäpsuseks, lisaks ei kirjelda registrid kogu riigi rahvastikku neid ühel momendil iseloomustavate tunnustega. Küsitlusuuringud võimaldavad ühelt poolt teostada palju põhjalikumaid küsitlusi, kuid teisalt on nende tulemusi raske laiendada väiksematele rühmadele või piirkondadele, sest siis halveneb või kaob andmete representatiivsus.

4.2. Analüüsis kasutatavad tunnused

1. Uurimisrühmade määratlemiseks on kasutatud järgmisi tunnuseid:

- 31

1989. aastal:

- Välissündinud ja teine põlvkond kokku rahvus ≠ eestlane
- Põhirahvus rahvus = eestlane

2. Andmed rahvastiku majandustegevuse kohta on saadud kolmest küsimusest – majanduslik aktiivsus, töökoht ja amet. Majandusliku aktiivsuse järgi jaguneb rahvastik kaheks:

- Majanduslikult aktiivne rahvastik ehk tööjõud — isikud, kes soovivad töötada ja on võimelised töötama. See omakorda jaguneb hõivatuteks ja töötuteks:

Töötaja ehk (tööga) hõivatu on isik, kes loenduseelsel nädalal töötas ja sai selle eest tasu kas palgatöötajana, ettevõtjana või vabakutselisena; töötas otsese tasuta pereettevõttes või oma talus; puudus töölt ajutiselt.

Töötu on isik, kellel on üheaegselt täidetud kolm tingimust: on ilma tööta; on töö leidmisel valmis kohe tööd alustama; otsib aktiivselt tööd.

- Majanduslikult passiivne ehk mitteaktiivne rahvastik — isikud, kes ei soovi töötada või ei ole selleks võimelised. Nende hulgast oli eraldi välja toodud (üli-)õpilased, pensionärid, kodused ja mudel põhjustel mittetöötavad isikud. Viimaste hulka on loetud ka heitunud isikud, kes ei tööta, kuid kes sooviks töötada ja oleks valmis töö olemasolu korral ka kohe tööle asumaks, kuid ei otsi aktiivselt tööd, sest on kaotanud lootuse seda leida.

1989. aasta loenduse andmetest saab välja tuua ainult majanduslikult aktiivse rahvastiku, sest Nõukogude Liidus puudus ametlikult selline nähtus nagu töötus, töökohta vahetavad isikud kirjutati oma endise töökoha järgi töötajaks, juhul, kui töö otsimine oli kestnud vähem, kui üks kuu, ülejäänud olid mitteaktiivsed.

Ametid klassifitseeriti ISCO-88 (*International Standard Classification of Occupations, 1988*) järgi kokku 393 ametirühma. Ametid on klassifitseeritud neljal tasemel, neist esimesel on 10 pearühma, teisel 28 all-pearühma, kolmandal 115 allrühma ning neljandal tasemel on 393 ametirühma. Töös on kasutatud esimese ja teise taseme jaotust. Peamiselt siiski esimest või isegi veelgi suuremat üldistust jaotades ametid nelja kvalifikatsiooni taseme gruppi (EC 2002 viidanud Kliimask 2004), mille koosseis esimese taseme ametite kaupa on ära toodud tabelis 2.

Tabel 2. Ametialade pearühma ja kvalifikatsioonigrupi ametite nimetused ja loetelu

<i>Ametialade pearühm</i>	<i>Kvalifikatsiooni taseme grupp</i>
(1) Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid	Kõrge kvalifikatsiooniga valgekraed
(2) Tippspetsialistid	Kõrge kvalifikatsiooniga valgekraed
(3) Keskastme spetsialistid ja tehnikud	Kõrge kvalifikatsiooniga valgekraed
(4) Ametnikud	Keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraed
(5) Teenindus- ja müügitöötajad	Keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraed

(6) Põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised	Oskustöölised
(7) Oskus- ja käsitöölised	Oskustöölised
(8) Seadme- ja masinaoperaatorid	Madala kvalifikatsiooniga sinikraed
(9) Lihttöölised	Madala kvalifikatsiooniga sinikraed
(0) Relvajõud	

Ka 1989. aasta rahvaloendusel registreeritud ametid on viidud vastavusse ISCO-88 klassifikaatoriga. Pearühmade lõikes on tollane süsteem praegu kasutatavast hoopis teisiti üles ehitatud, kuid üksikute alarühmade lõikes on need klassifikaatorid enamasti sobivad. Seega on üksikute ametite kaupa ümber kodeeritud kõik 260 1989. aasta loenduse ametirühma, mis hiljem on jällegi summeeritud ISCO-88 pearühmadeks. Ameti ja tegevusala küsimuste juures on oluline teada, et 1989. aasta loendusel kasutati nende andmete kogumiseks väljavõttelise loenduse küsimustikku, mis oli mõeldud ühele neljandikule elanikkonnast.

Kahju on 1989. aasta loenduse andmetest sõjaväelaste eristamise võimaluse puudumisest. Ilmselt on nad peidetud ametiala 'muud elukondliku teenistujate elukutsed' alla. Sõjaväes ajateenijad arvestati sõjaväeteenistusele eelnenud alalise elukoha rahvastiku hulka, kuid ohvitserid, üleajateenijad ja nende perekonnaliikmed kajastuvad nende tegeliku paiknemiskoha alalise rahvastiku arvus (Eesti Statistikaamet 1992). Seega ei saa paljudes piirkondades kahe loenduse vahelise perioodi rahvaarvu muutumise uurimisel kindlaks teha kui suure osa rahvaarvu vähenemisest põhjustas sõjaväelaste lahkumine. Eriti on see mõjutanud väikese rahvaarvuga rannäärseid piirkondi.

Põhitöökoha/põhitööandja põhitegevusala määratakse isiku töökohaks oleva asutuse või ettevõtte põhitegevusala järgi (Husmanns jt 1992) ja on klassifitseeritud vastavalt Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatorile (EMTAK), mis on välja töötatud Euroopa Ühenduse majanduslike tegevusalade statistilise klassifikaatori NACE Rev.1.1. (*Statistical classification of economic activities in the European Community*) alusel. See klassifikaator on oma struktuurilt jaotatud viieks tasemeks: esimesel tasemel 17 jagu, tähekoodidega A-Q ja viiendal tasemel 1020 alamklassi. Töös on kasutatud ainult esimest taset.

EMTAKi esimese taseme majandusharud:

- A. Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus
- B. Kalandus
- C. Mäetööstus
- D. Töötlev tööstus
- E. Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus
- F. Ehitus
- G. Hulgi- ja jaemüük; mootorsõidukite ja kodumasinade remont
- H. Hotellid ja restoranid
- I. Veondus, laondus ja side
- J. Finantsvahendus
- K. Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus
- L. Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus
- M. Haridus
- N. Tervishoid ja sotsiaaltoetus

- O. Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus
- P. Palgatöötajatega kodumajapidamised
- Q. Eksterritoriaalsed organisatsioonid ja üksused

1989. aasta loenduse järgselt klassifitseeriti töökohad kokku 70sse kategooriasse, mille üle toomine tänapäeval rahvusvaheliselt aktsepteeritavas vormi oli samuti kohati keeruline, kuid suuremate rühmade osas teostatav.

3. Kirjeldavate tunnustena on kasutatud vanust, rahvust, emakeelt, eesti keele oskust, kodakondsust, haridust ja elukohta. Allpool seletan täpsemalt keeleoskuse, kodakondsuse ja hariduse küsimustesse puutuvat.

Inimese emakeeleks loeti keel, mis on omandatud varases lapsepõlves esimese keelena ja mida isik üldjuhul kõige paremini oskab. Võõrkeelt oskuse juures tuleb muidugi arvestada, et rahvaloenduses loeti keeleoskuseks üsna vähest oskust. Isik loeti nimetatud keelt oskavaks, kui tema keeleoskus võimaldas toime tulla tuttavates keelekasutusolukordades lugemisel, kirjutamisel või kõnelemisel (ka kuulamisel). Kui isik suutis ennast väljendada tuttavates suhtlusolukordades, sai aru selgest kõnest igapäevaelu teemadel, mõistis üldjoontes lihtsama teksti sisu ja suutis koostada lühikesi tarbetekste, siis oli see piisav keeleoskustase, et vastata küsimusele jaatavalt. Kui mõni neist oskustest puudus, kuid teine ületas eespool nimetatud nõudeid, siis võis seda ikkagi jaatavaks vastuseks pidada. Vähegi suhtlemist eeldava töö leidmise seisukohalt jääb miinimum tasemel keeleoskus väheseks.

1989. aasta loenduse andmetest eesti keele oskuse võrdlemist ei pea ma kohaseks, sest seal küsiti ainult kahe keele oskust – esiteks emakeelt ja kui see ei olnud vene keel, siis teisena pandi kirja vene keele oskus. Seega saab selle loenduse põhjal eesti keele oskusest ülevaate vaid ema keelena vene keelt rääkinud ja vene keelt mitte oskavate inimeste osas, sedagi ainult juhul, kui isik ei eelistanud hoopis mingit muud keelt ära näidata.

Kodakondsuse andmeid kasutan põhiliselt vaid kolme arvukamalt esindatud rühma kohta – Eesti, Vene ja määratlemata. Kogu Eesti andmete juures näitan ära ka Ukraina, Valgevene, Läti, Leedu ja ülejäänud kodakondsused, kuid väiksemates lõigetes muutuvad need rühmad arvult väikeseks ja tulemused juhuslikemaks.

Haridustasemeid on uuritud nii eraldi, kui klassifitseeritult 4 rühma, mis on ära toodud tabelis 3.

Tabel 3. Haridustaseme nimetused ja klassifitseerimine

<i>HARIDUSTASE</i>	<i>KOOD</i>	<i>KLASSIFITSEERITULT</i>
Kirjaoskamatu	1	Alghariduseta
Kirjaoskaja	2	Alghariduseta
Algharidus	3	Alg- ja põhihariduse baas
Üldpõhiharidus	4	Alg- ja põhihariduse baas
Üldkeskharidus	5	Üldkeskharidus
Kutseharidus koos põhihariduse omandamisega	6	Alg- ja põhihariduse baas
Kutseharidus koos keskhariduse omandamisega	7	Alg- ja põhihariduse baas

Kutsekeskharidus keskhariduse baasil	8	Kutsekesk- ja keskeriharidus
Kutseeriharidus pärast põhiharidust	9	Kutsekesk- ja keskeriharidus
Kutseeriharidus pärast keskharidust	10	Kutsekesk- ja keskeriharidus
Kõrgharidus	11	Kõrgharidus
Magistrikraad	12	Kõrgharidus
Doktori-/teaduskandidaadi kraad	13	Kõrgharidus

1989. aasta loenduse hariduse andmed ei tundu võrreldavad, sest kõiki klasse ei saaks välja tuua, rääkimata tasemetest.

4.3. Analüüsi meetodid

Rahvastiku majandustegevuse käsitlemisel on kasutatud kordajaid, nagu tööjõu määr, aktiivsuse määr ja töötuse määr. Majanduslikult aktiivse rahvastiku ehk tööjõu moodustavad isikud, kes soovivad töötada ja on selleks võimelised, ehk siis hõivatud ja töötud kokku. Tööjõu määr on aktiivsete osatähtsus kogurahvastikust, see kordaja on tugevalt mõjutatud rahvastiku vanuskoosseisust ja seda kasutatakse peamiselt näitamaks tööd teha tahtjate osakaalu kogu rahvastikust või kui tahetakse esile tõsta efekti, mida põhjustab erinevatel tasemetel loomulik juurdekasv ja migratsioon majanduslikule aktiivsusele (Shryock ja Siegel 1973). Aktiivsuse määr sisaldab ainult majanduslikult aktiivsete osatähtsus tööelistest. Tööeliste alla mõeldaks enamasti 15-74 ja 15-64 aastaseid inimesi, käesolevas uurimuses 25-54 aastaseid. Töötuse määr näitab töötute osatähtsust tööelise majanduslikult aktiivse rahvastiku hulgas.

Tavaliste risttabelite kõrval on ära toodud ka statistilise sõltuvuse tugevust mõõtev seosekordaja, et välja tuua kõige enam ja vähem nähtusi mõjutavad tegurid. Statistilise seose kordaja väärtus muutub 0 ja 1 vahel olles statistiliselt sõltumatute tunnuste puhul väärtusega 0 ja täieliku statistilise sõltuvuse korral väärtusega 1. Järelikult tugevamale seosele vastab suurem seosekordaja väärtus. Käesolevas uurimuses on kasutatud seosekordajat Crameri V, mille arvutamine baseerub hii-ruut-statistikul (χ^2). Arvutatud on rühmade (eestlased/sisserännanud ja välissündinud/teine põlvkond) sõltuvuse tugevus (1) töötuse (tunnused: hõiatud/töötu), (2) ametialase jaotuse (tunnused: kõrge kvalifikatsiooniga valgekrae/madala kvalifikatsiooniga sinikrae) ning (3) tegevusalase jaotuse (tunnused: kõik 17 tegevusala) puhul ja eraldi käsitletud lisatunnuste lõikes. Kahe esimese seose puhul on tegemist nominaaltunnuste eraldi käsitletava liigi – binaarsete tunnustega. Binaarsete tunnuste puhul saab rääkida ka sõltuvuse suunast, mida näitab kordaja märk (Tiit ja Möls 1997). Seose statistilist olulisust ei hinnata reeglina kõikse statistika puhul, sest siis ühtib valim ja üldkogum ning iga sõltuvus on oluline.

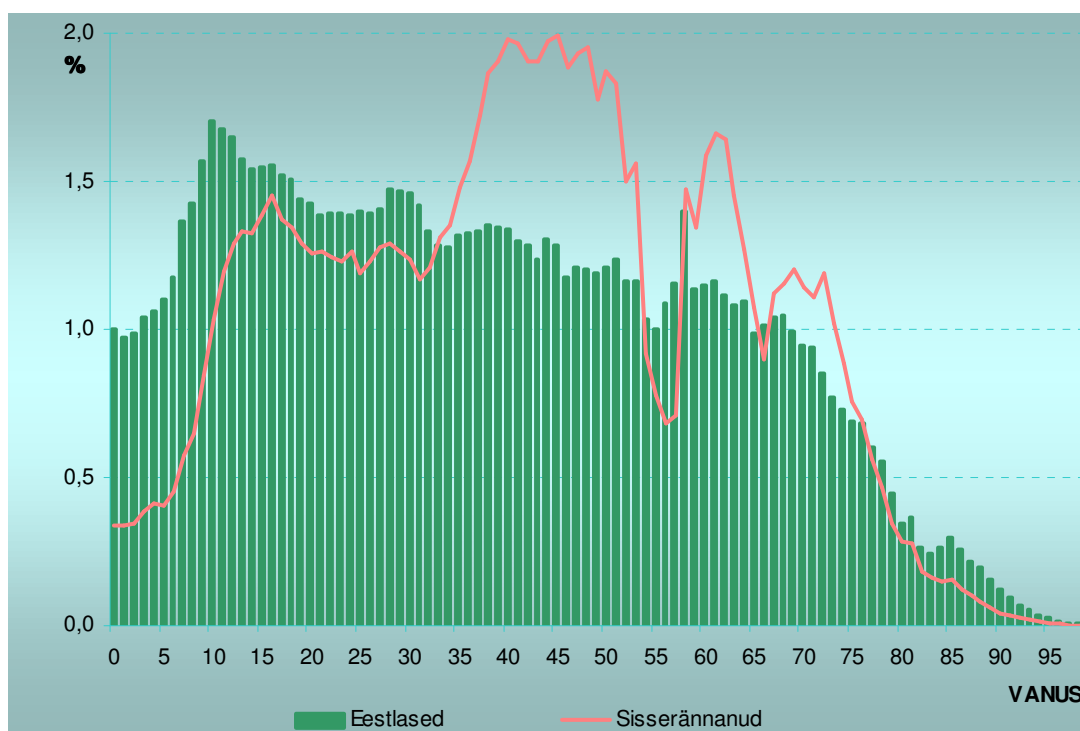
5. ANDMEANALÜÜSI TULEMUSED

5.1. Uuritavate rühmade demograafilised ja geograafilised näitajad

Uuritava sisserännanute rühma moodustavad isikud, kes on sündinud väljapool Eestit endise Nõukogude Liidu territooriumil või on vähemalt ühe seal sündinud vanema esimese põlvkonna järeltulija ja on nimetanud oma rahvuseks eestlasest erineva. Võrdlen edaspidi seda rahvastikurühma siinse põlise põhirahvusega – eestlastega. 2000. aastal on Eestis eestlaste osatähtsus 68,4% (930 219), sisserännanute osatähtsus 27,5% (374 803) s.h. 15,8% (215 243) esimese põlvkonna sisserännanuid ja 11,7% (159 560) teist põlvkonda Eestis elavaid inimesi, 3,5% (47 209) põliseid vähemusi ning 0,6% (7 745) mujalt sisserännanuid. See teeb sisserännanute osatähtsuseks mitte-põhirahvusest isikute seas 87,2%.

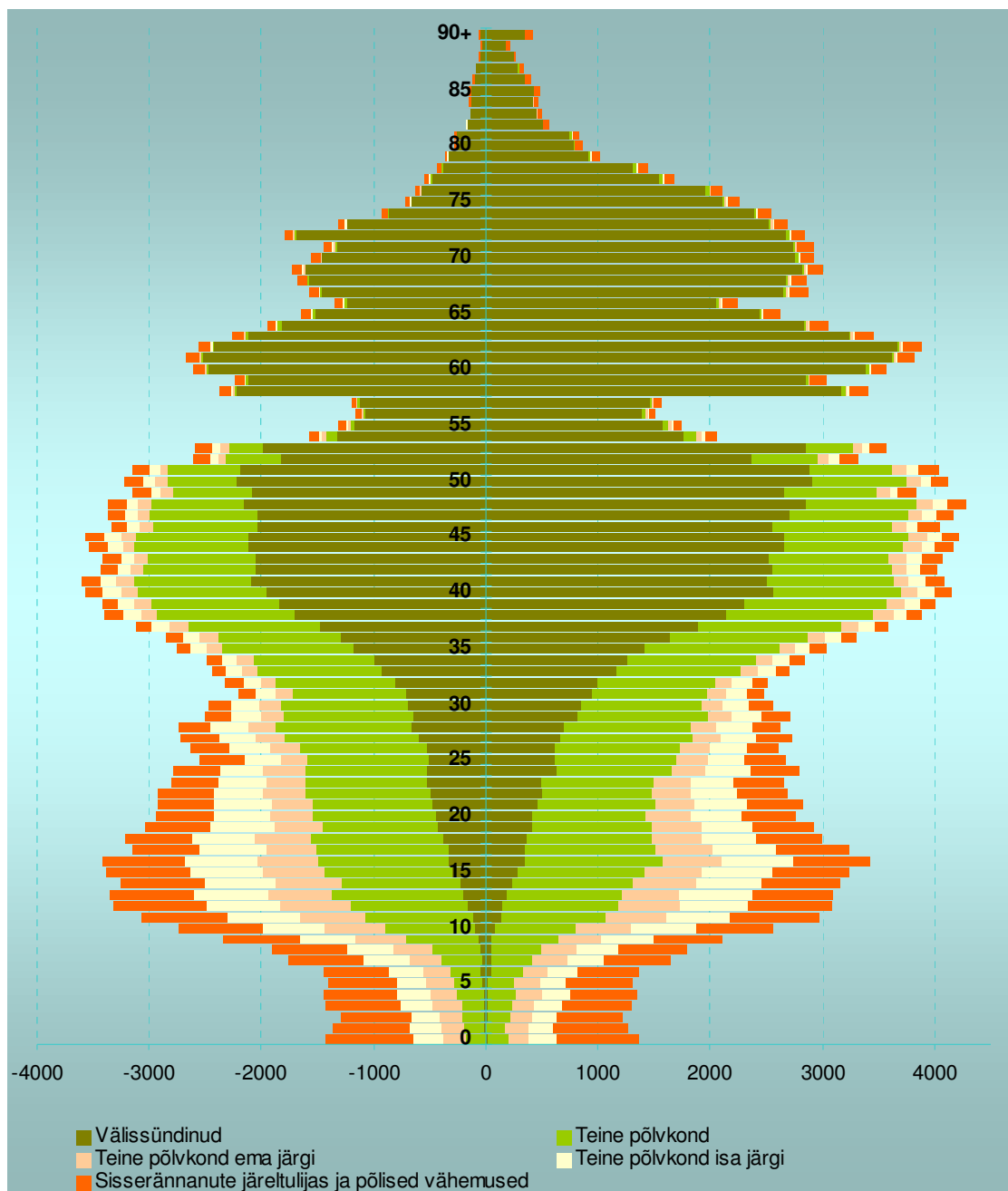
5.1.1. Vanus

Vanuselises jaotuses on näha üle 35-aastaste välispäritolu rahvastiku jaotuses suuri kõikumisi, mis on seotud eelkõige Eestisse saabunud sissesõitnute arvu ajalise varieerumise, rände vanuskõvera, eri aegadel saabunute kõrgema või madalama Eestis kinnistumisastme ning teiste rännet iseloomustavate asjaoludega. Suur hulk neist jääb 35-64 eluaasta vahele, mis seletab kiiret vananemist. Seda tõestab ka rühmade keskmine vanus: põhirahvusel 37,6 ja välispäritolu rahvastikul tervelt neli aastat enam – 41,6 (joonis 2).

Joonis 2. Rühmade vanuseline koosseis, 2000

Joonisel 3 on näidatud Eestis elavate eestlastest erinevast rahvusest inimeste soolis-vanuseline ja päritoluline koosseis. Kuna aktiivse sisse- ja välisrände periood Eestisse algas umbes 50 aasta eest ja on 2000. aastaks juba kümne aasta tagasi lõppenud, on just esimene põlvkond see, kelle hulk enam eriti ei suurene ja kes kiiresti vananeb, teist põlve Eestis elavad inimesed on poole nooremad – kui esimese põlvkonna keskmine vanus on 53,0 aastat, siis teisel põlvkonnal 26,3 aastat.

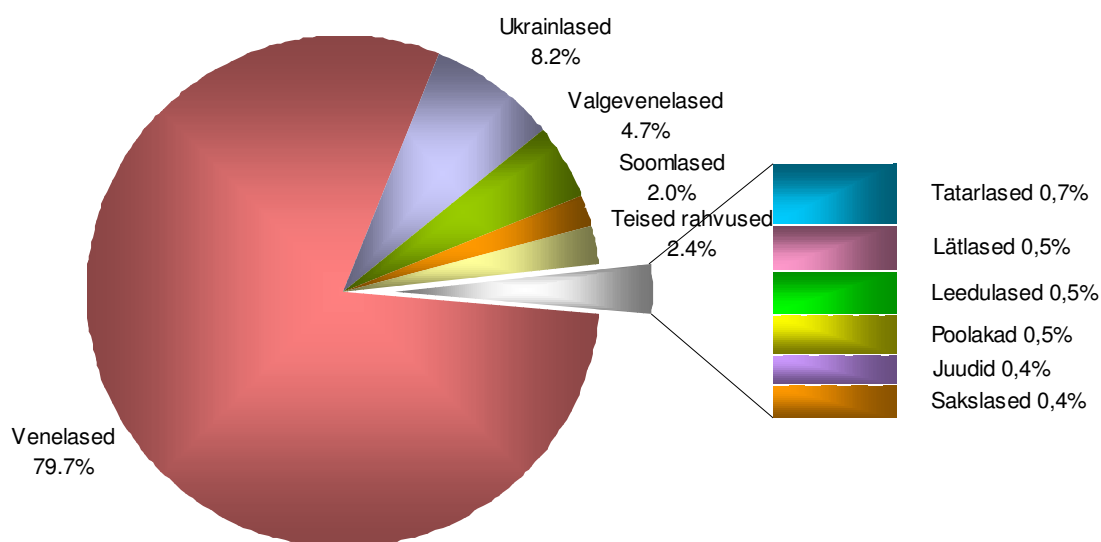

Joonis 3. Sisserännanute soolis-vanuseline koosseis, 2000

Uurimise all olev 25-54 aastaste rühm moodustab eestlaste hulgas 38,9% (361 790) ja sisse- ja välisrändest 48,0% (179 941). Kogu Eesti rahvastikust vastavalt 26,6% ja 13,2% ning kõigist tööealistest (15-74 aastastest) 34,8% ja 17,3%.

5.1.2. Rahvus

Sisserändajate rahvuselise koosseisu hulgas on esindatud peaaegu kõik Eestis leiduvad rahvused, kuid venelased moodustavad ligi 80% neist. Vähemalt ühe protsendi piiri oma osatähtsusest ületavad veel vaid ukrainlased, valgevenelased ja soomlased (joonis 4). Rahvuslik jaotus on ära toodud ainult sisserännanute rühma kirjeldamiseks, majandustegevuse analüüsis rahvust eraldi ei käsitleta.

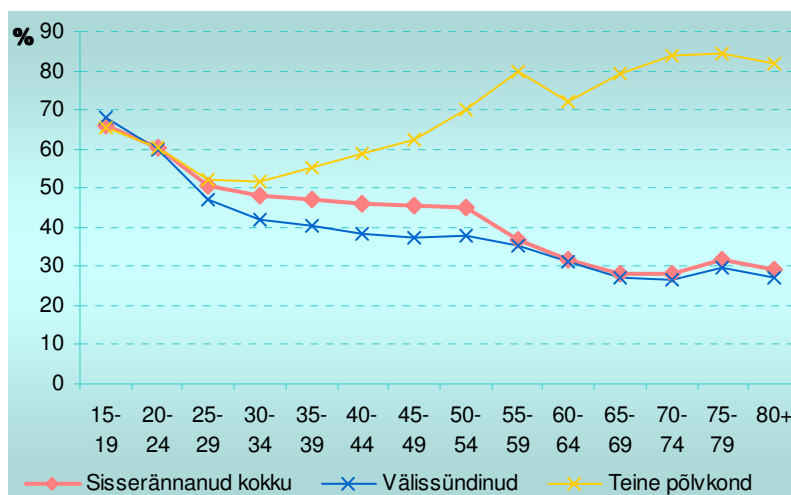

Joonis 4. Sisserännanute rahvuslik koosseis, 2000 (vanus 25-54)

5.1.3. Emakeele ja eesti keele oskus

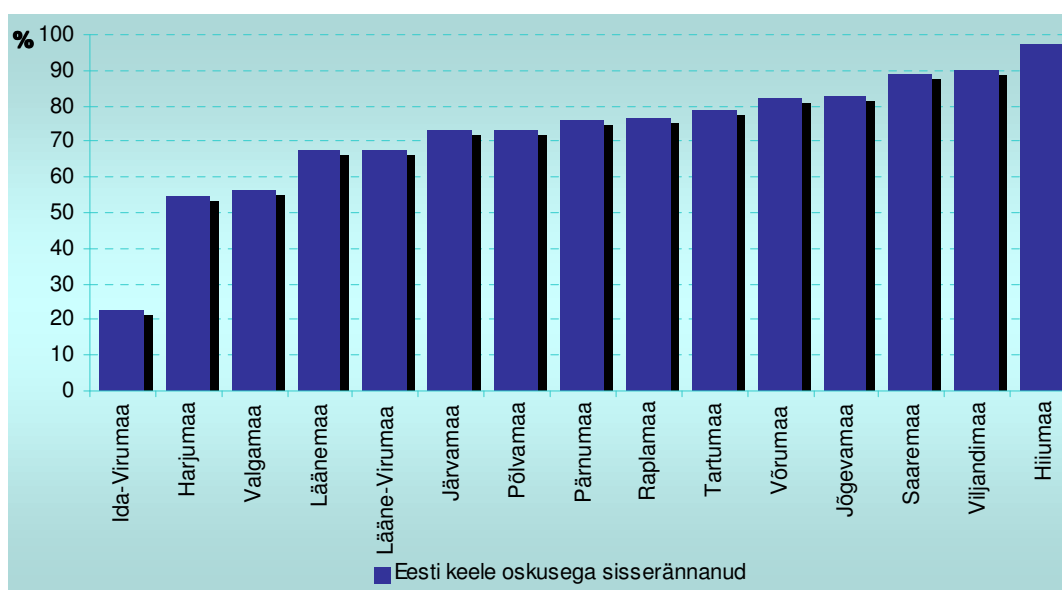
Aktiivses tööeas olevatest eestlastest peab oma emakeeleks eesti keelt 97,9%, 2,0%l on selleks vene keel. Sisserännanutest peab emakeeleks vene keelt 90,6%, ukraina keelt 3,5%, eesti keelt 2,2% ja valgevene keelt 1,1%. Eesti keele oskus on neil rühmadel järgmine: sisserännanutest loevad end eesti keelt oskavaks alla pooled (46,9%), kuid eestlastest 99,6%.

Eesti keele oskus põlvkonniti on vägagi erinev: esimese põlvkonna 25-54 aastastest isikutest oskavad eesti keelt 39,2% ja teisest põlvkonnast 60,8%. Uurides sisserännanute keele oskust vanusrühmades on näha, et seos on olemas – nooremad oskavad enam ja vanemad vähem eesti keelt (joonis 5). Noortel (veel kooliskäivatel) sisserännanutel on eesti keele oskus põlvkonniti sarnane, kuid vanuse kasvades välissündinutel see oskus väheneb ja nende lastel tõuseb. Sellest võib järeldada, et Eestis sündinutel eesti keele oskus paraneb ajaga. Enamasti täiskasvanult Eestisse jõudnud rahvastik ei pidanud tol ajal eesti keele oskust oluliseks ja nüüd vanas eas enam ei õpi seda, kuid 1990ndalel koolis käinute seas on ka välissündinutel eesti keele oskus võrdne teise põlvkonnaga, millest võib järeldada lapsena saabumise ja siin koolihariduse saamine soodustab kohaliku keele oskust.

Joonis 5. Sisserännanute eesti keele oskus vanusesti, 2000

Sisserännanute eesti keele oskus sõltub ka elukohast (joonis 6). Ida-Virumaal on see 25-54 aastaste seas kõige madalam (22%) ja Hiiuimaal kõige kõrgem (97%). Seega on eesti keele oskus tugevalt seotud sisserännanute osatähtsusega maakondades – mida rohkem neid on, seda vähem osatakse eesti keelt, kuid eestikeelses keskkonnas elavad inimesed oskavad ka enam eesti keelt.

Joonis 6. Eesti keele oskus maakonniti, 2000 (vanus 25-54)

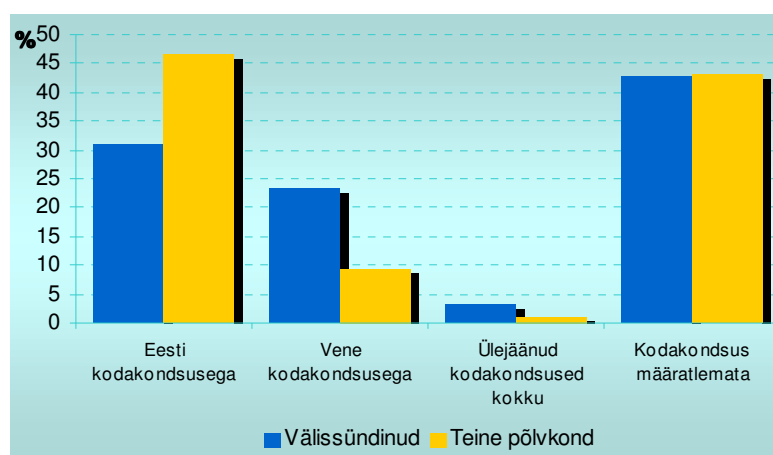
5.1.4. Kodakondsus

Kodakondsust ei loe ma töötamise seisukohalt üheselt tõlgendatavaks näitajaks, sest selle taotlemisel võivad olulist rolli mängida emotsionaalsed ja majanduslikud kaalutlused – näiteks võivad paljud Venemaalt pärit inimesed kasutada seda viisavabalt kodumaal käimiseks. Samas näitab kodakondsus inimese huvitatust Eesti asjadest ja integreeritust. Kodakondsus on vanusest sõltuv tunnus – sisserännanute vanuse kasvades väheneb Eesti ja määratlemata kodakondsusega isikute osatähtsus ja kasvab Venemaa kodakondsuse omajate protsent. Tabelis 4 on ära toodud enam levinud kodakondsused Eestis.

Tabel 4. Eestlaste ja sisserännanute kodakondsus, 2000 (vanus 25-54)

KODAKONDSUS	EESTLASED		SISSERÄNNANUD	
Eesti	358885	99.2%	67823	37.7%
Vene	231	0.1%	31052	17.3%
Ukraina	26	0.0%	1440	0.8%
Valgevene	2	0.0%	624	0.3%
Läti	6	0.0%	617	0.3%
Leedu	2	0.0%	518	0.3%
Ülejäänud	781	0.2%	609	0.3%
Kodakondsus määratlemata	1857	0.5%	77258	42.9%

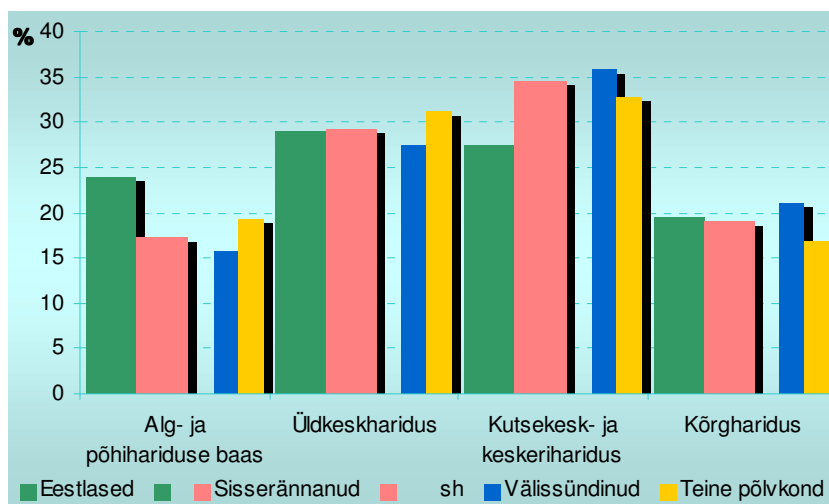
Põlvkondade erinevused kodakondsuse osas on samuti üsna tugevalt eestistumise suunas: Eesti kodakondsus on välissündinutel 30,9% ja nende järglastel 46,6% (joonis 7). See põlvkondlik tõus on toimunud peamiselt Vene kodakondsuse arvelt, mille osatähtsus esimesel põlvkonnal on 23,3% ja teisel põlvkonnal 9,3% ning ka kõigi teiste loetletud kodakondsuste arvelt, millede osatähtsus on teisel põlvkonnal veelgi väiksem, sest määratlemata kodakondsusega isikuid on mõlemal põlvkonnal enam vähem võrdselt.

Joonis 7. Sisserännanute kodakondsus, 2000 (vanus 25-54)

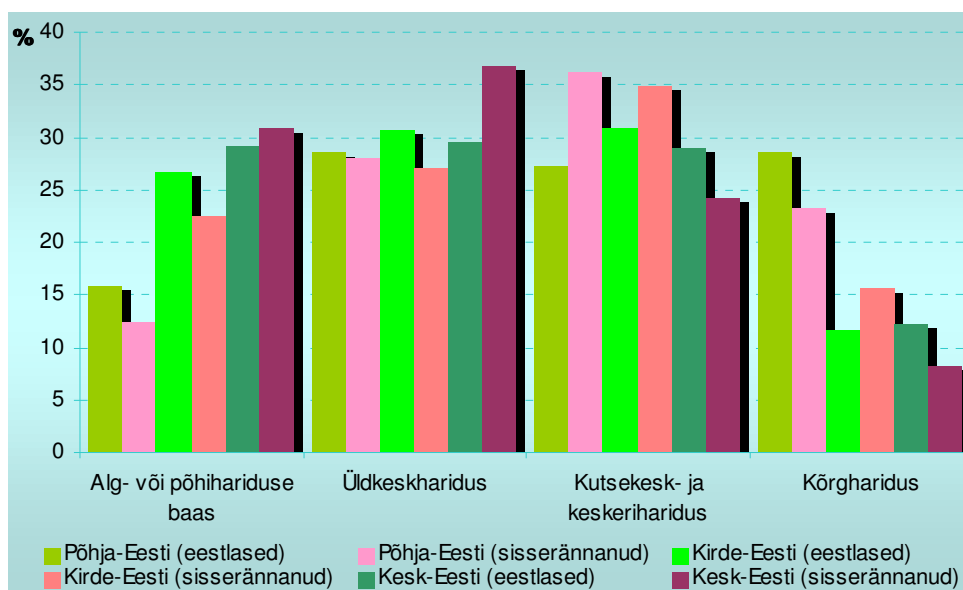
5.1.5. Haridus

Tööealiste eestlaste haridustase on üldjoontes sarnane sisserännanute omaga. Üldkeskhariduse, kutsehariduse koos keskharidusega ja kõrghariduse osatähtsused on vägagi võrdsed. Sisserännanutel on tunduvalt suurem huvi olnud kutsekeskhariduse keskhariduse baasil ja kutseerihariduse pärast keskharidust vastu. Ka alghariduseta kirjaoskajaid on ligi poole rohkem sisserännanute hulgas ning magistri ja doktorikraadi omanikke on enam eestlaste hulgas, kuid nende haridustasemete osatähtsus ei ületa ühte protsenti. Eestlaste hulgas on sisserännanutest tunduvalt levinum jätta haridustee pooleli põhihariduse omandamise järel. Joonisel 8 on haridusastmed grupeeritud nelja rühma vastavalt tasemele. Sellelt jooniselt on näha, et kahe sisserännanute põlvkonna haridustasemed on üsna erinevad, kuid pigem sarnanevad nad üksteisele kui eestlaste omale. Samas on teise põlvkonna haridustase keskmiselt natuke madalam välissündinute omast.

Joonis 8. Haridustasemete osatähtsus, 2000 (vanus 25-54)

Majandustegevuse juures tuleb arvestada inimeste elukohaga, sest ettevõtlus ja sellega seoses ka tööjõu hulga ja kvalifikatsiooni vajadus on piirkondlikult erinev. Alljärgneval joonisel 9 on kujutatud võrreldavate rühmade haridust kolmes piirkonnas: Põhja-, Kirde- ja Kesk-Eestis. Alg- või põhihariduse baasil õpitud haridusega piirdunud eestlasi ja sisserännanud on Põhja-Eestis umbes poole vähem, kui kahes ülejäänud piirkonnas, kuid keskmiselt on neid eestlaste seas suurem hulk. Vaid Kesk-Eestis on madalama haridustasemega inimesi sisserännanute hulgas eestlastest natuke rohkem. Muidu suhteliselt võrdse jaotusega üldkeskharidusega inimeste osatähtsus on sisserännanute jaoks kõige levinumaks haridustasemeks Kesk-Eesti, kus nende osatähtsus ületab keskmise rohkem kui 7%ga. Põhja ja Kirde-Eestis elavate sisserännanute seas on kutsekesk- ja keskeriharidus levinuimaks. Eestlaste jaoks on Kesk-Eestis kolm esimest haridustaset suhteliselt võrdselt esindatud ja Kirde-Eestis teine ja kolmas, kuid Põhja-Eestis on levinuimad kolm kõrgemat haridustaset.

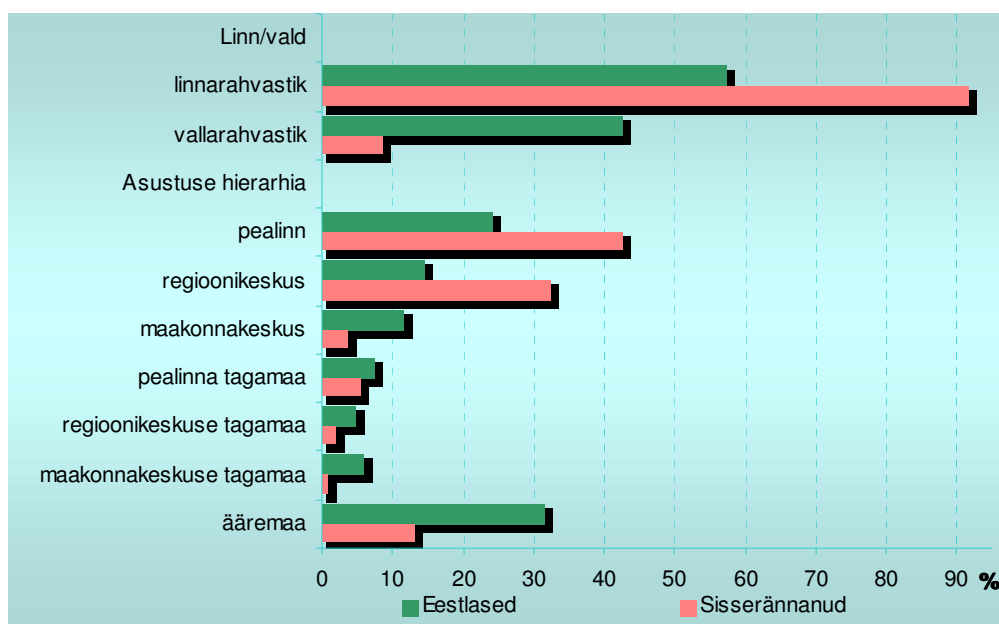
Joonis 9. Haridus piirkonniti, 2000 (vanus 25-54)

Piirkondlikult analüüsid on Põhja-Eesti suhteliselt keskmisele vastav piirkond, ainult mõlemal rühmal on alg- või põhihariduse baasil õpitud haridusega inimesi vähem ja kõrgharidusega inimesi rohkem kui keskmiselt. Kirde-Eestis torkab silma kõrgharidusega eestlaste keskmisest tunduvalt väiksem osakaal seelses rahvastikus, sisse­rän­nanud on seal keskmisest enam alg- või põhihariduse baasil saadud haridusega. Kesk-Eestis on nii eestlaste kui sisse­rän­nanute seas keskmisest rohkem madalaima haridusklassi esindajaid ja vähem kõrgharidusega inimesi.

Asustuse hierarhias väheneb eestlaste seas alg- ja põhihariduse baasilt saadud haridusega inimeste osatähtsus hierarhia taseme kasvades. Kõrghariduse puhul on muidu trend vastupidine, kuid erandiks on Tallinna tagamaast tunduvalt väiksem kõrgharidusega inimeste osatähtsus maakonnakeskustes. Sisse­rän­nanute seas on kuni põhihariduse baasilt saadud hariduseni õppinud kõige enam maakonnakeskuste tagamaadel elavad inimesed. Peale Tallinna on igal pool üle keskmise suur hulk selle haridustasemega inimesi. Kõrghariduse osatähtsuse languse trendis hierarhia tasemetel on muidu suundumus eestlastega sarnane, kuid madalaim näitaja on ääreala asemel maakonnakeskuste tagamaal.

5.1.6. Paiknemine

Selles peatükis on analüüsitud kõiki vanusrühmi, et kirjeldada kogukonna paiknemist. Joonisel 10 on klassifitseeritud omavalitsusüksuseid vastavalt tüübile (linn või vald) ja asustushierarhia tasemete järgi. Kõige üldisemat infot annab linnaelanike osatähtsus. Reeglina elab sisse­rän­nanud rahvastik enam linnades ja nii on ka Eestis: linnaelanike osatähtsus on neil 91,6%, samas asub põhirahvusest linnades 57,3%. Kui eestlastest elab pealinnas ja regioonikeskustes kokku ligi 40%, siis välispäritolu rahvastikust elab neis üksustes 75%. Maakondade ääreala valdades ja väikelinnades elab eestlastest 31% ja sisse­rän­nanutest 13%.

Joonis 10. Põhirahvuse ja välispäritolu rahvastiku paiknemine, 2000

Kuigi sisse­rän­nanute osatähtsus Eestis keskmisena on suur, on tänu nende suurele kontsentreerumisele siiski enamikes omavalitsusüksustes põhirahvus suures enamuses

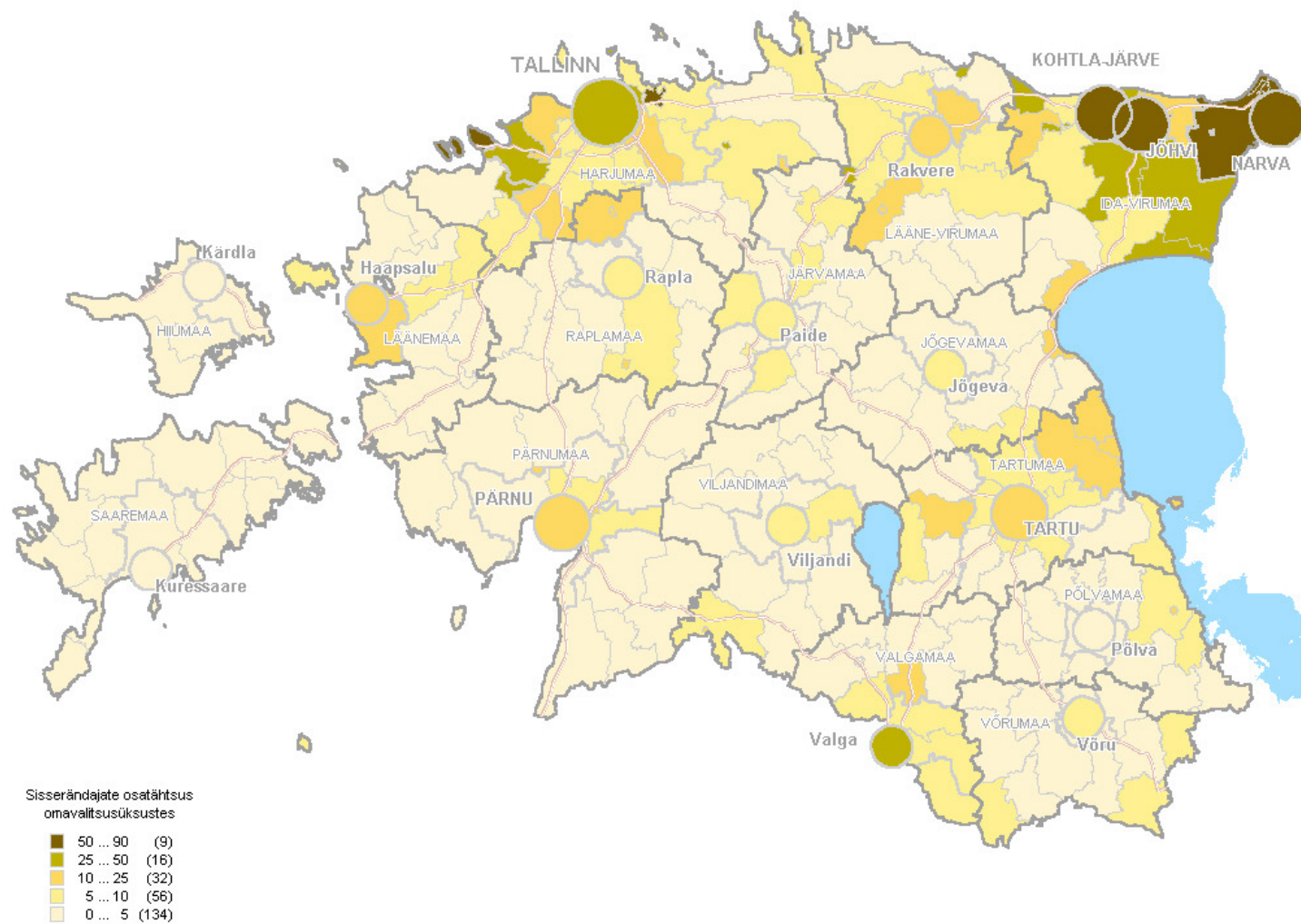
(teemakaart 1). Omavalitsusi, kus eestlaste osatähtsus on vähemalt 95%, on kokku 105, suurimad neist Kuressaare, Põlva ja Põltsamaa linnad. Omavalitsusüksused, kus põhirahvus moodustab alla poole rahvastikust on kokku 19, neist 10 asuvad Ida-Virumaal, ülejäänud Peipsi järve ääres ja Harjumaal. Kõige väiksema eestlaste osatähtsusega (alla 5%) on Sillamäe ja Narva linnad.

Välispäritolu rahvastik moodustab enamuse elanikkonnast 9 omavalitsusüksuses, millest 6 asub Ida-Virumaal ja 3 Harjumaal. Nende hulgas on 8 linna ja üks vald – Vaivara, mis asub Narva tagamaal. Omavalitsusüksused, kus välispäritolu rahvastiku osatähtsus on üle 20% asuvad kõik sisse­rän­nanute poolt asustatud Põhja-Eesti linnades-valdades ja põlise vene vähemuste poolt asustatud Peipsiäärsetes valdades, kuhu ka sisse­rän­dajad on elama asunud. Absoluutarvudes on välispäritolu rahvastiku suurimad kogukonnad (üle 10 000 inimese) Tallinnas, Narvas, Kohtla-Järvel, Tartus, Sillamäel ja Maardus. Alla 1% on välispäritolu rahvastikku 18 omavalitsusüksuses, millest enamus asuvad saartel.

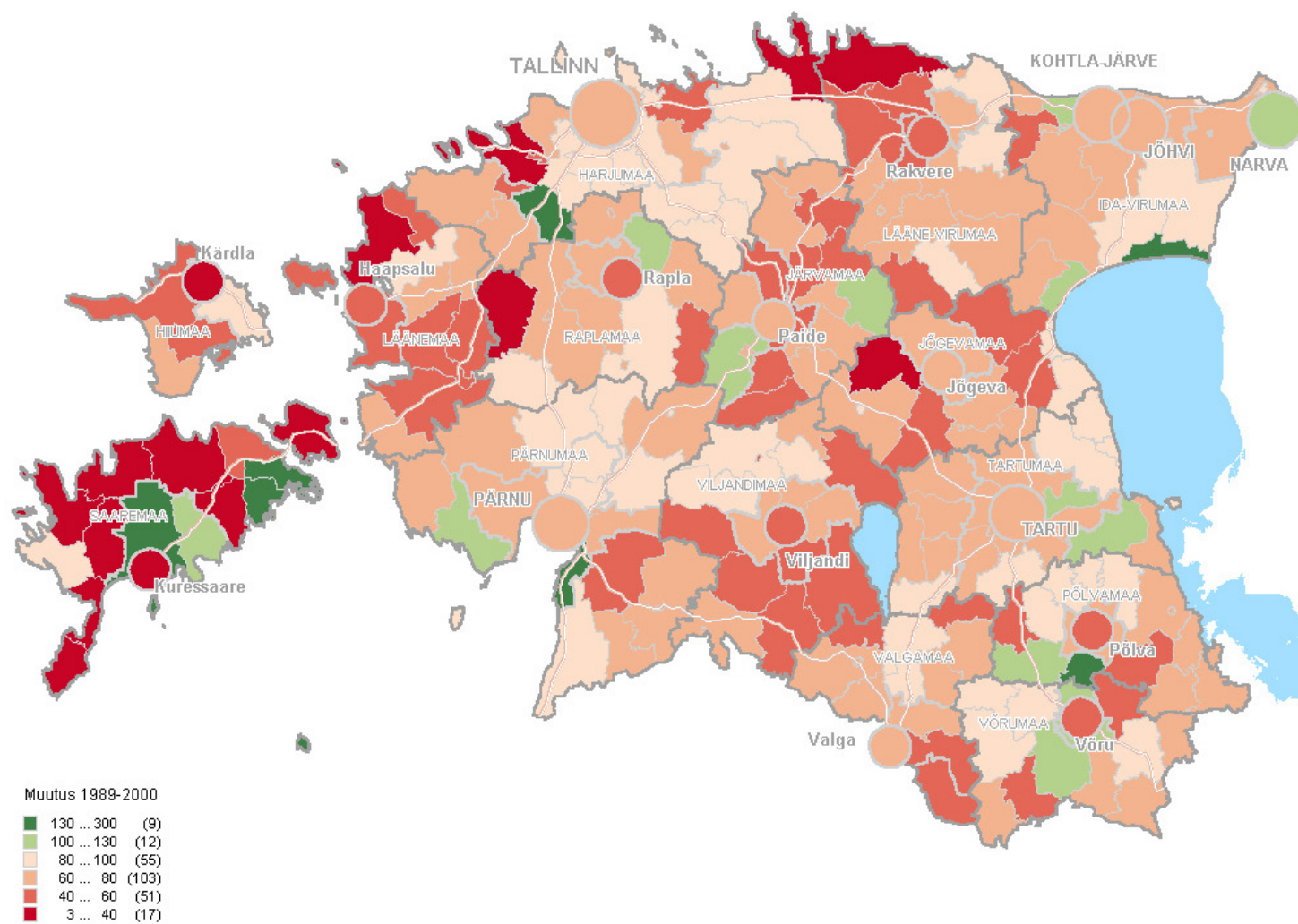
Kahest analüüsitud rühmast ülejäänud rahvastiku osatähtsus on silmatorkav (üle 35%) paljudes Peipsiäärsetes valdades ja linnades, ulatudes Peipsiääre ja Piirissaare vallas ligi 70%-ni ning Ida-Virumaa linnades, kus on sisse­rän­dajatest ja eestlastest ülejääva rahvastiku osatähtsus umbes 9-14%. Viimastes moodustavad selle rahvastiku ilmselt sisse­rän­nanute kolmanda põlvkonna järeltulijad. Kõrge on nn ülejäänute protsent ka suure venelaste osakaalu poolest tuntud Harjumaal linnades.

Esimese ja teise põlvkonna sisse­rän­nanute paiknemises suuri erinevusi ei ole. Väiksemaid kõikumisi siiski on: väljaspool kontsentreerumiskohti on välissündinuid natuke enam suure eestlaste osakaaluga Lääne- ja Lõuna-Eesti maakondade äärealade valdades ja väikelinnades. Teise põlvkonna osakaal on natuke suurem suurte linnade tagamaadel.

Ülaltoodud kirjeldusest saab järeldada, et sisse­rän­nanud elavad siiani seal, kuhu nad asusid elama juba intensiivse sisse­rän­de perioodil: pealinnas, Põhja-Eesti tööstuslinnades, raudteesõlmpunktides ning sama keelekeskkonnaga põliste rahvusvähemuste territooriumil. Teemakaardil 2 on näidatud perioodil 1989-2000 toimunud kõigi mitte-eesti rahvusest inimeste arvulist muutumist omavalitsusüksuste kaupa. Suur mitte-eesti rahvusest rahvastiku kadu 11 aasta jooksul (162 500) ei tulene ainult tsiviilrändest, vaid enamus sellest on nõukogude sõjaväelaste ja nende perede lahkumine. Eriti torkab see silma piiräärsetes valdades, kuhu 2000. aastaks jäi vaid mõni üksik mitte-eesti rahvusest inimene elama: nt Saaremaal Kihelkonna, Mustjala, Torgu ja Salme vallas. 34 omavalitsusüksusest lahkusid 11 aasta jooksul rohkem kui pooled kõigist mitte-eestlastest, nende seas sellised linnad nagu Kuressaare, Kärdla, Paldiski, Tapa ja Põlva, valdadest Keila ja Vasalemma. Mitte-eesti rahvusest rahvastiku arv kasvas või jäi samaks 21 omavalitsusüksuses. Suurima kasvuga on Laimjala ja Ruhnu vallad Saaremaal, kuid absoluutarvudes jäävad neil kõik numbrid alla 10, seega on arvestatavad suurima kasvuga piirkonnad Kernu, Kohtla-Nõmme, Tahkuranna ja Alajõe vallad.

Teemakaart 1. Sisserännanute osatähtsus omavalitsusüksustes, 2000

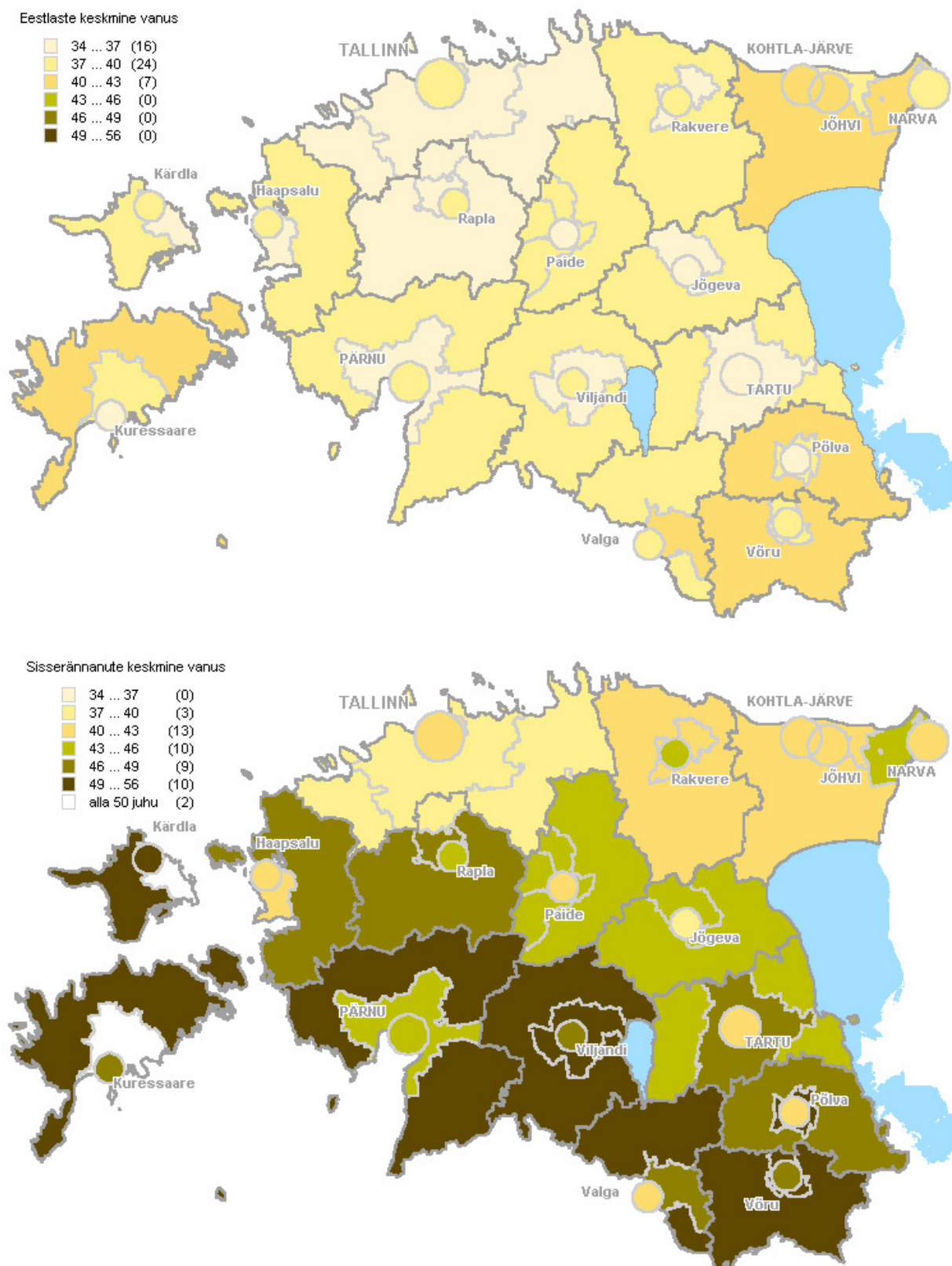

Teemakaart 2. Sisserännanute osatähtsuse muutus aastatel 1989-2000

5.1.7. Keskmise vanus asustuse hierarhias

Eestlaste keskmine vanus on 37,6 ja sissearvanut 41,6. Selle piirkondlikku varieeruvust näitab teemakaart 3. Üldjoontes on eestlased keskmiselt tunduvalt nooremad, seda kõigil asustushierarhia tasemetel ja nende keskmine vanus piirkonniti ei varieeru nii palju, kui sissearvanut. Kõige noorem põhirahvusest elanikkond asub Haapsalu, Rakvere, Tallinna ja Rapla tagamaal ning Põlva ja Tartu linnas (keskmine vanus alla 36). Alla keskmise väärtusega piirkondade hulka kuuluvad paljud keskused ja tagamaad, ääremaadest vaid Tallinna ja Rapla omad. Kõrge keskmise vanusega regioonideks on Ida-Virumaa ääremaa (41,5), Narva tagamaa, Jõhvi/Kohtla-Järve linnad, Kuressaare ääreala ja mitmed Kagu-Eesti piirkonnad. Üldiselt on ääremaa keskmine vanus kõrgem, kui nende keskustes ja tagamaadel. Regioonikeskuste ja ka mõne maakonnakeskuse tagamaal on keskmine vanus keskustest madalam, erandiks Narva, kus see nähtus on vastupidine.

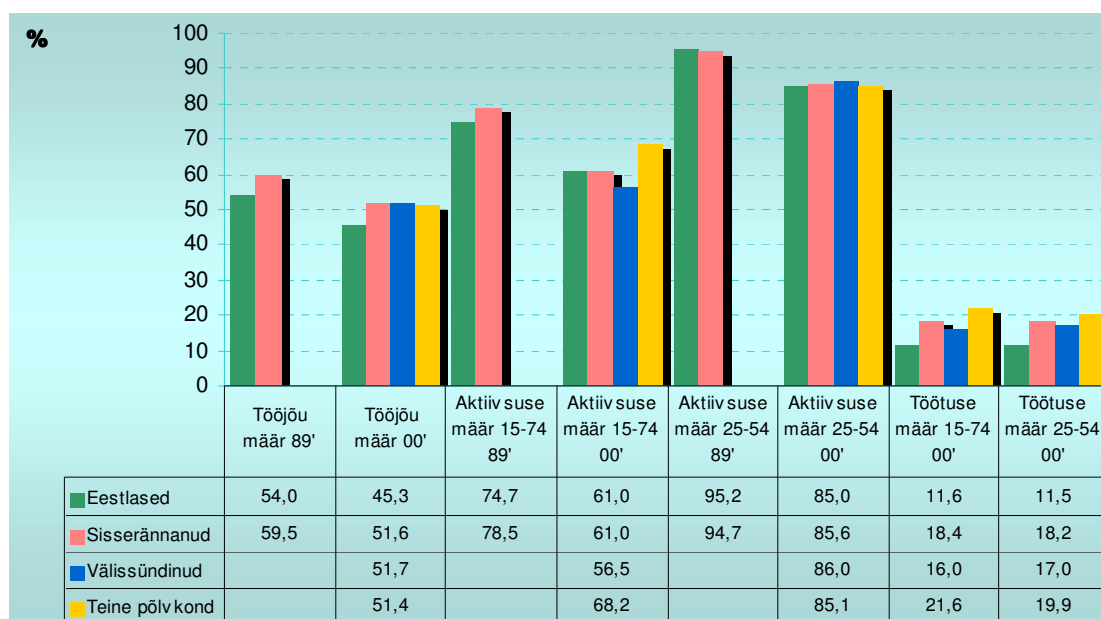
Välispäritolu rahvastik on alla 40-aastase keskmise vanusega vaid kolmes regioonis: Tallinna tagamaal ja ääremaal ning Jõgeva linnas. Keskmisest vanusest noorem elanikkond on veel lisaks Haapsalu ja Jõhvi tagamaal ning Narva, Valga, Paide ja Haapsalu linnas. Üle 50-aastase keskmise vanusega on Kuressaare, Võru ja Valga ääremaa ning Kärkla linn. Peale Kärkla on need regioonid ka põhirahvusel suhteliselt kõrge keskmise vanusega. Sissearvanut on üldjuhul erinevalt eestlastest keskuslinnades noorem elanikkond kui tagamaal, suurimad erinevused Valga-, Jõgeva- ja Põlvamaal, kuid on ka vastupidiseid näiteid, kontrastseim neist Harjumaa. Kõige väiksem keskmise vanuse vahe (alla 2 aasta) kahel uuritava rahvastikurühma vahel on Ida-Virumaal (va Narvas tagamaaga) ja Valga linnas, kus keskmine vanus on mõlemal suhteliselt kõrge (eestlaste vaatepunktist) ning Tallinna ääremaa, kus on mõlemal suhteliselt madal keskmine vanus. Kõige suurem erinevus on Kärklal (üle 17 aasta), Saare-, Võru- ja Raplamaa äärealal ning Viljandi tagamaal.

Teemakaart 3. Keskmine vanus asustuse hierarhias, 2000

5.2. Majandustegevus: majanduslik aktiivsus

Joonisel 11 on võrreldud 1989. ja 2000. aasta rahvaloenduse andmetel eestlaste ja sisse­rän­nanute majanduslikku aktiivsust. Töötuse muutust ajas ei ole võimalik teha, sest ametlikult Nõukogude Liidus töötust ei eksisteerinud. Eesti kohta käivad majandusnäitajad olid Nõukogude Liidu keskmistest kõigil toimunud rahvaloendustel enamasti kõrgemad, nende hulgas ka majanduslikult aktiivse rahvastiku osatähtsus. Sisse­rän­nanute tööjõu määr oli 1989. aastal üle 5% kõrgem, kui eestlastel, mille põhjuseks on tööealise rahvastiku suurem osatähtsus sisse­rän­nanute seas, sest tööealiste aktiivsuse määr vanusrühma täpsustamisel vähenes. 2000. aastaks on uuritavate rühmade majanduslik aktiivsus vähenenud, kuid hõivatus on sisse­rän­nanud rahvastikul eestlaste omast väiksem ja töötus tunduvalt suurem.

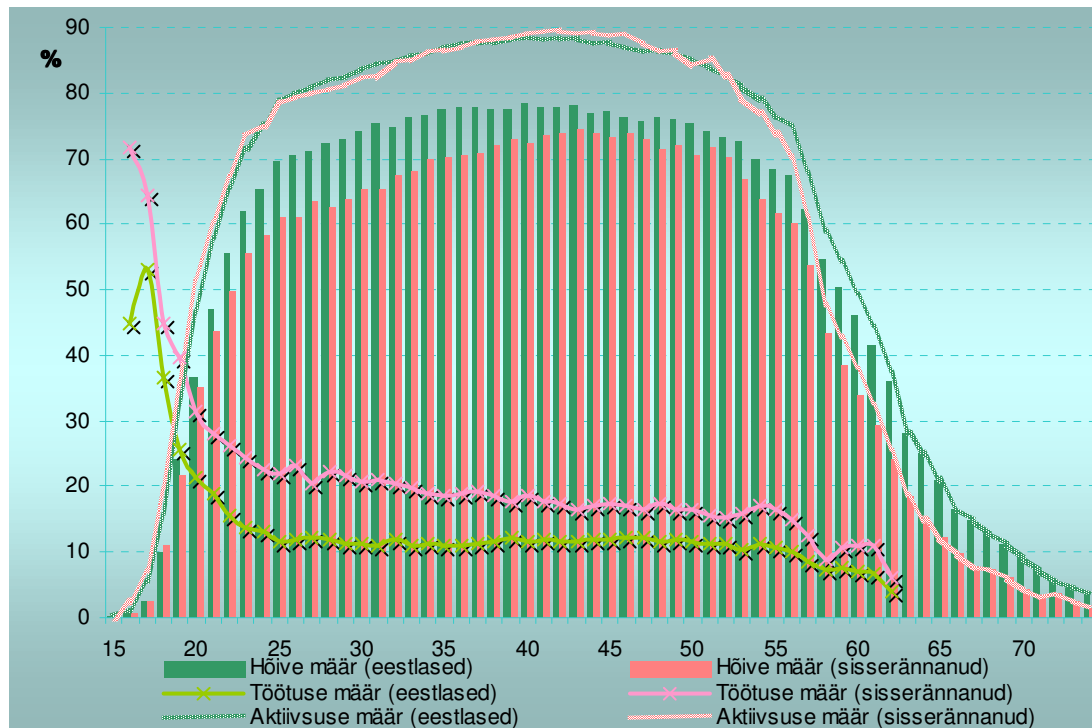
Joonis 11. Majandusliku aktiivsuse määr uuritavatel rühmadel, 1989-2000

Põlvkondade kaupa uurides tuleb arvestada, et teine põlvkond on keskmiselt noorem ja seega tööturul aktiivsem. Selle tõttu on nende 15-74 aastaste rühma aktiivsuse määr tunduvalt kõrgem. 25-54 aastase võrdluses ei ole vanuseerisustest tulenevaid segavaid nüansse ja sellest saab järeldada, et põlvkondade üldine majanduslik aktiivsus on enamvähem võrdne, kuid töötus on teisel põlvkonnal ligi 3% kõrgem.

5.2.1. Vanus

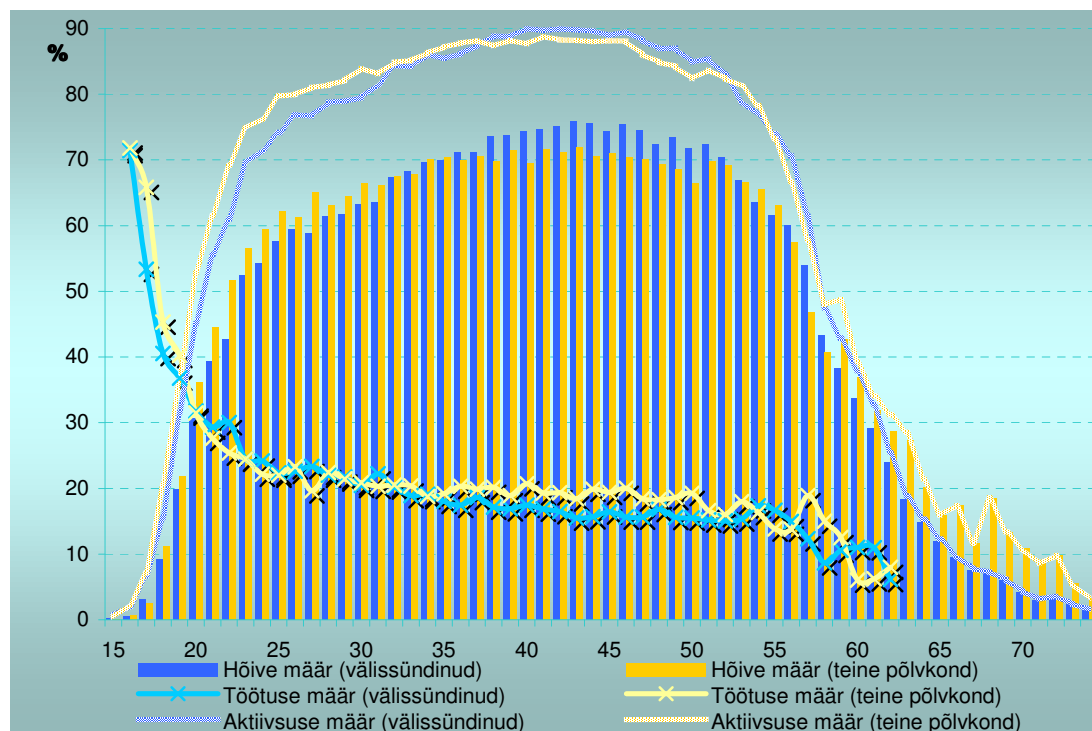
Majandusliku aktiivsuse uurimine vanuseti on oluline, sest juba vanus iseenesest mõjutab rahvastiku aktiivsust. Üldjoontes on põhirahvus välispäritolu rahvastikust enam hõivatud ja vähem töötus, mis kokku teeb suhteliselt sama hulga majanduslikult aktiivset rahvastikku (joonis 12). Alla 25-aastaste hulgas on sisse­rän­nanud tööturul mõnevõrra aktiivsemad, mis on seletatav suurema õppijate hulgaga põhirahvusest noorte mitteaktiivsete seas. Vanuses 25 kuni 52 on kuni paariprotsendilised kõikumised siia-sinna, kuid üle 53-aastastest on põhirahvus tunduvalt aktiivsem tööturul, seda eriti umbes 60-eluaasta kandis. Hõive määr on eestlastel sisse­rän­nanute omast stabiilselt kõrgem. Üle 40-aastaste hulgas erinevus pisut väheneb, kuid üle 55-aastaste hulgas jälle suureneb. Töötuse erinevus üldiselt vanuse kasvades väheneb:

kohati poole suurem sisse­rän­nanu­te töö­tu­se mää­r jääb üle 40 aastaste hulgas umbes kolmandiku võrra suuremaks.

Joonis 12. Eestlaste ja sisse­rän­nanu­te majanduslik aktiivsus, 2000

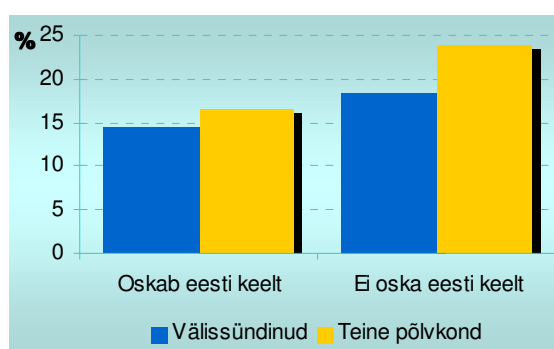
Põlvkondade vahelised erinevused on väiksemad, kui nende erinevus eestlastest: vanuses 35-54 on teise põlvkonna töötus natuke suurem ja üle 60 aastastel on teine põlvkond välissündinutest enam hõivatud, mis sarnaneb eestlastega (joonis 13).

Joonis 13. Välissündinute ja nende järeltulijate majanduslik aktiivsus, 2000

5.2.2. Eesti keele oskus

Eesti keele oskus on majandusliku aktiivsuse ja töötusega täiesti ennustatavalt seotud: eesti keele oskajad on enam hõivatud ja vähem töötud kui eesti keele oskusega inimesed. Arvestades, et rahvaloendusel loeti eesti keele oskuseks ka üsna kasinat hakkama saamist, ei pruugi siinsed tulemused tööturu seisukohalt piisavad olla, järelikult vähendab hea eesti keele oskus töötust veelgi. Majanduslikult aktiivse rahvastiku erinevus on suhteliselt väike – kui eesti keele oskajatest on aktiivseid 86,7%, siis mitteoskajatest vaid 2% vähem. Töötuse erinevused on suuremad – protsendid vastavalt 15,6 ja 20,3. Põlvkonniti on sisse-ärrannanute töötuse määr teise põlvkonna jaoks ebasoodsam ja eesti keele oskuse puudumisel tõuseb teise põlvkonna töötus järsemalt olles neil lausa veerandi võrra suurem oma vanemate põlvkonnast (joonis 14). Välissündinute töötust mõjutab eesti keele oskus vähem, mis võib tuleneda väiksematest nõudmistest ametikohale, kuid seda tõestab edasine analüüs.

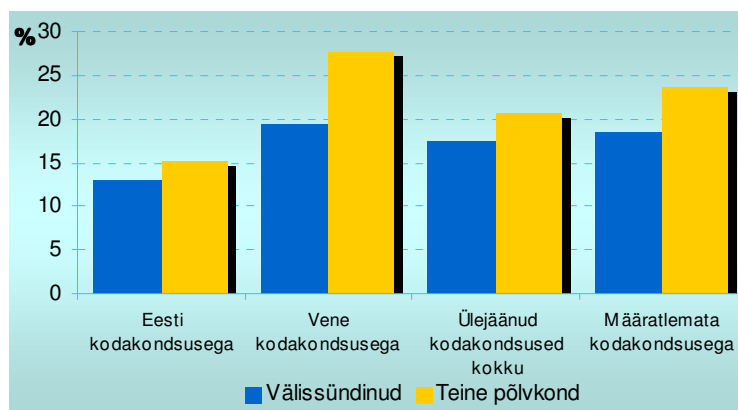
Joonis 14. Sisse-ärrannanute töötus eesti keele oskuse järgi, 2000 (vanus 25-54)

5.2.3. Kodakondsus

Majanduslik aktiivse rahvastiku hulk jääb erinevate kodakondsuste juures keskmisega võrreldes samaks, mõnevõrra väiksem on ta ainult Läti ja ülejäänud kodakondsused kokku puhul (alla 80%). Töötuse määr on rohkem mõjutatud kodakondsusest. Kõige kõrgem on see väiksemaarvuliselt esindatud kodakondsusrühmadel kokku (27,9%), järgnevad Vene, määratlemata ja Läti kodakondsusega isikud. Kõige madalam töötus on Eesti kodakondsusega sisse-ärrannanutel (14,2%) ja Leedu kodanikel. Ilmselt Eesti kodakondsusega isikutele avaneb töökohtadele kandideerimisel rohkem võimalusi, lisaks näitab kodakondsus ka indiviidi meelsust Eesti suhtes. Kuna kodakondsus tähendab suures osas ka eesti keele oskust, ei saa täpselt öelda kumb siin rohkem mõjutab. Põlvkondade majandusliku aktiivsuse erinevused on väikesed, kuid alati on välissündinud aktiivsemad tööjõuturul. Suurim erinevus kahe põlvkonna vahel (3%) ja madalaim aktiivsus on Vene kodakondsusega inimestel. Ka töötuse näitajad kodakondsuse järgi on teise põlvkonna kahjuks ja Vene kodakondsusega inimeste töötuse määrade vahe on eriti suur (joonis 15).

Eesti keele oskajate osakaal erinevates kodakondsusrühmades on väga erinev – kõige madalam on see Vene (25%) ja määratlemata kodakondsusega rahvastikul, kõige kõrgem Eesti kodakondsusega rahvastikul (71%). Ainult eesti keele oskajate hulgas on kodakondsuste lõikes sisse-ärrannanud rahvastiku töötus madalam. Kõige enam vähenes Leedu kodanike töötus, mis jäi eestlaste omast suuremaks vaid 0,2%. Ka Eesti kodakondsusega sisse-ärrannanute töötus on eesti keele oskajate hulgas vaid

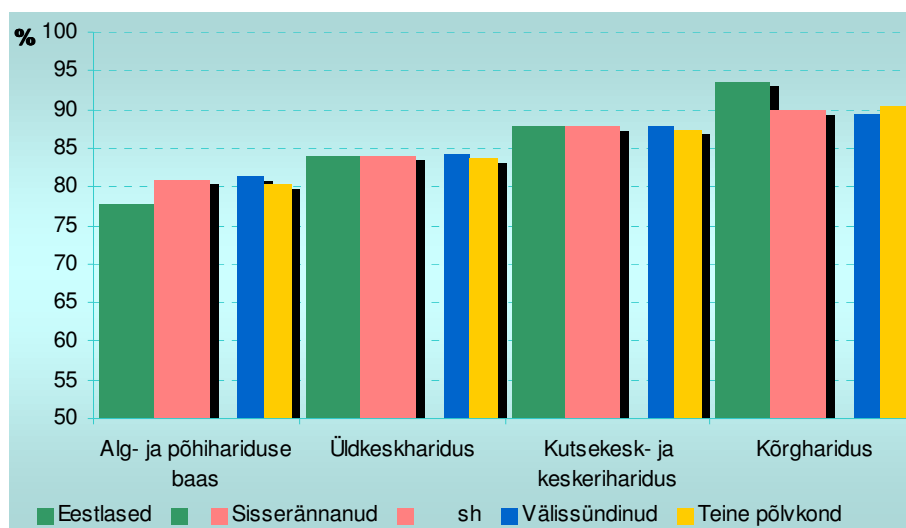
12,7%, mis on 2,2% kõrgem, kui eestlastel keskmiselt. Suhteliselt vähe muutus Vene ja määratlemata kodakondsusega isikute töötus. Kahe sisserännanute põlvkonna tunnuseid muutis eesti keele oskus erinevalt – välissündinute töötust mõjutas keele oskus vähem, kui nende järglasi (kuigi viimaste seas on eesti keele oskajaid rohkem), kuid välissündinute töötus jäi endiselt madalamaks. Eesti kodakondsusest ja eesti keele oskusega välissündinutest on töötud ainult 11,8%, mis on vaid 0,3% rohkem eestlaste töötuse määrast.

Joonis 15. Sisserännanute töötus kodakondsuse järgi, 2000 (vanus 25-54)

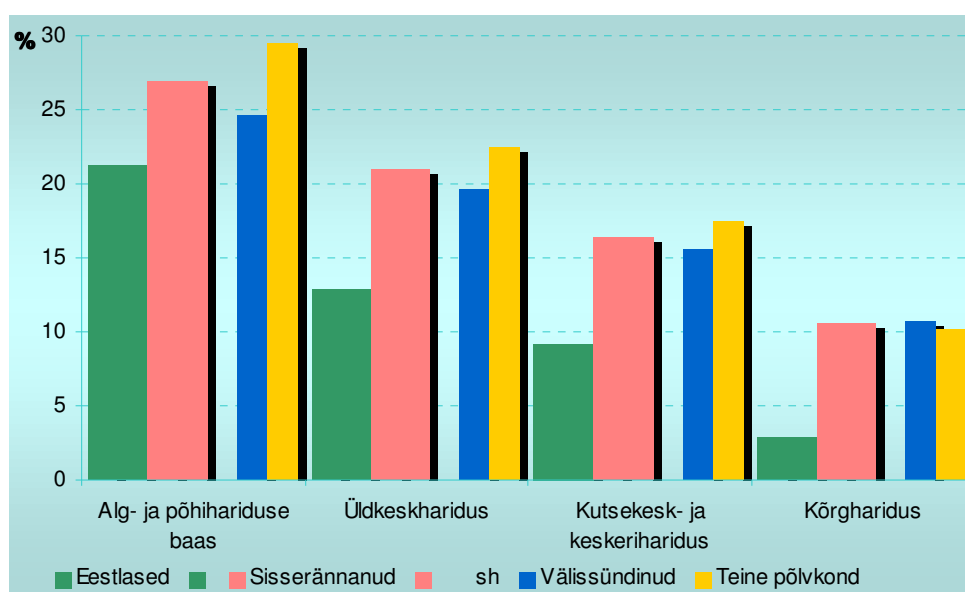
5.2.4. Haridus

Haridus on enam majandustegevust mõjutav näitaja, sest hariduse omandamise motiivid on reeglina seotud edasise töötamisega. Seda kinnitab ka alljärgnev joonis 16, kus on ära toodud uuritavate rühmade majanduslik aktiivsus vastavalt haridustasemele: üldiseks trendiks on, et haridustaseme kasvades kasvab kõigil majanduslik aktiivsus. Eestlaste majanduslik aktiivsus on põhihariduse baasil saadud hariduse puhul madalam sisserännanute omast, kuid kõrghariduse korral on eestlased enam aktiivsed. Põlvkondade vahelised erinevused on tunduvalt väiksem jäädes 1% piirile. Üldiselt on välissündinud aktiivsemad, kuid kõrgharidusega sisserännanutest on teine põlvkond erandlikult protsendi võrra kõrgema majandusliku aktiivsusega.

Joonis 16. Majanduslik aktiivsus hariduse järgi, 2000 (vanus 25-54)

Töötus on samuti tugevalt seotud haridusega – kõrgem haridus kindlustab paremini töökohaga (joonis 17). Kuigi töötus iseenesest väheneb haridustaseme kasvades, suurenevad töötuse erinevused eestlaste ja sisse­rännanute vahe, jõudes kõrghariduse tasemel ligi 4 kordseks. Töötute sisse­rännanute haridustase on põhirahvuse omast tunduvalt kõrgem. Nende vahelised proportsioonid on isegi nii suured, et kõrgharidusega töötutest on 2/3 sisse­rännanuid (kokku on vanuses 25-54 eestlaste ja sisse­rännanute suhe vastavalt 67 ja 33%). Ka kutsekesk- ja keskeriharidusega töötutest on eestlasi alla poole. Põlvkondade vahelised erinevused on väiksemad, kuid teine põlvkond on enamasti kõrgema töötusega. Haridustaseme kasvades paraneb teise põlvkonna seis ja kõrgharidusega välissündinutel on töötus nende järglaste omast isegi kõrgem.

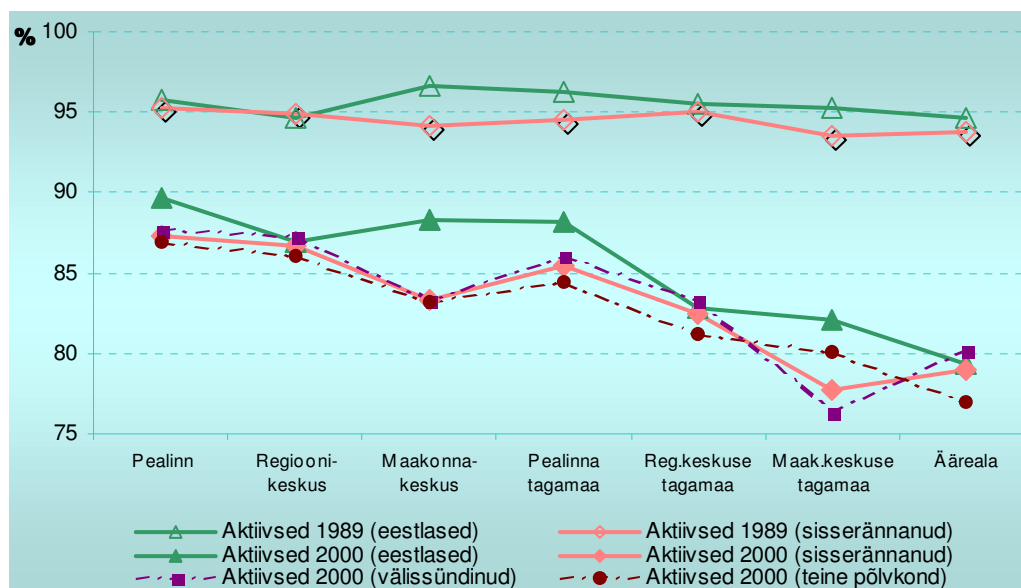

Joonis 17. Töötus hariduse järgi, 2000 (vanus 25-54)

Üldse kasvas eesti keele oskajate osatähtsus haridustaseme kasvades, olles alati teisel põlvkonnal natuke kõrgem. Eesti keele oskuse lisamisel lähenesid hariduse lõikes alg- ja põhiharidusega inimeste töötuse määrad kõige rohkem, aga üldiselt vähenes kõigil haridustasemetel töötus umbes 2%. Põlvkonniti langes teise põlvkonna töötus esimeses kahes haridusklassis natuke rohkem välissündinute omast jõudes peaaegu nendega samale tasemele. Kutsekesk- ja keskerihariduses on langus võrdne, kõrgharidusega teise põlvkonna töötuse määr oli juba enne natuke madalam välissündinutest, eesti keele oskajate osatähtsus selles rühmas oli neil suurem, seega on langus väike.

5.2.5. Paiknemine

Töö peamiseks eesmärgiks on uurida välispäritolu rahvastiku hõiveerisusi ruumis võrreldes põhirahvusega saamaks teada, kas rühmade erinev paiknemine mõjutab majanduslikku käitumist st kas piirkondlikult vaadetes on rühmade erisused väiksemad. Erinevatel asustushierarhia tasemetel on uuritavate rühmade aktiivsuse määr suhteliselt sarnane, seda eriti 1989. aasta andmetel (joonis 18). Kõige suurem erinevus oli siis maakonnakeskuste aktiivsuses, kuid põhimõtteliselt oli hõive ühtlane kõigil hierarhiaastmetel – majandusliku aktiivsuse trend langeb kokku umbes 2%.

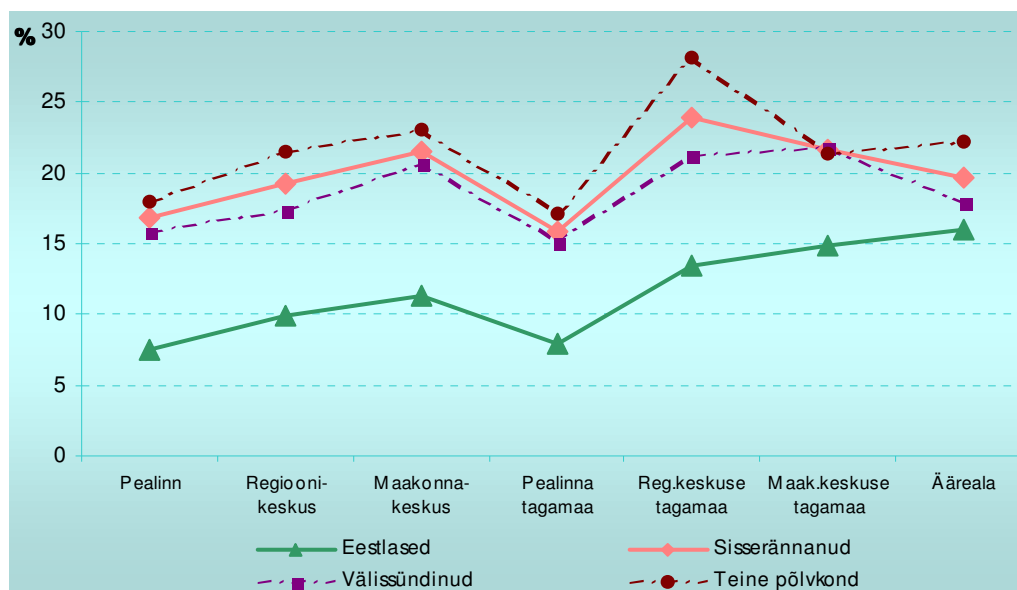

Joonis 18. Majanduslik aktiivsus asustuse hierarhias, 1989-2000 (vanus 25-54)

2000. aastal langeb majanduslik aktiivsus 10%. Põhirahvuse üldise pikki hierarhiaastmeid aktiivsuse vähenemise trendi erandiks on vaid regioonikeskuste regioon, kus on aktiivsus natuke väiksem, kui maakonnakeskustes ja pealinna tagamaal. Sisserännanute majandusliku aktiivsuse kordaja on samuti üldiselt langeva suundumisega, kuid sellel trendil on kaks erandit: maakonnakeskustes on aktiivsuse määr madalam kui pealinna tagamaal ning ääremaal on maakonnakeskuste tagamaast kõrgem aktiivsuse määr.

Kahe uuritava rühma vahel on aktiivsuse määra erinevused ka 2000. aastal väiksed, enam torkavad nad silma maakonnakeskustes ja nende tagamaal, suhteliselt võrdsed on need regioonikeskustes, nende tagamaal ning ääremaadel. Mõlemal rühmal on pealinnas ja selle tagamaal suhteliselt vähe langev majanduslik aktiivsus, kuid maakonnakeskustes on tunduvalt kõrgem aktiivsus kui nende tagamaal. Põlvkondade vahelised erinevused ei ületa üldiselt 2% välja arvatud viimased kaks rühma. Maakonnakeskuste tagamaal on ka erandina teise põlvkonna aktiivsus kõrgem, kui esimesel põlvkonnal.

Töötuse trendid on üldjoontes küll sarnased, kuid eestlaste oma on sisserännanute omast tunduvalt madalam. Kõrgematel hierarhiaastmetel on vahe kohati isegi üle 10%, olles sisserännanutel ligi poole, pealinnas üle poole, võrra suurem eestlaste omast. Eestlaste töötus kasvab ühtlaselt asustuse hierarhias 7,5% kuni 16,0%ni, erandiks pealinna tagamaa regioon, kus on pealinnaga võrdselt madal töötuse määr (joonis 19). Ka sisserännanute töötuse trend tõuseb keskuste hierarhiatasemete tähtsuse langedes pealinnast (16,9%) maakonnakeskusteni (21,5%), aga tagamaadel sama loogika ei kehti – regioonikeskuste tagamaal on töötus kõrgem (23,9%) kui, maakonnakeskuste tagamaal. Pealinna ja maakonnakeskuse regioon on töötuse poolest oma tagamaaga enam-vähem võrdsed, aga regioonikeskustes on töötus madalam oma tagamaast. Ääremaa regioonis sisserännanute töötuse määr langeb umbes regioonikeskuste töötusega samale tasemele (19,6%) ja kuna eestlaste töötus kasvas pidevalt, siis väheneb ääremaal erinevus eestlaste ja sisserännanute töötuse määra vahel 3,6%ni.

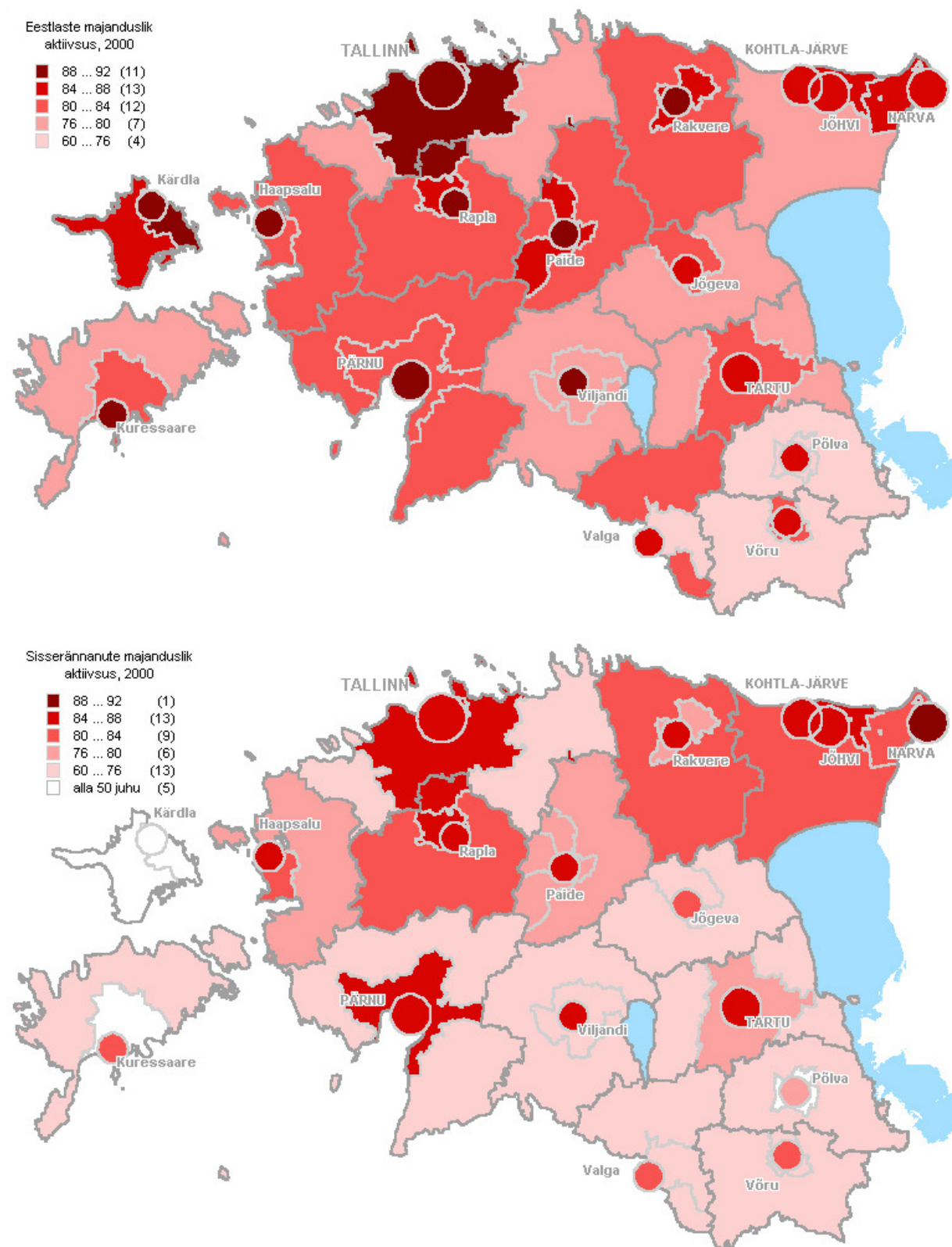

Joonis 19. Töötus asustuse hierarhias, 2000 (vanus 25-54)

Kõigis regioonides on teise põlvkonna töötus kõrgem välissündinute omast, vaid maakonnakeskuste tagamaal on see põlvkondadel võrdne. Suurim erinevus kahe põlvkonna vahel on regioonikeskuste tagamaal, kus teise põlvkonna töötus on veerandi võrra välissündinute omast kõrgem. Välissündinute töötus tõuseb hierarhiaastmete langedes keskustes ja tagamaadel, peale pealinna on paigas ka suhe, et tagamaal on töötus kõrgem, kui keskuses. Ääremaal töötus langeb neil madalamale, kui enamikes regioonides. Teisel põlvkonnal on regioonikeskuste tagamaal kõige kõrgem töötus (28,2%). Ühtlasi on regioonikeskus ainus keskus, kus on oma tagamaast tunduvalt kõrgem töötus. Teise põlvkonna ääremaade töötus ei lange võrreldes maakonnakeskuste tagamaaga, vaid jääb umbes samale tasemele maakonnakeskuste tagamaa töötuse määraga.

Niimoodi summeeritult hierarhiatasemeid uurides ei saa siiski täpselt teada piirkondlikke erisusi, sest näiteks regioonikeskuste regiooni kuulub tööturu poolest erinevate probleemidega Tartumaa ja Ida-Virumaa. Eriti mõjutab see sisserännanute näitajaid, sest neid elab Ida-Virumaal rohkem. Teemakaardilt 4 näeb, et eestlased on kõigis keskuslinnades kõrge aktiivsusega – aktiivsuse määr on üle 85%. Kõige kõrgema aktiivsusega on Kärkla, peale linnade on kõrge aktiivsus ka Kärkla tagamaal ja Tallinna tagamaal. Madala aktiivsusega torkavad silma peamiselt ääremaad, seda eriti Kagu-Eestis, kus on madal aktiivsus ka kahel tagamaal – Valga ja Põlva. Enamikes maakondades on keskuslinnades tagamaast ja ääremaast kõrgem majanduslik aktiivsus. Suurim vahe keskuse ja tagamaa aktiivsuse vahel on Valgas ja Põlvas (üle 12%). Ääremaal on enamasti veelgi madalam majanduslik aktiivsus, selles osas paistab eriti silma Kagu-Eestis. Ääremaa aktiivsus on tagamaa omast kõrgem kahes maakonnas: Valga- ja Põlvamaal.

Sisserännanutel on kõrgeim aktiivsus Narvas (88,1%) ja Tallinnas (87,3%), kõrge on ta üldse enamikes keskuslinnades peale Kagu-Eestis ning Tallinna ja Rapla tagamaal. Madalaima aktiivsusega piirkonnad on lõuna pool asuvad ääremaad ja tagamaad, eranditeks ainult sealsed regioonikeskuste tagamaad. Tagamaa ja keskuslinna vahelised aktiivsuse erinevused on sisserännanutel suuremad Võru-, Valga- ja Viljandimaal, väiksemad Rapla, Pärnu, Jõhvi/Kohtla-Järve ja Tallinna tagamaal.

Teemakaart 4. Aktiivsuse määr asustuse hierarhias, 2000 (vanus 25-54)

Sarnaselt eestlastega on ääremaade aktiivsus tagamaade omast veelgi madalam. Suuremad erinevus kahe uuritava rühma majandusliku aktiivsuse vahel ulatuvad üle 12% ja asuvad Kuressaare, Valga ja Võru ääremaal ning Võru tagamaal. Neljas regioonis on sisserännanute aktiivsuse määr kuni 5% kõrgem eestlaste omast: Ida-Virumaa ääreala, Pärnu ja Haapsalu tagamaa ja mõlemas Ida-Viru linnastus.

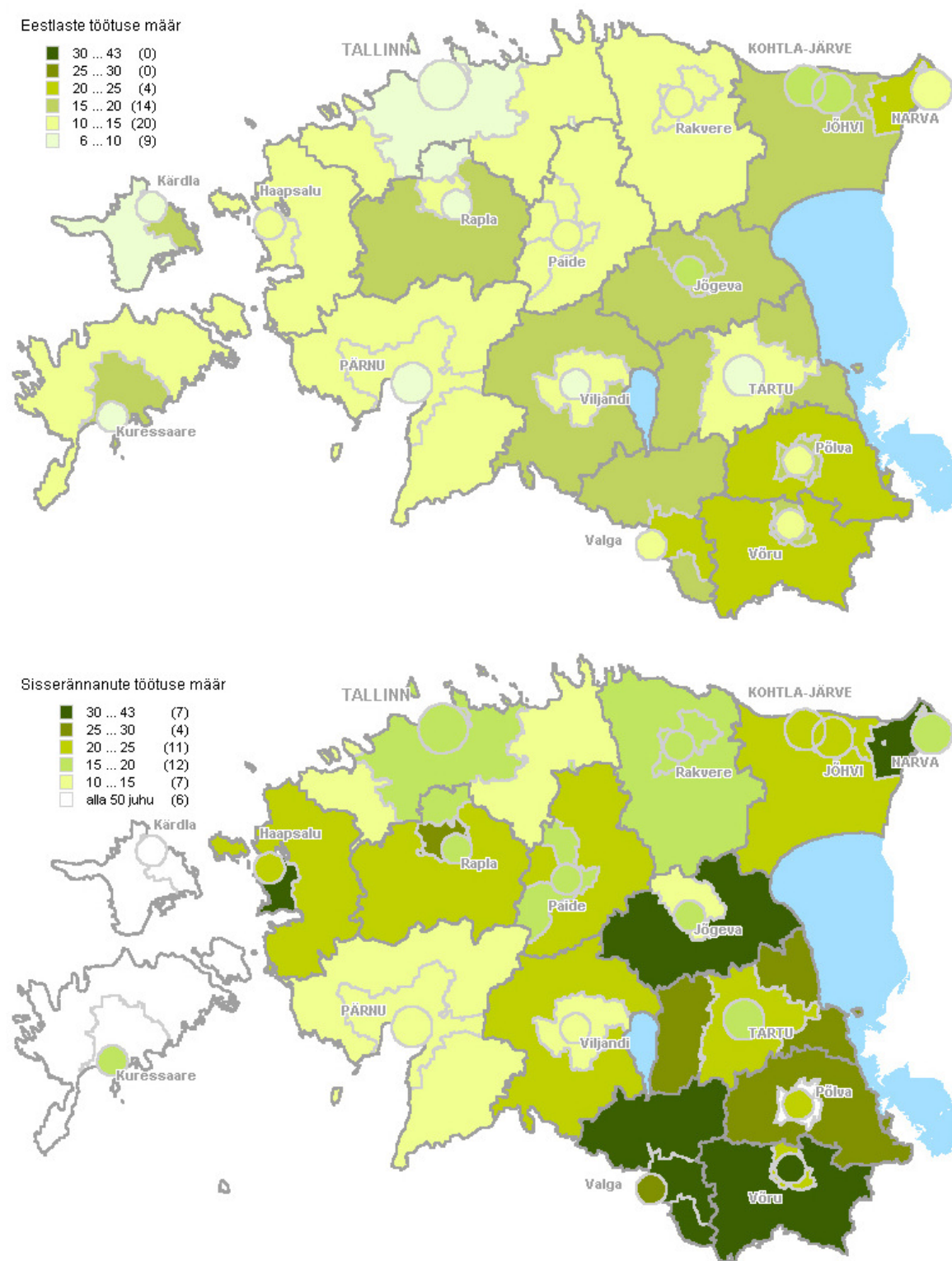
Seletamaks madalaid aktiivsusi tuleb vaadelda ka piirkondade eripära. Näiteks Tartu linnas on eestlaste majanduslik aktiivsus natuke madalam, kui enamikes keskuslinnades, aga 25-54 aastaste hulgas on seal majanduslikult passiivsetest inimestest kõige enam Eestis õppijaid (19,7%), teisel kohal on Tallinn (11,6%), Eesti keskmiselt on see näitaja 5%. Neljas majandusliku aktiivsuse poolest kõige madalam piirkonnas (Valga tagamaal, Võru ääremaal ja Põlvas nii tagamaal kui ääremaal) on passiivsete eestlaste hulgas Eesti keskmisest vähem koduseid inimesi ja enam loeb end pensionärideks või muul põhjuseks kodusolevaks. Viimaste hulka on loetud ka töötusisemisest loobunud isikud. Keskmiselt on enam koduseid inimesi tagamaadel ja muudel põhjustel mitte-töötavaid ääremaadel.

Sisserändajate hulgas ei ole õppimise tähtsus majandusliku mitteaktiivsuse juures oluline, ka Tartu linna aktiivsuse näitaja ei olnud teiste keskustega võrreldes madalam, nagu põhirahvusel. Siiski on ka neil Tartus suurem õppijaid osatähtsus kui mujal (6,7%). Madala aktiivsusega piirkondadest Viljandi tagamaal ning Jõgeva, Põlva ja Valga ääremaadel on keskmisest rohkem pensionäre. Muudel põhjustel majanduslikult passiivseid (sh töötusisemisest loobunud isikuid) on enam tagamaadel ja ääremaadel, kõrgeim osatähtsus Harju, Valga ja Pärnu maakonna ääremaal.

Töötuse näitajad on eestlastel paremad Tallinnas (7,5%), selle tagamaa ja Tartus, kus nad jäävad alla 9% (teemakaart 5). Enamikes linnades jääb eestlaste töötuse määr alla Eesti keskmise, üle selle on määr viies linnas: Ida-Virumaa linnad, Jõgeva ja kolm Kagu-Eesti keskust. Kõrgeim töötus eestlaste hulgas on Võru ääremaal (21,8%) ja teistes Kagu-Eesti regioonides ning Narva tagamaal. Kui üldiselt on tagamaa töötuse määr kõrgem keskusest ja ääremaal veelgi kõrgem, siis erandiks on Jõhvi/Kohtla-Järve, kus on tagamaal töötus protsendi võrra madalam. Tagamaad ja ääremaad võrreldes on ääremaal madalam töötus Lääne-Eestis (Hiiu-, Saare- ja Läänemaal) ning Valgamaal.

Sisserännanutel on kõige väiksem töötus Jõgeva tagamaal (11,2%), Viljandi tagamaal ja linnas, Tallinna ääremaal ning terves Pärnu maakonnas, jäädes neis piirkondades alla 15%. Jõgevamaa ääreala kuni lõunapiirini (erandiks Tartu linn) ning Haapsalu, Narva ja Rapla tagamaad on väga kõrge töötusega piirkondadeks sisserännanute hulgas. Valga tagamaal ja Võru ääremaal ulatub töötus lausa üle 40%. Keskuse ja tagamaa aktiivsuste vahe on umbes pooltes maakondades ühtepidi, pooltes teistpidi, kuid üldiselt ei ületa tagamaa madalam töötus 1,6% piiri, arvestatav erinevus on vaid kahes maakonnas: Jõgeva ja Võru. Keskuse ja ääremaa töötuse määra vahe on konkreetsemalt paigas, Tallinn on erandina oma ääremaast kõrgema töötusega.

Kõrgema töötusega piirkonnad on mõlemal uuritaval rühmal suhteliselt samad, need asuvad Kagu-Eestis ja Ida-Virumaal. Eranditeks on näiteks Haapsalu ja Rapla tagamaa ning Võru ja Valga linn, kus on sisserännanutel kõrge töötuse määr, kuid eestlastel ei ole. Väikseima töötusega piirkonnad nii sarnased ei ole – eestlastel on juba üldse linnades väiksemad töötused, sisserännanutel see nii ei ole. Töötuse määra

Teemakaart 5. Töötuse määr asustuse hierarhias, 2000 (vanus 25-54)

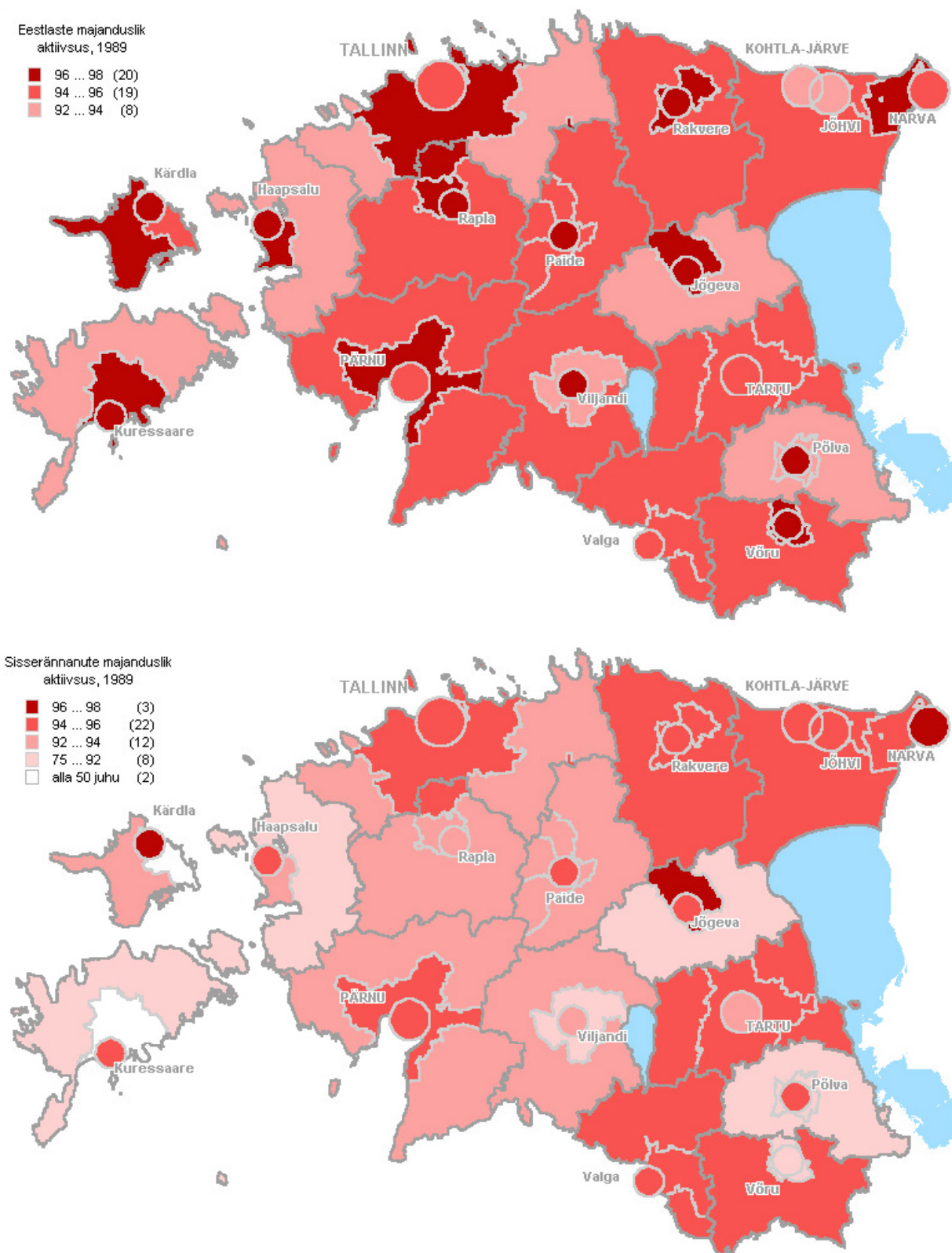
suurimad erinevused kahe uuritava rahvastikurühma vahel (üle 18%) on kõrgeima sisserännanute töötusega regioonides – Valga tagamaal ja ääremaal, Võru ääremaal ning Haapsalu tagamaal. Suhtarvudes on sisserännanutel eestlaste omast poole suurem töötus Haapsalu tagamaal, Tallinna linnas ja tagamaal, kogu Valgamaal, Võru linnas ning Rapla linnas ja tagamaal. Eestlaste töötuse määr ületab sisserännanute töötuse määra 2 kuni 7 protsendi võrra kahes regioonis – Jõgeva ja Viljandi tagamaal. Suhteliselt võrdse töötusega on mõlemad rahvastikurühmad Pärnumaal ja Ida-Viru ääremaal.

Põlvkondade kaupa asustuse hierarhias töötust uurida pole tihti võimalik, sest paljudes kohtades jääb inimeste arv liiga väikseks, et seda üldistada saaks. Kuid üldise trendi saab välja tuua. Sisserännanute poolt hiljem või väiksemas ulatuses asustatud piirkondades on põlvkondade erinevused väiksed või isegi teise põlvkonna kasuks. Suure välispäritolu rahvastikuga piirkonnas on välissündinutel madalam töötuse määr, suuremad erinevused kahe rühma vahel on Narva tagamaal, Tallinna ääremaal, Jõhvi/Kohtla-Järve keskuses ja tagamaal ning Valga linnas – klassikalistes sisserännanute piirkondades.

Piirkondadeks, kus eesti keele oskus mängib olulist rolli sisserännanute töötusele on Ida-Virumaa, eriti Narva oma tagamaaga, Rapla ja Haapsalu tagamaa, Jõgeva linn ja Järvamaa. Mitmes piirkonnas eesti keele oskus ei mõjuta sisserännanute töötust eriti. Suurema sisserännanute arvuga piirkondadeks, kus eesti keele oskus ei paranda eriti nende töötust on Narva linn, Ida-Virumaa ääreala, Jõgeva linn, Pärnumaa, Tartu ääreala ja tagamaa ning Rakvere linn.

Eelmise rahvaloenduse ajal oli inimeste majanduslik aktiivsus asustuse hierarhias ja põlisrühmadel samuti erinev (teemakaart 6). Eestlastel oli kõrgeim aktiivsus Kärdlas (97,9%), Kuressaares ja Põlvas ning Narva ja Rapla tagamaal. Üldse oli aktiivsus kõrgem just keskuslinnades ja tagamaadel ning madal ääremaadel. Madala aktiivsusega paistavad eriti silma Kuressaare ja Haapsalu ääremaad, keskuslinnadest Jõhvi ja Tartu. Reeglina on piirkonnas nii keskus kui tagamaa sarnase aktiivsusega, erandiks Põlva ja Viljandi, kus on vahe üle 3%. Tagamaa aktiivsus on keskusest kõrgem vähestes üksustes ja vähesel määral, ainult Ida-Virumaa mõlema keskuslinna tagamaal on see üle 1% kõrgem.

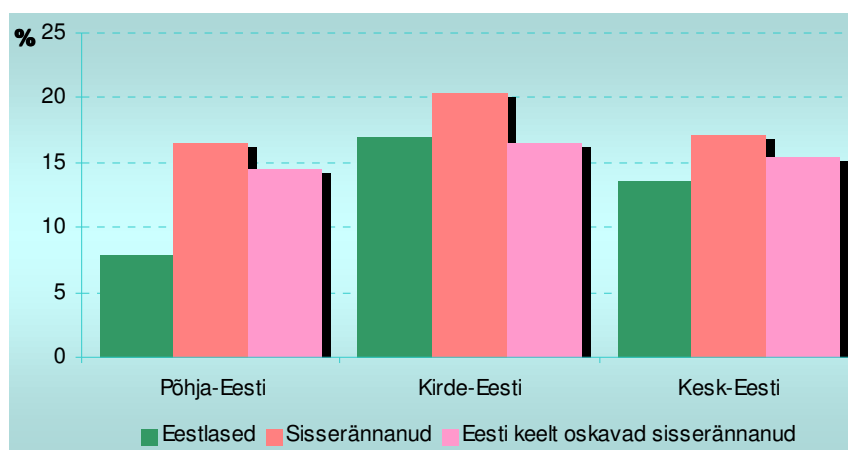
Sisserännanud rahvastikul oli majanduslikult aktiivsete hulk vanusrühmas 25-54 üle 96% ainult kolmes piirkonnas: Jõgeva tagamaal ning Kärdlas ja Narvas. Sisserännanute aktiivsuse kordajad on mõnedes piirkondades eestlaste madalaimatest näitajatest (92%) tunduvalt madalamad, jäädes Kuressaare ja Haapsalu ääremaadel vastavalt 78% ja 82%. Sarnane on samal ajal see, et mõlema rühmal on just seal madalaimad kordajad. Keskuse ja tagamaa aktiivsuse kordajate erinevused on sisserännanutel suuremad. Sarnaselt eestlastele on Põlva linna ja tagamaa aktiivsuse erinevus suurim, tagamaa aktiivsus on keskuse omast kõrgem Jõgeva- ja Tartumaal. Üldiselt on sisserännanute aktiivsus seotud nende paiknemisega: majanduslik aktiivsus on neil kõrgem piirkondades, kus ka nende osatähtsus on kõrgem. Seda nii laiemates piirkondades nagu Põhja-Eesti kui ka lihtsalt sõjaväelise või transpordi seisukohalt tähtsates linnades ja piirialadel (nt Kärkla, Kuressaare, Jõgeva). Madalad aktiivsused on sisserännanutel asukoha seisukohalt mitte eriti strateegilistes piirkondades Kesk-Eestis.

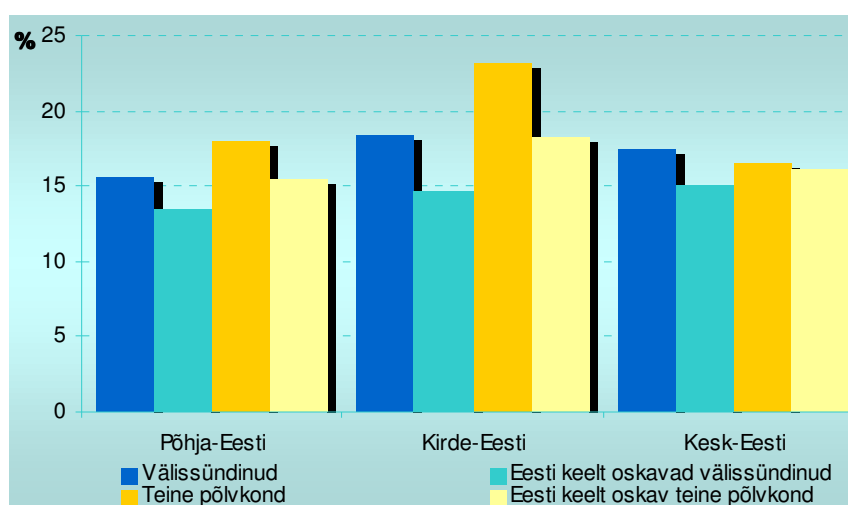
Teemakaart 6. Aktiivsuse määr asustuse hierarhias, 1989 (vanus 25-54)

Enamikes piirkondades on eestlastel kõrgem majanduslik aktiivsus, eriti suur erinevus on Kuressaare ja Haapsalu ääremaa del, mis samas on mõlema rühma madalaima aktiivsusega piirkonnaks, suur erinevus on ka Võru, Põlva ja Rapla tagamaal, siserännanute aktiivsus ületab vähesel määral eestlaste oma kuues üksuses: Jõgeva tagamaal, kõigis Ida-Virumaa piirkondades (va Narva tagamaa), ja Valga ääremaal.

Kolmes uuritavas piirkonnas on erinevad nii töötuse üldised näitajad, kui ka eesti keele oskuse mõju töötusele. Põhja-Eestis on siserännanute töötus eestlaste omast lausa poole suurem ja ka eesti keele oskus jätab suhte enamvähem samaks (joonis 20). Samas on Põhja-Eestis ikkagi kõige madalam siserännanute töötuse määr. Kirde-Eestis on üldise kõrge töötuse taustal siiski eesti keelt oskaval siserännanul eestlastega võrdsed võimalused tööd leida. Siin mõjutab eesti keele oskus kolmest piirkonnast enam töötuse määra. Kesk-Eestis on samuti suhteliselt kõrge töötus, kuid Kirde-Eestist natuke madalam. Eesti keele oskus eriti ei mõjuta töötust, kuid Kesk-Eestis on keskmine eesti keele oskus majanduslikult aktiivsete seas 85%, mis tähendab, et enamus oskabki seda.

Joonis 20. Töötus piirkondades, 2000 (vanus 25-54)

Joonis 21. Siserännanute töötus piirkondades, 2000 (vanus 25-54)

Põlvkondade piirkondlikud töötuse andmed võrreldes ka eesti keele oskajaid on ära toodud joonisel 21. Põhja-Eestis vähendab eesti keele oskus töötust mõlemal

põlvkonnal samas proportsioonis. Kirde-Eestis on teise põlvkonna töötus märgatavalt suurem välissündinute töötusest ja samasugune umbes viiendiku võrra erinev vahetult jääb neile ka arvestades ainult eesti keele oskajaid. Kesk-Eestis on töötuse määrad rühmadel kõige võrdsemad ja teise põlvkonna töötus on isegi natuke madalam esimese põlvkonna omast. Kuna teisest põlvkonnast oskavad peaaegu kõik eesti keelt, siis keele oskuse lisamine tulemust eriti ei muuda. Eesti keelt mitteoskajatest on Kesk-Eestis töötud üle veerandi majanduslikult aktiivsetest inimestest, millest võib järeldada, et eesti keelses keskkonnas on eesti keele oskamine veelgi olulisem.

5.2.6. Näitajate statistilise sõltuvuse tugevus

Tabelist 5 selgub, et Eesti kodakondsusega ja eesti keele oskusega siserännanute töötus on kõige sarnasem eestlaste omaga. Piirkondlikult vähenevad erisused enam Kesk- ja Kirde-Eestis ning maakondade äärealadel. Kõige tugevamalt sõltub töötus päritolust kõrghariduse ja Põhja-Eestis, eriti Tallinnas, elamise korral. Põlvkondade vahelised seosekordajad on tunduvalt väiksemad. Sõltuvuse tugevus on suurem Vene kodakondsuse ja regioonikeskuste tagamaal elamise korral. Erinevused on kõige väiksemad kõrgharidusega ning maakonnakeskuste tagamaal ja Kesk-Eestis elaval rahvastikurühmal, miinus märk nende kolme kordaja ees näitab, et siis on teise põlvkonna töötus välissündinutest madalam. Need sõltuvuse tugevuse näitajad ei oma statistiliselt olulist väärtust ütlema, et teise põlvkonna töötus on sellistel tingimustel alati parem, kuid ta näitab põlvkondade vahelised erinevuste paranemist.

Tabel 5. Rühmade töötust mõjutavate tunnuste seosekordajad (Crameri V)

	<i>Eestlaste⁵ ja sisserännanute võrdlus</i>	<i>Põlvkondade võrdlus</i>
Kokku	0,092	0,037
Eesti keele oskus		
Oskab	0,048	0,028
Ei oska	0,102	0,063
Kodakondsus		
Eesti	0,031	0,029
Vene	0,081	0,084
Määratlemata	0,105	0,062
Haridus		
Alg- ja põhihariduse baas	0,060	0,054
Üldkeskharidus	0,104	0,035
Kutsekesk- ja keskeriharidus	0,107	0,023
Kõrgharidus	0,158	-0,009
Hierarhia		
Pealinn	0,144	0,027
Regioonikeskused	0,130	0,051
Maakonnakeskused	0,102	0,028
Pealinna tagamaa	0,115	0,025
Regioonikeskuste tagamaad	0,109	0,080
Maakonnakeskuste tagamaad	0,046	-0,005
Äärealad	0,036	0,051
Piirkonnad		
Põhja-Eesti	0,135	0,032
Kirde-Eesti	0,032	0,059
Kesk-Eesti	0,024	-0,012

⁵ Kodakondsuse ja eesti keele oskuse korral on võrdlusrühm kõik eestlased

5.3. Majandustegevus: ametialane jaotus

Tabelis 6 on ära toodud eestlaste ja sisserännanute ametialane jaotus kahel viimasel loendusajal. 2000. aastal on 25-54 aastaste hõivatud eestlastest ja sisserännanutest ametialaselt ainult teenindus- ja müügitöötajate ning ametnike osatähtsused enam-vähem võrdsed. Nendest kõrgemad ametid on eestlaste seas rohkem levinud ja madalamad sisserännanute seas. Põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised on erandiks eelmisele väitele, sest nende hulgas töötab sisserännanuid vähe juba linnalise eluviisi tõttu. Peale põllumajanduse on suurim erinevus kahe rühma vahel eestlaste kasuks seadusandjate, kõrgete ametnike ja juhtide hulgas. Ka tippspetsialistide osatähtsus on eestlaste hulgas 1/3 võrra suurem. Sisserännanud rahvastiku ametialasest jaotuses on lihttöölise osatähtsus peaaegu poole suurem, kui eestlastel ja üldse on neid 45% kõigist lihttöölisest. Tunduvalt suurem eestlaste omast on ka oskus ja käsitöölise osatähtsus nende seas.

Tabel 6. Ametialane jaotus

	1989				2000			
	<i>Eestlased</i>		<i>Sisserännanud</i>		<i>Eestlased</i>		<i>Sisserännanud</i>	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
0 relvajõud					2544	0,9	175	0,1
1 seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid (1 ⁶)	35866	10,2	19547	7,5	42731	15,9	11833	9,6
2 tippspetsialistid (1)	40181	11,4	18225	7,0	38690	14,4	12296	10,0
3 keskastme spetsialistid ja tehnikud (1)	58151	16,6	45646	17,5	40136	14,9	15357	12,5
4 ametnikud (2)	22285	6,3	26296	10,0	16449	6,1	6212	5,0
5 teenindus- ja müügitöötajad (2)	21535	6,1	13809	5,3	34092	12,7	15040	12,2
6 põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised (3)	22773	6,5	4753	1,8	9787	3,6	950	0,8
7 oskus- ja käsitöölised (3)	74321	21,2	78214	29,9	34806	12,9	26592	21,6
8 seadme- ja masinaoperaatorid (4)	51511	14,7	34481	13,2	30823	11,4	18655	15,1
9 lihttöölised (4)	24686	7,0	20531	7,8	19366	7,2	16219	13,1
KOKKU	351308	100	261502	100	269424	100	123329	100

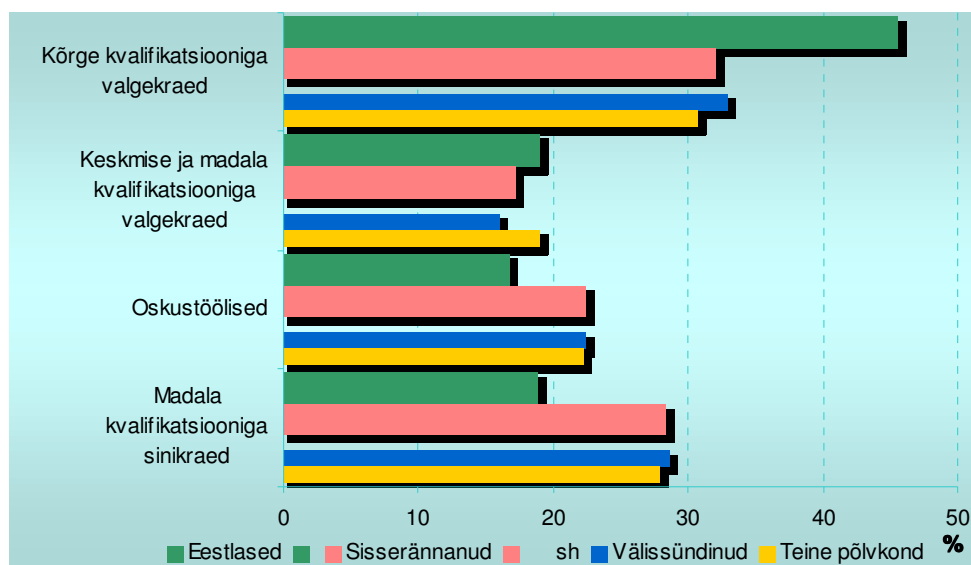
1989. aastal oli olukord nii mõneski mõttes erinev. Kõige võrdsem suhtarv vastavalt rühma proportsioonidele oli keskastmespetsialistide ja tehnikute hulgas. Sarnaselt praegusele olukorrale olid kaks esimest ametiala eestlaste hulgas enam populaarsed, oskus- ja käsitöölise ning lihttöölise ametid oli enam levinud sisserännanute hulgas, kuid vahepealsete ametite seas torkab silma ametnike ning keskastme spetsialistide ja tehnikute hulgas suur sisserännanute osakaal. Välispäritolu ametnikke oli isegi arvuliselt enam, kui kohalikke, sest nende hulka loeti ka nõukogude sõjaväelased. Ka oskus- ja käsitöölise amet, mis on absoluutarvudes enam täidetud sisserännanud tööjõu poolt.

Kahe aasta võrdluses on tõusnud eestlastel seadusandjate, kõrgemate ametnike ja juhtide ning teenindus- ja müügitöötajate ametit pidavate inimeste hulk, sisserännanute hulgas on tõusnud vaid teenindus- ja müügitöötajate hulk. Arvestades, et kokku hõivatute arv on 11 aasta jooksul tublisti vähenenud (eestlastel veerandi, sisserännanutel poole võrra), näitab tulemus eriti märkimisväärset teenindussfääri

⁶ Iga ametirühma juurde on lisatud kasutatav nelja kvalifikatsioonitaseme rühma kood

tõusu. Ka suhtarvudes on teenindus- ja müügitöötajate osatähtsus konkurentsilt kõige rohkem tõusnud mõlemal rühmal. Kõige rohkem on langenud samuti sarnaselt mõlemal rühmal oskustöötajate (6 ja 7) osatähtsused. Seadme- ja masinaoperaatori ametit pidavate eestlaste osatähtsus on langenud, kuid sisserändajate oma tõusnud. Eestlastest oskustöölise ja madalakvalifikatsiooniga sinikraede (6-9) hulk on 11 aasta jooksul langenud 49%lt 36%ni samal ajal kui sisserännanutel on langus olnud vaid paari protsendiline – 53%lt 51%ni.

Ametialaste erinevuste kohta põlvkondade kaupa 2000. aastal võib üldjoontes öelda, et need on väikesed. Mõnevõrra enam on teise põlvkonna hulgas keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraesid, kuid välissündinud on natuke enam hõivatud nii kõrgemat kui madalamat kvalifikatsiooni nõudvatel ametikohtadel (joonis 22). Oskustöölisi on mõlema põlvkonna seas võrdselt.

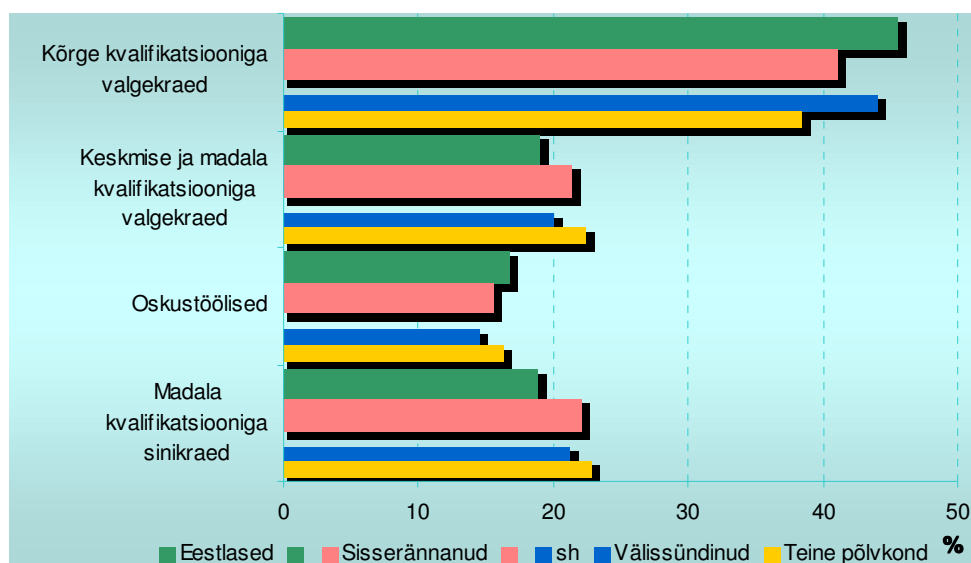
Joonis 22. Ametirühmade jaotus, 2000 (vanus 25-54)

5.3.1. Eesti keele oskus

Eesti keele oskus on suure tähtsusega ametialases edukuses. Jooniselt 23 on näha kuivõrd see muudab rahvastikurühma jaotuse eestlaste omale sarnasemaks – erinevused jäävad vaid paari protsendiliseks, kuid endiselt on eestlaste seas rohkem kõrge kvalifikatsiooniga valgekraesid ja vähem madala kvalifikatsiooniga sinikraesid. Põlvkondlikud erinevused on samuti väikesed, kuid siit tuleb välja, et välissündinute hulgas on enam esimesse ametiteklassi kuuluvaid isikuid, neid on peaaegu samaväärselt eestlastega.

Selline valge- ja sinikraedeks jaotamine on muidugi suur üldistamine, sest need rühmad sisaldavad endas väga erinevat taset ja ettevalmistust eeldavaid ameteid. Seetõttu uurisin jaotust ametite vahel ka ametite klassifikaatori teise taseme järgi, selgitamaks millistel ametialadel keele oskus seal esindatust tõstis. Selgub, et valgekraede ametitest seadusandjad ja kõrgemad ametnikud ning juhid on eestlaste poolt 1/3 võrra enam levinud ametid, kui sisserännanutel. Samas on nii tipp- kui keskastme spetsialistide hulgas paljude ametialade osatähtsus samaväärselt kõrgem hoopis sisserännanute hulgas (eriti erinevad loodus- ja inseneriteaduste spetsialistide

ametid). Ka lihttöölise ametites on valdkondlik erinevus: kui eestlastest on palju olulisem hulk põllumajanduse lihttöölisi, siis sisserännanud töötavad enam kõigil ülejäänutel lihttöölise aladel.

Joonis 23. Eesti keelt oskavate sisserännanute ametirühmade jaotus, 2000 (vanus 25-54)

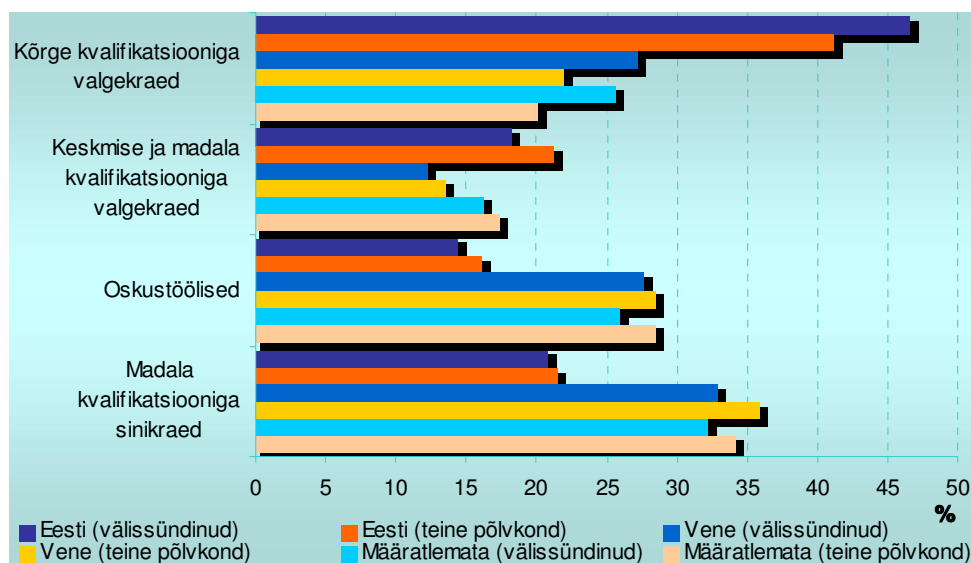
Eesti keelt mitteoskavate sisserännanute ametialane jaotus erineb eestlaste omast igas rühmas peaaegu poole võrra – kõrgematel ametitel eestlaste, madalamatel sisserännanute kasuks. Põlvkondlikud erinevused on suuremad kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede osas, kus teise põlvkonna seas on esindatus ligi 1/5 võrra väiksem.

5.3.2. Kodakondsus

Sisserännanute ametialast edukust parandab kõige rohkem Eesti kodakondsus. Eesti kodanikest sisserännanuid on eestlastega peaaegu võrdses mahus hõivatud kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede ametites ja natuke enam madalakvalifikatsiooniga sinikraede ametites. Vene kodakondsuse korral väheneb tublisti esimese ja kasvab viimase ametiala osakaal. Määratlemata kodakondsuse puhul on see suundumus paari protsendi võrra suuremgi jõudes 23,3% kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede ja 33,0% madala kvalifikatsiooniga sinikraede osas, samas langeb neil ka keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraede hulk, seda eriti Vene kodakondsusega isikute seas. Kui valgekraesid kokku on Eesti kodakondsuse puhul üle 60%, siis Vene ja määratlemata kodakondsusega isikutest peavad valgekraede ameteid 40% ligi.

Eesti kodakondsusega välissündinute hulgas on kõrge kvalifikatsiooniga valgekraesid isegi natuke rohkem, kui eestlaste seas (joonis 24). Samas kodakondsuse puudumine tähendab kõrgematel ametikohtadel olevate inimeste tunduvalt väiksemat osatähtsust eestlaste vastavast näitajast (välissündinutel natuke üle poole, nende järglastel alla poole). Oskustöölise ja sinikraede osatähtsus kasvab Vene ja määratlemata kodakondsusega isikute hulgas 1/3 kuni 1/2 võrra suuremaks eestlastest samade ametikohtade osatähtsusest, teise põlvkonna seas on kasv suurem. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti kodakondsuse puhul on mõlemal sisserännanute põlvkonnal kaks

kõrgemat ametialal rohkem esindatud ja kaks madalamat vähem, kui keskmiselt ning Vene ja määratlemata kodakondsusega isikute seas vastupidi.

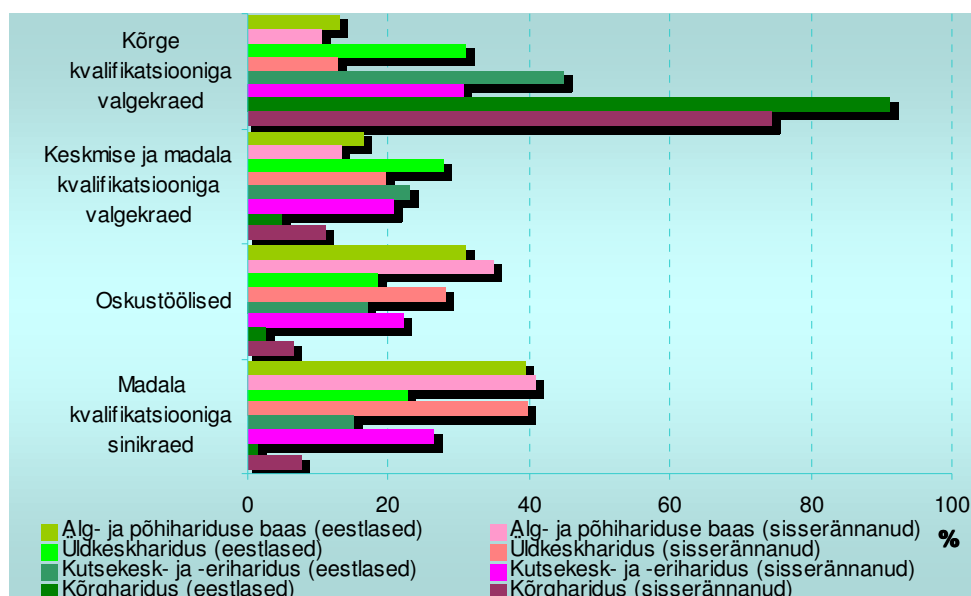

Joonis 24. Sisserännanute ametialade jaotus kodakondsuse järgi, 2000 (vanus 25-54)

Võrreldes Eesti kodakondsusega sisserännanute andmeid eestlastega tuli välja suur sarnasus nende rühmade vahel ja kui veel võtta arvesse eesti keele oskust, paraneb sisserännanute ametialane jaotus veelgi ületades välissündinute osas eestlaste näitajad kõrgemate ametialade osas. Samas tuleks selle võrdluse juures arvestada, et sisserännanutest on sellisel viisil välja selekteeritud seltskond, kes ilmselt on aktiivsem, õppimisvõimelisem, rohkem Eesti asjadele orienteeritud ja avatum. Nii eesti keele oskajate kui kodakondsete seas on tunduvalt suurem hulk kõrgemalt haritud inimesi ja madalaimaid haridustasemeid on selle võrra vähem. Seetõttu ei saa otseselt öelda, et kõik sõltub kodakondsusest ja eesti keele oskusest.

5.3.3. Haridus

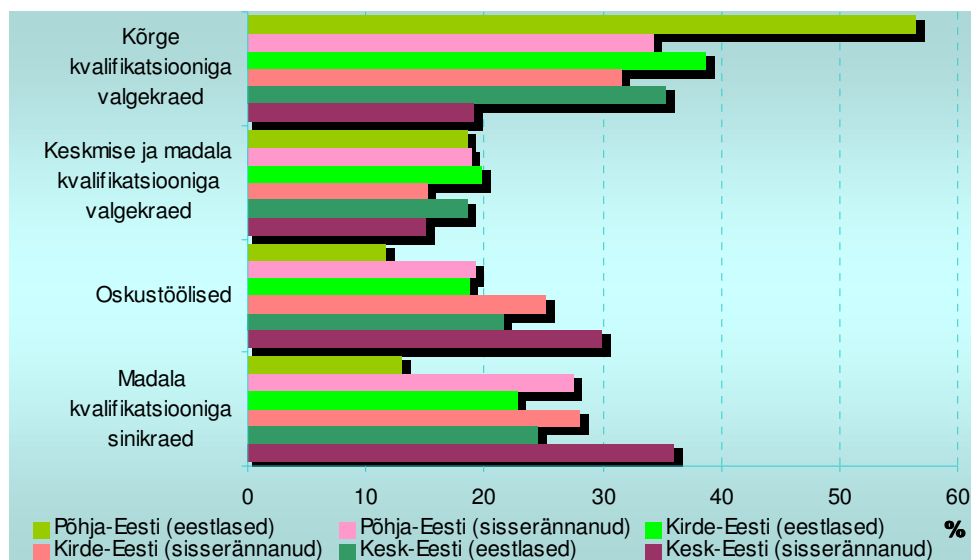
Haridus ei muuda üheski oma löikes kahte uuritavat rühma nii sarnasteks, nagu seda tegi eesti keele oskus ja kodakondsus (joonis 25). Kohati erinevused vähenevad, kohati suurenevad, kuid reegel, et kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede ametid on eestlaste hulgas suurema osatähtsusega ja sisserännanute seas on alati eestlastest rohkem mõlema tööliisterühma ametikohal hõivatuid, jääb püsima. Suurim erinevus on kõrgharidusega inimeste vahel, kus madala kvalifikatsiooniga sinikraede ametid on eestlaste seas 5 korda väiksema osatähtsusega sisserännanutest. Umbes 2,5 kordne erinevus on ka kõrgharidusega oskustöölise, keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraede ning üldkeskharidusega kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede osatähtsustes. Alg- ja põhiharidusega rahvastiku ametialane jaotumine kahel uuritaval rühmal on sarnane, seda eriti madala kvalifikatsiooniga sinikraede osas. Põlvkondade vahelised erinevused on väga väikesed, välja võib tuua ainult, et teise põlvkonna seas on igal haridusastmel natuke rohkem keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraesid, seevastu välissündinute seas on enam sinikraede ametit pidavaid inimesi. Kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede hulgas on rühmad väga võrdselt esindatud, erandiks vaid üldkeskharidus, mille puhul on teisel põlvkonnal väga väike edu välissündinute ees.

Joonis 25. Ametialane jaotus haridusrühmades, 2000 (vanus 25-54)

5.3.4. Paiknemine

Ametialane jaotus on erinevates Eesti piirkondades erinev juba tänu majanduse erinevale paiknemisele. Põhja-Eestis on eestlaste kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede osatähtsus sisseännanute samast osatähtsusest rohkem kui 1/3 võrra suurem ja üldisest keskmisest ka kõrgem (joonis 26). Sisseännanud on vastukaaluks eestlastega võrreldes enam hõivatud kahel madalamal ametialal: madala kvalifikatsiooniga sinikraede osatähtsus on nende hulgas lausa üle poole suurem, kui eestlastel. Üldiselt vastab selline jaotus Eesti keskmisele, mõnevõrra vaid on kahe rahvastikurühma vahelised erinevused suuremad. Erinevuste suuremale lõhele vaatamata, on sisseännanute näitajad iseenesest Põhja-Eestis keskmisest paremad.

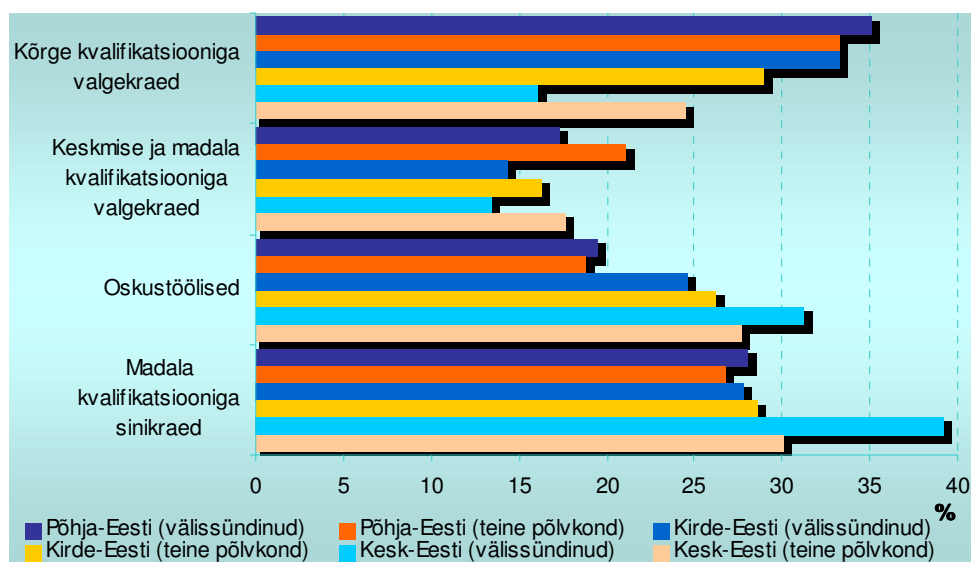
Joonis 26. Ametialane jaotus piirkondades, 2000 (vanus 25-54)

Kirde-Eestis on eestlased keskmisest pisut rohkem madalamatel ametitel hõivatud, sisseännanute seas on suurem oskustöölise osatähtsus. Kahe rühma vahelistes

erinevustes torkab silma eestlaste seas olev suurem keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraede osakaal võrreldes sisserännanutega, ka on eestlaste seas madala kvalifikatsiooniga sinikraede hulk sisserännanute omale lähedasem, kui Eestis keskmiselt.

Kesk-Eestis on mõlemal rühmal kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede hulk palju väiksem kui keskmiselt ja selle arvelt on võitnud kaks madalamat kvalifikatsiooni nõudvat ametirühma. Kuid proportsionaalselt on eestlaste seas peaaegu poole enam kõrge kvalifikatsiooniga valgekraesid kui sisserännanute seas, mis on üldisest keskmisest tunduvalt suurem. Kesk-Eesti torkab võrreldavate piirkondade hulgas silma ka selle poolest, et seal on sisserännanute ametialade hulgas kõige rohkem levinud madalakvalifikatsiooniga sinikraede ametid, sest igal pool mujal ja mõlemas päritolurühmas on enim inimesi hõivatud kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede ametitel, kuid seal on sisserännanute keskmine haridustase madalam eestlaste omast.

Põlvkondi võrreldes tuleb kõigist piirkondadest välja teise põlvkonna seas suurem keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraede esindatus (joonis 27). Üldiselt on piirkondlikud erinevused kohati arvatavast isegi suuremad. Näiteks kõrgeima ametialade klassi osatähtsus on Põhja- ja eriti Kirde-Eestis välissündinute kasuks, kuid Kesk-Eestis on nende järglased nendel ametitel hõivatud kuni 1/3 võrra enam (16,1 ja 24,5%). Sinikraede osatähtsus on vastupidiselt Põhja- ja Kirde-Eestis põlvkondadel suhteliselt võrdne, kuid Kesk-Eestis on välissündinute seas neid tunduvalt rohkem (vastavalt 39,2 ja 30,1%). Võibolla näitab see, et traditsioonilistes sisserännanute elukoha piirkondades on teisel põlvkonnal raskem integreeruda, kuid väiksema kogukonna hulgas elades, kus on üsna möödapääsmatu suhtlemine kohalikega ja eesti keele oskamine, on sisserännanute teine põlvkond järjest paremas majanduslikus olukorras.

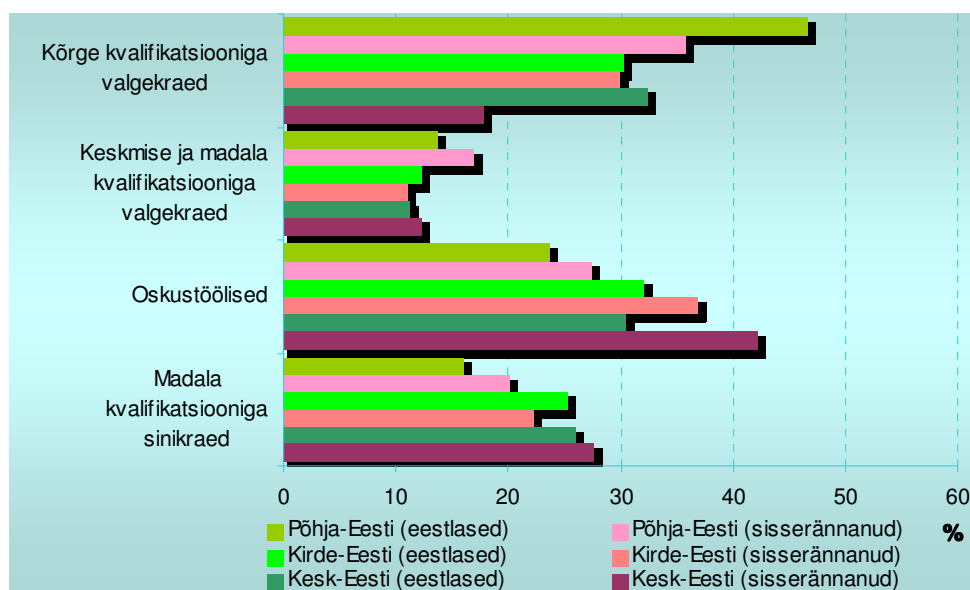

Joonis 27. Sisserännanute ametialane jaotus piirkondades, 2000 (vanus 25-54)

Eesti keele oskajate ametialane jaotus muutub märgatavalt Põhja- ja Kirde-Eestis. Põhja-Eestis suureneb valgekraede ameteid pidavate inimeste hulk esimesel põlvkonnal 68, teisel 64 protsendini ja väheneb kõige rohkem oskustööliste osatähtsus, mis välissündinutel jõuab eestlastega samale tasemele. Kirde-Eestis suureneb eesti keele oskajate seas kõige rohkem kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede

osatahtsus, ületades eestlaste vastavat näitajat – välissündinutel 18% ja teisel põlvkonnal 8% võrra. Oskustööliste osatahtsus langeb kokku poole võrra ja ka madala kvalifikatsiooniga sinikraede osakaal langeb üle 1/3 nende üldnäitajast jättes eestlased rohkem neid ameteid pidama. Esimese põlvkonna eesti keele oskajatest on kahel madalalamal ametialal hõivatud vaid 25,9%.

1989. aastaga võrreldes on muutunud nii mõndagi: kõigis kolmes piirkonnas on eestlaste hulgas suurenenud mõlema valgekraede ametirühma osatahtsus, seda peamiselt oskustööliste arvelt, kelle osatahtsus on näiteks Põhja-Eestis lausa poole võrra vähenenud (joonis 28). Samal ajal on sisserännanute hulgas tõusnud madala kvalifikatsiooniga sinikraede ning keskmise ja madala kvalifikatsiooniga valgekraede osatahtsus ning langenud oskustööliste osatahtsus.

Joonis 28. Ametialane jaotus piirkondades, 1989 (vanus 25-54)

5.3.5. Näitajate statistilise sõltuvuse tugevus

Ametialase jaotuse ja rahvastikurühmade statistilise sõltuvuse tugevuse kordajate arvutamiseks on kasutatud ainult kahte ametirühma – kõrgemat ja madalamat. Eestlaste ja sisserännanute ametialase jaotuse erinevused on väiksemad sisserännanute Eesti kodakondsuse ja eesti keel oskuse korral (tabel 7). Sõltuvus on suurem alg- ja põhiharidusest kõrgema hariduse, Põhja-Eestis elamise ning eesti keele oskuse ja kodakondsus puudumise korral.

Põlvkondade vahelised erisused on väiksemad ja ka erinevad tunnused ei mõjuta neid niivõrd. Seosekordaja väikseim väärtus, mis antud juhul näitab pigem seose puudumist, on Põhja-Eestis elavatel sisserännanutel ning alg- ja põhihariduse baasilt omandatud haridustaseme puhul. Suurim sõltuvuse tugevus on Kesk-Eestis. Hariduse järgi rühmitatule ja Kesk-Eestis on teine põlvkond ametialaselt jaotuselt esimesest paremas seisus. Kesk-Eesti on piirkonnaks, kus ühelt poolt on eestlaste ja sisserännanute erinevused kõige väiksemad ning teisalt on seal põlvkondlikud erinevused kõige suuremad.

Tabel 7. Rühmade ametialast jaotust mõjutavate tunnuste seosekordajad (CrameriV)

	<i>Eestlaste⁷ ja sisserännanute võrdlus</i>	<i>Põlvkondade võrdlus</i>
Kokku	0,171	0,011
Eesti keele oskus		
Oskab	0,047	0,050
Ei oska	0,219	0,051
Kodakondsus		
Eesti	0,028	0,037
Vene	0,145	0,059
Määratlemata	0,219	0,073
Haridus		
Alg- ja põhihariduse baas	0,041	-0,006
Üldkeskharidus	0,309	-0,064
Kutsekesk- ja keskeriharidus	0,217	-0,013
Kõrgharidus	0,184	-0,021
Piirkonnad		
Põhja-Eesti	0,275	0,003
Kirde-Eesti	0,078	0,041
Kesk-Eesti	0,115	-0,159

5.4. Majandustegevus: tegevusalade jaotus

Eelmisest analüüsist selgus, et töötavate sisserännanute ja eestlaste jaotus ametirühmade vahel on erinev, kuid võimaliku tööalase segregeerumise uurimiseks on oluline teada päritolurühmade jaotumist tegevusalade vahel, millele keskendubki antud peatükk. Tegevusalade vahelise jaotumise uurimisel rühmade vahel ei ole välja toodud töötlust mõnede tunnuste lõikes, mis eraldi käsitledes ei annaks eriti uut infot. Näiteks Eesti kodakondsusel ja eesti keele oskusele on väga sarnane mõju ja siinkohal on piiratud ainult keeleoskuse lisamisega analüüsi. Tegevusalade jaotuse puhul on väga oluline piirkondlik aspekt, sest sarnase tegevusalaga ettevõtetes võivad erinevates piirkondades domineerida erinevad päritolurühmad. Täpsustavalt on uuritud ka eesti keele oskuse mõju tegevusalade valikule.

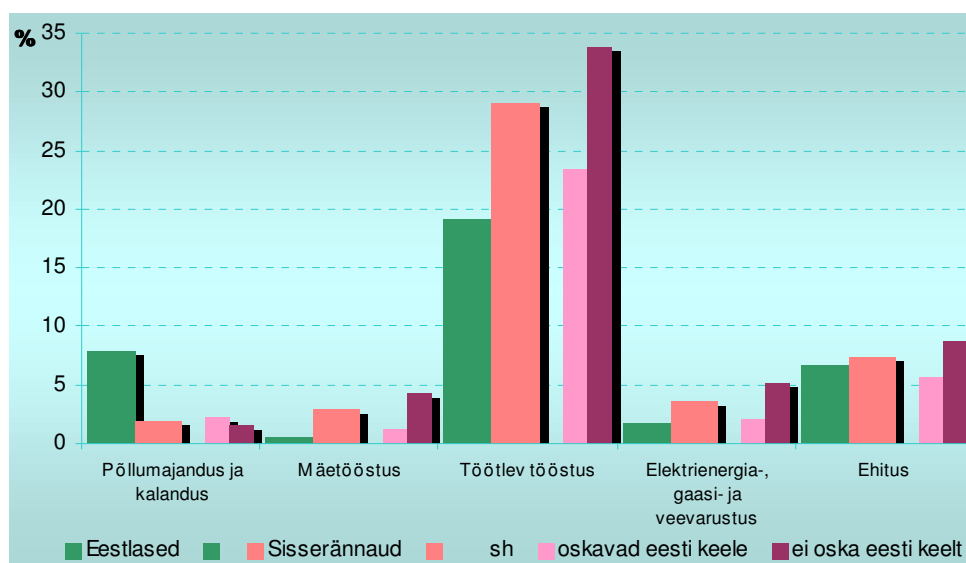
5.4.1. Tegevusalade jaotus ja eesti keele oskuse mõju sellele

Tegevusalasid Eestis kokku on käsitletud kolme sektori lõikes eraldi. Primaarsektori tegevusalades on kokku hõivatud 8,3% eestlastest ja 4,7% sisserännanutest, kuid selle jaotuse sees on erisused veelgi suuremad – ühelt poolt on eestlastele tegevusalaks põllumajandus 6 korda rohkem sisserännanutest, samas tegutsevad sisserännanud 5 korda eestlastest enam mäetööstuses, eesti keele oskusega sisserännanud isikud lausa 8 korda enam (joonis 29). Ka kalanduses on sisserännanud tööjõudu natuke rohkem ja siin on oluline tähtsus kodakondsusel – Vene kodakondsusega inimesed teenivad elatist kalanduses kõige rohkem. Üldiselt mõjutab peaaegu kõigis tegevusalades siin ja ka teistes sektorites eesti keele oskus tegevusala osatähtsust eestlaste näitaja suunas.

Sekundaarsektoris on hõivatud 27,4% eestlastest ja 40,1% sisserännanutest. Kõigi sealsete majandusharude tähtsus on sisserännanute seas eestlaste omast suurem, elektrienergia-, gaasi- ja veevarustuses töötajate osatähtsus on kaks korda suurem,

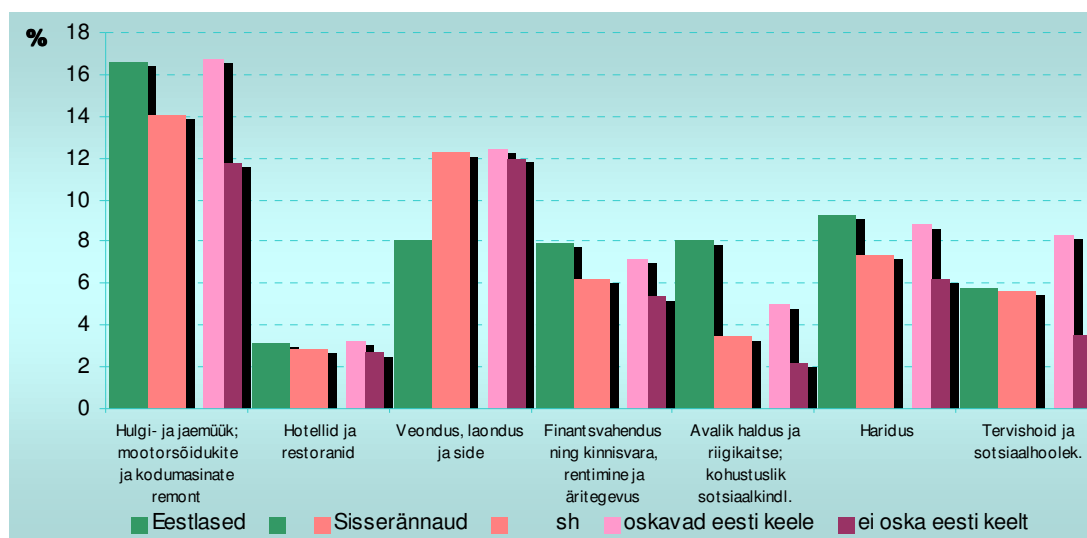
⁷ Kodakondsuse ja eesti keele oskuse korral on võrdlusrühm kõik eestlased

töötlevas tööstuses on neid 1/3 võrra enam. Eesti keele oskajad töötavad keskmisest vähem kõigil neil tegevusaladel, ehituses langeb eesti keele oskusega sisse­rän­nanute töötamise osatähtsus eestlaste omast madalamalegi tasemele.

Joonis 29. Primaar- ja sekundaarsektori tegevusalade jaotus, 2000 (vanus 25-54)

Tertsiaarsektoris on joonise loetavuse huvides liidetud kokku väikese osakaaluga finantsvahenduse tegevusala kinnisvara-, üürimis- ja äritegevusega, mõned üliväikese osakaaluga tegevusalad, mida oli raske liita kellegagi on jooniselt 30 väljas. Kokku on selle sektori osatähtsus eestlaste seas 64,2% ja sisse­rän­nanute seas 55,2%. Finantsvahendus ja avalik haldus on tegevusaladeks, mis pakuvad eestlastele üle kahe korra enam teenistust kui sisse­rän­nanutele. Veonduse, laonduse ja side valdkond on vastupidiselt sisse­rän­nanutele 1/3 võrra enam tööd pakkuv. Finantsvahenduses, avalikus halduses, tervishoius, müügi ja hariduse vallas töötajatel on eesti keele oskusel suur roll.

Joonis 30. Tertsiaarsektori tegevusalade jaotus, 2000 (vanus 25-54)

Kuna sisse­rän­nanute põlvkondade paiknemises suuri erinevusi ei ole, selgitab tegevusalade põlvkondlik võrdlus juba üsna üheselt nende käitumist. Võib öelda, et

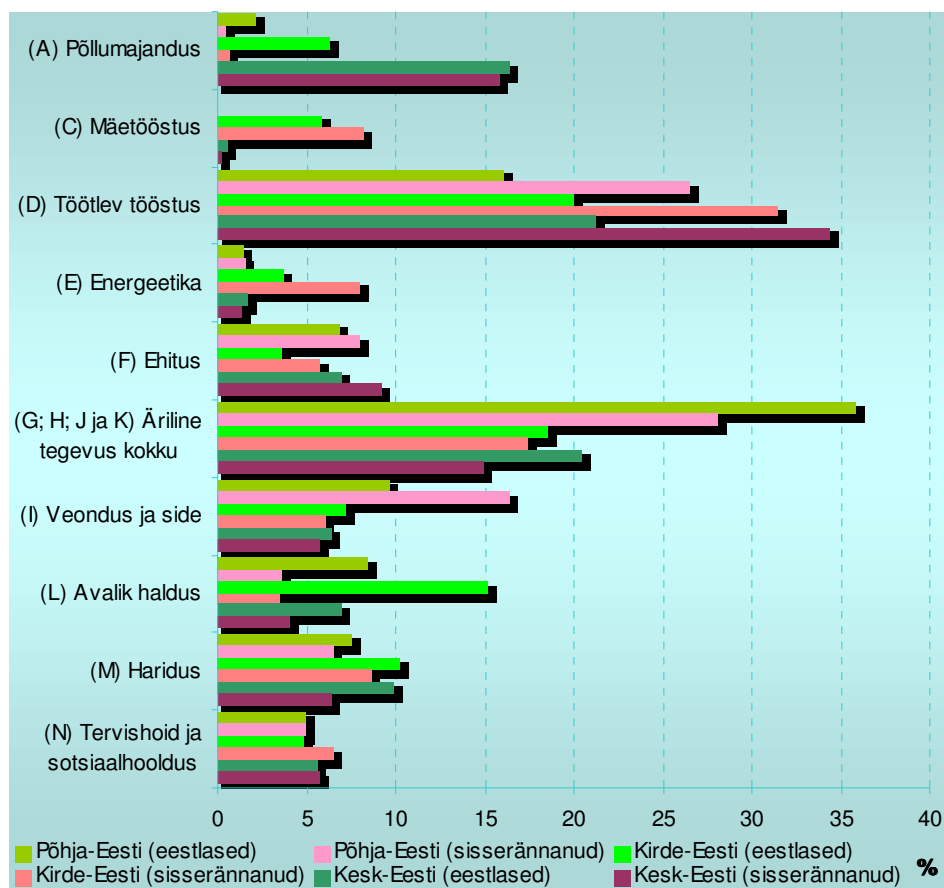
jaotumine tegevusalade vahe on põlvkondadel väga sarnane. Suurema osatähtsusega tegevusaladest on teine põlvkond mõnevõrra enam hõivatud hulgi- ja jaemüügiga ning välissündinud on enam tegevuses ehituse ja hariduse vallas. Mõnedes tegevusalades on erinevused palju suuremad, kuid nende üldine osakaal on väike: nt kalanduses ja põllumajanduses töötavad pigem esimese põlvkonna esindajad ning mäetööstuse ja finantsvahenduses teise põlvkonna omad.

Võrreldes 1989. aasta seisuga, on kõige suuremaks muutuseks eestlaste tegevusalases jaotuses 2000. aastaks põllumajanduse osatähtsuse kolmekordne vähenemine. Sama palju on tõusnud finantsvahenduse osatähtsus, tõusnud on ka avaliku halduse, hulgi- ja jaemüügi ning üldse enamuse tertsiaarsektori tegevusalasid. Üsna samaks on jäänud töötleva tööstuse osatähtsus, kuid tööliste ametit pidavate eestlaste osatähtsus on samal perioodil vähenenud umbes kolmandiku võrra. Sisserännanute hulgas on avalikus halduses töötajate osakaal vähenenud kolmandiku võrra ning suurenenud on hulgi- ja jaemüügi ja teiste tertsiaarsektori tegevusalade osatähtsus. Töötlevas tööstuses hõivatute osatähtsus on 5% võrra vähenenud sisserännanute hulgas.

5.4.2. Tegevusalade jaotus piirkondades

Rahvastiku jaotumine erinevate tegevusalade lõikes on ennustatavalt enamasti piirkonniti väga erinev. Joonisel 31 on välja toodud vaid huvipakkuvad tegevusalad, mis on kohati omavoliliselt lühemaks nimetatud ja kokku liidetud, korrektse nimekirja koos koodidega leiab metoodika osast. Põhja-Eesti on kõige suurema tertsiaarsektori osatähtsusega piirkond Eestis, kus peaaegu kõik need tegevusalad on eestlaste hulgas sisserännanutest suurema osatähtsusega. Eranditeks on veonduse ala, kus sisserännanud on hõivatud peaaegu poole rohkem ning hotellide ja tervishoiu alal, kus osatähtsused on võrdsed. Finantsvahenduses on erinevus kõige suurem – nelja kordne, olles eestlastel 2,8% ja sisserännanutel 0,7%. Põllumajandus on eestlaste jaoks Põhja-Eestis neli korda enam levinud tegevusala.

Kirde-Eestis töötab eestlasi põllumajanduses 9 korda rohkem sisserännanutest, kokku 6,3%. See tuleb sisserännanute suurest kontsentreerumisest sealsetesse linnadesse. Mäetööstus on Kirde-Eestis Eesti kontekstis väga suure tähtsusega ja seal töötab võrreldes eestlastega sisserännanutest suurem osa, seda nii tegevusala osatähtsusest, kui absoluutarvudes (vahe on kuue kordne). Elektrienergia valdkond on üle poole suurema osatähtsusega sisserännanute jaoks ja seal töötavatest inimestest on peaaegu 10 korda enam välispäritolu rahvastikku kui eestlaseid. Tertsiaarsektoris töötab eestlastest kokku 56% hõivatutest, mis on 14% enam, kui sisserännanud rahvastikust, kuid Kirde-Eestis on selles valdkonnas ka tegevusalasid, kus on sisserännanud enam hõivatud: nendeks on tervishoid ja hotellindus. Kinnisara ja muu äritegevusega tegelevad võrdne hulk inimesi. Avalikus halduses on seevastu lausa 4 kordne vahe – kui eestlastest on seal hõivatud 15,2%, mis on töötleva tööstuse kõrval neile üheks põhiliseks tegevusalaks, siis sisserännanutest vaid 3,5%. Absoluutarvudes on sellel tegevusalal elatuse teenijaid ühe palju.

Joonis 31. Tegevusalane jaotus piirkondades, 2000 (vanus 25-54)

Kesk-Eestis on üldiselt samad suundumused, erinevate tegevusalade osatähtsused on piirkonnast tulenevalt lihtsalt erinevad. Suurimaks põhimõtteliseks erinevuseks on põllumajanduses hõivatute võrdne määr nii eestlaste kui sisseännanute seas. Veonduse, laonduse ja side ala hõivatute osakaalude proportsioonid on Kesk-Eestis teised võrreldes Põhja-Eestiga – seal on selle tegevusala osakaal eestlastel isegi natuke suurem.

5.4.3. Näitajate statistilise sõltuvuse tugevus

Eestlaste ja sisseännanute tegevusalase jaotuse erinevate tunnuste mõju hindamise seosekordajate määrad on sarnased eelnevate analüüsidega: eesti keele oskus, kodakondsus ja elukoht Kesk-Eestis vähendab seose tugevust ning keeleoskuse puudumine ja määratlemata kodakondsus suurendab seda (tabel 8). Hariduse juures on näha, et kõigil haridustasemetel jääb seose tugevus samaks, mis üldiselt neil rühmadel. See tähendab, et kõigil tegevusaladel haridustaseme kasvades kasvab või langeb tegevusala osatähtsused vastavalt konkreetsele tegevusalale suhteliselt võrdselt. Põlvkondade seosekordajad on sarnaselt eelpool käsitletud majandustegevuse näitajatega väiksed, kõige suurem statistilise sõltuvuse tugevus on Kesk-Eestis elavate sisseännanute põlvkondade vahel. Sarnaselt ametialasele jaotusele on Kesk-Eesti piirkonnaks, kus ühelt poolt on eestlaste ja sisseännanute erinevused kõige väiksemad, kuid teisalt on seal põlvkondade vahelised erinevused kõige suuremad.

Tabel 8. Rühmade tegevusalast jaotust mõjutavate tunnuste seosekordajad (CrameriV)

	<i>Eestlaste⁸ ja sisserännanute võrdlus</i>	<i>Põlvkondade võrdlus</i>
Kokku	0,235	0,069
Eesti keele oskus		
Oskab	0,133	0,059
Ei oska	0,264	0,090
Kodakondsus		
Eesti	0,132	0,056
Vene	0,171	0,075
Määratlemata	0,239	0,083
Haridus		
Alg- ja põhihariduse baas	0,232	0,083
Üldkeskharidus	0,245	0,093
Kutsekesk- ja keskeriharidus	0,254	0,084
Kõrgharidus	0,254	0,069
Piirkonnad		
Põhja-Eesti	0,229	0,078
Kirde-Eesti	0,282	0,085
Kesk-Eesti	0,090	0,162

⁸ Kodakondsuse ja eesti keele oskuse korral on võrdlusrühm kõik eestlased

JÄRELDUSED JA ARUTELU

Eestlaste ja sisserännanute ning eraldi mõlema sisserännanute põlvkonna majandustegevuse uurimine andis palju huvitavaid vastuseid töös esitatud hüpoteesidele. Põhirahvuse ja riiki sisse rännanud rahvastiku võrdlemisel tuleb pöörata tähelepanu ka nende demograafilistele tunnustele, kuna välispäritolu rahvastik oma koosseisult ei sarnane loomulike protsesside käigus kujunenud rahvastikuga, kuid samas võivad lahkumise põhjused tuleneda just koosseisuerisustest. Seetõttu alustuseks kokkuvõtte rühmade koosseisust ja paiknemisest.

Eestlased ja sisserännanud on erinevad juba oma vanuselise koosseise poolest: kui eestlaste vanuseline jaotus on suhteliselt ühtlane (kuni 6-aastaste hulk on vaid tunduvalt väiksem), siis välispäritolu rahvastikul on neile omaselt sisserännulainetest sõltuv laineline vanuskõver (nt silmatorkav 35-64 aastaste hulk) ja kuna sisseränne Eestisse oli 1990ndatele väike, siis langeb laste osatähtsus tublisti, mille tulemusel on sisserännanute keskmine vanus 4 aastat eestlastest kõrgem ja nende vananemine jätkub. Välispäritolu rahvastiku teine põlvkond on välissündinute keskmisest vanusest 26 aastat ehk poole nooremad.

Rahvuselt on 80% sisserännanutest venelased, slaavi päritolu rahvastikku kokku on üle 93%. 25-54 aastastest oskavad eesti keelt alla poolte ja Eesti kodakondsus on veelgi vähematel. Kõige levinum staatus on kodakondsus määratlemata – tervelt 43%, mida ei saa kuidagi heaks näitajaks lugeda. Teine põlvkond on eesti keele oskuse osas tunduvalt paremas seisus ja Eesti kodakondsusega isikuid on nende seas ligi pooled, mis on kolmandiku võrra enam välissündinutest. Hariduselt on sisserännanud rahvastik paremas seisus – nad on eestlastest 7% võrra vähem piirdunud kuni põhihariduse baasilt saadud haridusega. Ka mõlema põlvkonna haridustase eraldi on eestlaste omast kõrgem, kuid teine põlvkond jääb välissündinutele mõnevõrra alla. Seda seletab ilmselt asjaolu, et esimene põlvkond saabus siia osaliselt kooli lõpetamisel suunamise käigus. Sisserännanute paiknemine on neile iseloomulikult linnaline – üle 91% neist elab linnades ja on piirkondlikult kontsentreerunud: Harjumaal elab 50% sisserännanutest sh pealinnas üle 42% ja Ida-Virumaal 33% sh sealsetes linnades 32%.

Töö peamine eesmärk oli eestlaste ja sisserännanute sh eraldi välissündinute ja teise põlvkonna majandustegevuse kolme näitaja käsitlemine: majanduslik aktiivsus ning ameti- ja tegevusalane jaotus. Majandusliku aktiivsuse määr on kõigil käsitletud rühmadel suhteliselt võrdne, erinevused tulenesid ainult vanusest, kuid kuna käesolev töö keskendub peamiselt aktiivsele tööeale (25 kuni 54 aastastele) siis võib tööd teha tahtjate hulga lugeda võrdseks. Eesti keele oskus ja kodakondsus ei mõjuta sisserännanute aktiivsust eriti, vastupidiselt haridustasemele, mille kasvades kasvab rühmadel suhteliselt ühtlaselt ka majanduslik aktiivsust. Asustuse hierarhias on nii eestlastel kui sisserännanutel soodumus, et keskuses on aktiivsus kõrgem kui äärealal, muidu suhteliselt võrdsed aktiivsuse määrad on sisserännanutel tunduvalt madalamad ainult maakonnakeskustes ning nende tagamaadel. Põlvkondade vahelised erinevused on veelgi väiksemad ja reeglina on aktiivsus madalam teisel põlvkonnal. Sellelgi reeglil on omad erandid – kõrgharidusega või maakonnakeskuste äärealadel elavaid inimesi võrreldes on hoopis välissündinud madalama aktiivsuse määraga.

Arengutrende võrreldes 1989. aasta loendusega saab teha vaid osade tunnuste lõikes, sest paljude käsitletud tunnuste registreerimine siis puudus või oli praeguste definitsioonidele mitte vastav. Samas oli ka ühiskonna korraldus siis erinev ja paljusid tunnuseid ei olegi mõtet võrrelda (nt töötus, kodakondsus ja eesti keele oskus). 1989. aasta andmetega võrreldes on eestlaste ja sisse­rännanute majanduslik aktiivsus umbes 10% võrra langenud. Piirkondlikult vaadates oli siis igal pool suhteliselt võrdselt suur enamus tööealistest inimestest hõivatud, mis on 2000. aastaga võrreldes erinev, sest praegu langeb aktiivsus ja eriti hõivatus keskustest ääremaa suunas.

Töös püstitati hüpoteesid töötuse ning ametialase ja tegevusalase jaotuse kohta tuginedes kirjanduses leitud stsenaariumitele nii Eesti kui muu Euroopa kohta:

1. Töötus on sisse­rännanutel põhirahvusest kõrgem, kuid eesti keele oskus, Eesti kodakondsus, kõrgem haridus ja majanduslikult edukamas piirkonnas elamine vähendavad nende töötuse määra.

See püstitatud hüpotees vastas tõele: 25-54 aastaste sisse­rännanute töötus on 18,2%, mis on 1/3 võrra eestlaste määrast kõrgem. Vanades Euroopa Liidu liikmesriikides on erinevus veelgi suurem. Erinevate tunnuste lisamisel vähendab sisse­rännanute töötust kõige rohkem Eesti keele oskus ja kodakondsus (eriti mõlemad koos) ja võrreldes eestlaste keskmise näitajaga väheneb nende töötuse seosekordaja nulli-lähedaseks. Samas ei saa sellist võrdlemist lugeda objektiivseks, sest sisse­rännanute­st selekteerivad need tunnused välja suurema kõrg- ja väiksema põhiharidusega rühma, kelle töötus peabki olema väiksem. Lisaks on nende tunnustega sisse­rännanud ilmselt ka aktiivsemad, õppimisvõimelisemad ja rohkem Eesti asjadele orienteeritud, sest kodakondsuse omamine suurendab oluliselt seda, kuivõrd inimene tunneb end osana Eesti riigist (Vetik 2000: 29). Samas võrdluseks olev kogu eestlaste hulk ei pea (reeglina) kodakondsuse taotlemiseks ja keele oskuse omandamiseks eraldi pingutama ning mis peamine, nende hulgas on nii tunduvalt suurem hulk madalama haridusega inimesi.

Vene ja määratlemata kodakondsusega isikud on eestlastest peaaegu poole rohkem töötud ja eesti keele oskus ei mõjuta seda silmnähtavalt. See võib tuleneda nii keskmise hariduse madalamast tasemest neis rühmades kui ka nende inimeste suuremast võõrandumist Eesti ühiskonnast.

Hariduse ja paiknemise tunnuse lisamisel võis täheldada tendentsi, et kui vastava näitaja puhul on töötuse määr kõrge, jäi suhteline erinevus kahe rühma vahel palju väiksemaks, võrdlusrühmade madala töötuse korral võis erinevus ulatuda kordadesse. Seega hariduse lõikes suurenesid töötuse erinevused haridustaseme kasvamise suunas. Kuigi iseenesest haridustaseme kasvades töötus langeb mõlemal rühmal, langeb eestlaste näitaja kiiremini: kõrgharidusega sisse­rännanud on eestlastest ligi 4 korda enam töötud, kuid alg- ja põhihariduse korral oli vahe alla Eesti keskmise. Asustuse hierarhias on eestlastel keskustes enamasti keskmisest madalam töötus ja see määr kasvab suunal tagamaa-ääremaa, kuid sisse­rännanutel ei ole töötuse määr üheselt seotud hierarhiaga. Kõrgemad töötuse määrad on mõlemal rühmal sarnaselt Kagu- ja Kirde-Eestis, kuid sisse­rännanute madalaimad töötuse määrad ei ole keskustes, vaid mõnes nende poolt hõredamalt asustatud piirkonnas Kesk-Eestis ja Pärnumaal.

Kolme võrreldavat piirkonda vaadates selgub, et sõltuvuse tugevuse kordaja näitab suurt piirkonna mõju rühmade töötusele. Põhja-Eestis, kus muidu on Eesti kontekstis

suur kihistumine, on see päritolu tasandil samuti suur. Kirde- ja Kesk-Eestis on erinevused tunduvalt väiksemad, kuid samas on seal töötus kõrgem kõigil rühmadel. Kirde-Eestis on eesti keele oskajate seas sisse­rännanute isegi lihtsam tööd leida, mida seletavad mitmed põhjused: esiteks kindlasti juba öeldud väide, et eesti keele oskajad on kõrgema haridusega, teiseks ilmselt eelistatakse eesti keelt oskavat välispäritolu isikut kohalikule eestlasele, sest tööalased sidemed on seal pigem enamuses olevate sisse­rännanute käes ja kolmandaks sinna piirkonda alles jäänud eestlased on maalisema eluviisiga ja passiivsemad, sest eestlased on Ida-Virumaalt juba aastakümneid pidevalt välja rännanud ja see on toimunud intensiivsemalt, kui sisse­rännanute väljaränne (Tammur 2003), kuid elukoha vahetajaid loetakse tööjõuturu seisukohalt mobiilsemateks.

2. Teise põlvkonna töötuse määr on pigem sarnane välissündinute määraga, kuid sellest madalam.

See hüpotees ei leidnud kinnitust, mis iseenesest on halb näitaja. Analüüsist tuli küll välja, et põlvkondade vaheline töötuse määrade erinevus on väike, kuid teise põlvkonna jaoks on seis ebasoodsam. Kahe sisse­rännanute põlvkonna tunnuseid muutis eesti keele oskus ja kodakondsus erinevalt – välissündinute töötust mõjutasid need tunnused vähem, kui nende järglasi (kuigi viimaste seas on eesti keele oskajaid ja kodakondseid rohkem). Üldse muudab tunnuste lisamine kahe põlvkonna töötuse määrade vahet reeglina vastupidiselt eestlaste ja sisse­rännanute määrade suhtele – mida suurem töötus sisse­rännanutel, seda suurem on kahe põlvkonna vaheline erinevus teise põlvkonna kahjuks (nt eesti keele oskuse puudumine, Vene kodakondsus, kuni põhi­hariduse baasilt saadud haridus, regioonikeskuste tagamaal ja Kirde-Eestis elamine). Siinjuures toob vastupidine nähtus endaga kaasa mitte ainult erinevuse vähenemise, vaid teise põlvkonna madalama töötuse välissündinutest: see on nii kõrghariduse korral. Lisaks on teise põlvkonna töötus välissündinutest madalam maakonnakeskuste tagamaal ja Kesk-Eestis elades. Seega kehtib püstitatud hüpotees vaid kõrgema hariduse ja hajusalt eesti kogukonnas elamisel. Seda võib lugeda töö üheks olulisemaks tulemuseks.

3. Tööga hõivatud sisse­rännanute seas on madalamate ametikohtade osatähtsus eestlastest suurem.

Hüpotees ametialase jaotuse kohta leidis kinnitust. Eestlaste seas on kõrge kvalifikatsiooniga valgekraade osatähtsus üle 45%, samal ajal sisse­rännanute seas on see määr 32%. Tööga hõivatud sisse­rännanutest pooled peavad oskustööliste ja madala kvalifikatsiooniga sinikraade ameteid, nende seas suurim erinevus eestlastega on lihttööliste ametite puhul, mida nad peavad eestlastest lausa poole rohkem. Paljude vanade Euroopa Liidu liikmesriikidega võrreldes on Eestis sinikraade ametit pidavate sisse­rännanute osakaal madalam. Eelmise rahvaloendusega võrreldes on eestlaste hulgas peamiselt tõusnud kõrgema ametiala esindajate osatähtsus kahe madalama ametialaklassi arvelt, kuid sisse­rännanutel tõusis peamiselt sinikraade ametit pidavate inimeste osatähtsus ja seda oskustööliste arvelt. Hõivatute hulk Eestis on 1990ndatel langenud umbes kolmandiku võrra, kuid juhtide (1) ja teenindajate (5) hulk on arvuliselt kasvanud (sisse­rännanute arv on kasvanud vaid teenindajate osas).

Sarnaselt töötusele muudab eesti keele oskamine ja kodakondsus sisse­rännanute ametialase jaotuse eestlastega tunduvalt lähedasemaks ning nende näitajate puudumine vastupidiselt suurendab erinevust. Siingi on pigem oluline vaadata

hariduse ja paiknemise mõju. Haridus ei muuda üheski oma lõikes kahte uuritavat rühma nii sarnasteks, nagu seda tegid kaks eelpool mainitud näitajat ja erinevus vähenes ainult alg- ja põhihariduse baasilt saadud hariduse lõikes. Üldkeskharidusega eestlased on sisserännanuteга võrreldes kõige enam kõrgematel ametitel, kuid kõige suurem erinevus on kõrgharidusega madala kvalifikatsiooniga sinikraede hulgas, keda on eestlaste seas 5 korda vähem kui sisserännanute hulgas.

Elukoha piirkondade juures on Põhja-Eestis oluline välja tuua ka ametialases jaotuses esinevat suuremat kihistumist. Kõrge kvalifikatsiooniga valgekraede osatähtsus on seal eestlaste hulgas veelgi suurem ja kõiki sinikraede ametite pidajaid on sisserännanute hulgas neist poole rohkem. Samas on siiski ka sealsed sisserännanute näitajad Eesti keskmistest paremad. Kirde- ja Kesk-Eestis on mõlema rühma seas rohkem madalama astme ametite pidajaid, kuid seejuures on Kesk-Eestis eestlaste seas sisserännanutest poole rohkem kõrge kvalifikatsiooniga valgekraesid ja sisserännanutele peamiseks ametialaks tavalise kõrge kvalifikatsiooniga valgekrae asemel madala kvalifikatsiooniga sinikraede ametid.

4. Teine põlvkond on oma vanematest mõnevõrra vähem madalamatasemelistel ja rohkem kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvatel ametitel hõivatud.

Eestis keskmiselt on põlvkonnad suhteliselt võrdselt hõivatud sinikraede ametitel, kuid kõrgemas ametialarühmas on teine põlvkond välissündinutest vähem hõivatud. Seetõttu pean seda hüpoteesi pigem mitte paika pidavaks. Arvestada ka lisatunnuste mõju ametialasele jaotusele on see seos kord ühe, kord teise kasuks, kuid vahed on väga väikesed. Kodakondsuse ja keeleoskuse lisamine suurendab põlvkondade vahelisi erisusi, muutes välissündinute näitajad soodsamaks teisest põlvkonnast. Hariduse lisamine vastupidiselt parandab pigem teise põlvkonna seisut, seda eriti sinikraede väiksema osatähtsuse näol.

Kuna need erinevused on siiski suhteliselt väikesed ja kõiguvad kord ühe kord teise kasuks, võib mainitud tunnuste lõikes põlvkonnad pigem võrdseteks lugeda. Teine on olukord piirkondlikust aspektist. Traditsioonilistes sisserännanute asualadel nagu Põhja- ja Kirde-Eestis on kaks põlvkonda suhteliselt võrdselt jaotunud ametialade vahel, kuid Kesk-Eestis on olukord teine. Seal on juba põlvkondade vaheline seosekordaja tunduvalt suurem, kui muidu ja seda teise põlvkonna kasuks. Selline olukord viitab veel kord hajusamalt elamise tähtsusele põlvkondade integreerumisel sihtkohariigi ühiskonda.

5. Mõlemad rühmad on endiselt teisest enam hõivatud varasematest aegadest juurdunud majandusharudes: eestlased põllumajanduses ja sisserännanud tööstuses, kuid tertsiaarsektoris töötamine on eestlaste seas suurema osatähtsusega.

See hüpotees leidis täielikult kinnitust. Suurematest tegevusaladest töötlevas tööstuses ning veonduses, laonduses ja sides on sisserännanuid eestlastest lausa kolmandiku võrra rohkem, samas on eestlasi näiteks põllumajanduses hõivatud 6 korda ja avalikus halduses kaks korda rohkem sisserännanutest. 1989. aastaga võrreldes on hõivestruktuur sama, kuid mõlemal rühmal on tõusnud tertsiaarsektoris hõivatuse osakaal, seda eriti hulgi- ja jaemüügi alal. Tegevusala seosekordaja on eestlaste ja sisserännanute vahel kõige suurem teistest majandustegevuse näitajatest ja lisatavatest tunnustest muudab sõltuvust väiksemaks vaid Kesk-Eestis elamine, eesti keele oskus ja Eesti kodakondsus.

Põhja-Eestis on eestlased tunduvalt rohkem kõigi tertsiaarsektori tegevusaladel hõivatud, sisseärännanud edestavad neid vaid töötleva tööstuse, ehituse ja veonduse ala, kus kokku töötab neid üle 50%. Kirde-Eestis on tegevusala seosekordaja kõige kõrgem ja seda näitasid ka risttabelid. Eestlased domineerivad tugevalt põllumajanduses ja avalikus halduses ning sisseärännanud elektrienergia, ehituse, töötleva tööstuse ja mäetööstuse ala. Kesk-Eestis on seosekordaja võrreldes kõigi teiste käsitletud tunnustega kõige väiksem, võrreldavad rühmad on seal võrdsed sellistel aladel, nagu põllumajandus ja veondus, mis muidu seda ei ole.

6. Põlvkondadest on tertsiaarsektoris töötajate osakaal teisel põlvkonnal suurem sekundaarsektori arvelt.

See hüpotees leidis kinnitust – teine põlvkond on umbes 3% ulatuses enam hõivatud tertsiaarsektoris. Ainult eesti keelt oskavatest sisseärännanutest on mõlemad põlvkonnad võrdselt hõivatud tertsiaarsektoris. Üldiselt väikseid seosekordajaid suurendas eesti keele oskuse puudumine, staatus määratlemata kodakondsus ja kõrgharidusest madalam haridustase, kuid kõige suurem seosekordaja kahe põlvkonna tegevusalase jaotuse juures on Kesk-Eestis elaval rahvastikul.

KOKKUVÕTE

Välispäritolu rahvastiku uurimine Eestis omab suurt tähtsust, sest veel praegugi moodustab Nõukogude Liidu perioodil sisserännanud välispäritolu rahvastik suure osa kogu siinsest rahvastikust. Need eestlastest erineva kultuurilise, demograafilise ja sotsiaalse taustaga inimesed on 1990ndatel olnud tööjõuturul halvemas olukorras ja oma suure hulgaga mõjutavad nad kõiki protsesse Eestis. Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida siinsete sisserännanute majandustegevust võrdluses põhirahvuse eestlastega. Peatähelepanu ei olnud lihtsalt keskmistel näitajatel, vaid erinevate tunnuste, nagu eesti keele oskus, kodakondsus, haridus ja piirkondlik paiknemine, mõju tööhõivele, et leida suundumustele seletusi. Kasutatud andmestik on 2000. aasta rahva- ja eluruumide loenduse anonüümne andmebaas.

Kolm püstitatud hüpoteesi sisserännanute ja eestlaste kolme tähelepanu all olnud majandustegevuse põhinäitaja kohta leidsid kinnitust: sisserännanute töötus on kõrgem, nad on enam hõivatud madalamatel ametikohtadel ja tegevusaladest tertsiaarsektoris. Hüpoteeside püstitamisel aluseks olnud vanade Euroopa Liidu riikide praktika näitas samu tendentse, kuid Eesti puhul tuleks välja tuua, et siinsed sisserännanute halvemad näitajad on proportsionaalselt siiski paremad, kui kirjanduses välja toodud näidete puhul.

Üldiselt on levinud, et madalama majandusliku tasemega riikidest pärit sisserännanud jäävad majandustegevuse näitajatelt natuke madalamale tasemele ka arvestades nende erinevaid inimkapitali karakteristikuid nagu kohaliku keele valdamine, vanus, kvalifikatsioon/haridus ja sihtkohariigis viibimise pikkust (Salt 1993). See suundumus on valitsev ka Eestis. Kõige rohkem parandab sisserännanute töötuse määra eesti keele oskus ja Eesti kodakondsus, kuid nende tunnustega sisserännanute võrdlemine kogu eesti rahvusest elanikkonnaga ei anna objektiivset vastust, sest eesti keele oskuse ja kodakondsusega sisserännanud on keskmisest kõrgema haridusega ja ilmselt ka muidu aktiivsemad ja õppimisvõimelisemad. Haridusrühmade võrdlemine selekteerib rühmi võrdsematel alustel ja see näitab küll näitajate paranemist haridustaseme kasvamise suunas, kuid erinevused kahe rühma vahel kasvasid samuti. Ka ainult eesti keelt oskavate sisserännanute võrdlemisel haridustasemete kaupa oli erinevus vaid natuke väiksem.

Piirkondlike erisuste käsitlemine andis kõige huvitavamaid tulemusi. Töös võrdlesin kolmes majandusliku edukuse ja sisserännanute osatähtsuse näitajate poolest erinevas piirkonnas elavat rahvastikku – Põhja-, Kirde- ja Kesk-Eestis. Sellest analüüsist selgus, et pealinna ümbruses on päritolulisel tasandil kihistumine kõige suurem, kuigi seal on kõigil rühmadel madalad töötuse määrad ja parem ametialane jaotus. Kahes ülejäänud piirkonnas olid mõlemal rühmal näitajad halvemad, kuid erinevused väiksemad – sama tendents, mis hariduse puhul. Kesk-Eestis, kus sisserännanute paiknemine on sarnaselt põhirahvusele hajusam ja suhtlemine eestlastega aktiivsem, mida näitab sealne suurem eesti keele oskajate hulk, on eestlaste ja sisserännanute erinevused keskmisest väiksemad. Näiteks tegelevad nii sisserännanud kui eestlased võrdse osakaaluga põllumajanduse valdkonnas. Kuigi ka Kirde-Eestis on rühmade vahelised erisused väikesed, ei loeks ma seda kohanemise näiteks, sest esiteks on seal eestlased tugevas vähemuses, mille tõttu on paljud tööalased kontaktid sisserännanute käes, teiseks on nende väljaränne piirkonnast

intensiivsem ja ilmselt on lahkujad aktiivsem ja tööjõu seisukohalt mobiilsem rahvastikuosa ning kolmandaks sinna allesjäänud inimesed on keskmisest vanemad ja nende seas on maaelanike osakaal 10 korda suurem sealsete sisserännanute näitajast.

Kahe sisserännanute põlvkonna uurimisel püstitatud hüpoteesid leidsid kinnitust vaid osaliselt ja oma vähemtähtsas osas: välissündinute ja nende teise põlvkonna majandustegevust kirjeldavate tunnuste erinevused olid küll väiksed, kuid keskmiselt olid nad oodatud teise põlvkonna parema seisu kasuks vaid tertsiaarsektoris hõivatuse suurema osatähtsuse poolest. Üldise kohanemise seisukohalt olulist tendentsi, et teine põlvkond on oma vanematest kasvõi natukene väiksema töötusega ja enam kõrgematel ametikohtadel, Eestis ei ole.

Töötuse ja ametialase jaotuse näitajad on uuritud tunnustega erinevalt seotud: kui töötuse juures suurenevad kõrgema määra puhul põlvkondade vahelised erinevused välissündinute kasuks ja madala määra puhul vahe väheneb, siis ametialaselt muudab kodakondsuse ja keeleoskuse lisamine välissündinute näitajad soodsamaks ja hariduse lisamine vastupidiselt parandab pigem teise põlvkonna seisu. Töötuse määr on teisel põlvkonnal esimese omast natuke parem kõrghariduse ja mitte traditsioonilistes sisserännanute asualadel elamisel, nagu Kesk-Eesti. Kesk-Eesti on ka ameti- ja tegevusalane jaotus põlvkondadel oluliselt erinev ja seda teise põlvkonna kasuks. Seega on Kesk-Eesti piirkonnaks, kus ühelt poolt on eestlaste ja sisserännanute erinevused kõige väiksemad, kuid teisalt on seal põlvkondlikud erinevused kõige suuremad. Selline olukord viitab hajusamalt eesti kogukonnas elamise tähtsusele põlvkondade integreerumisel, mida võib lugeda töö üheks olulisemaks tulemuseks.

Integreerumist pidurdavaks asjaoluks suure sisserändajate hulgaga riikides on nende rühma koondumine kindlatesse piirkondadesse ja üksikutesse majandussektoritesse, sest niimoodi suheldes vaid omavahel võivad sidemed põlisrahvastikuga keele, kultuuri ja sotsiaalsete kontaktide näol olla minimaalsed (Forsander 2003). Eesti sisserännanutel on just need tunnused: kogukond on väga suur, nad elavad kontsentreeritult mõnedes linnades ning on segregeerunud ka tööjõuturul. Vastastikkust mittemõistmist suurendab pingeline seis Eesti ja Venemaa suhetes. Lisaks on võimalus saada siin hakkama osates ainult vene keelt päris hea, sest vene keeles on olemas nii kooliharidus, ajakirjandus, televisioon kui ka palju muud eluks vajalikku ja eestlased oskavad suhteliselt hästi vene keelt – see kõik on ühelt poolt vajalik, kuid teisalt võib pärssida kohanemist.

Sisserännanute kehvema positsiooni põhjused tööjõuturul on seotud tänapäeval tähtsust kaotavate vanade tööstusharude ja -piirkondade suure osaga nende tööhõives. Eriti intensiivselt on tööstuses vajaliku tööjõu hulk ja üldse töökohtade pakkumine vähenenud Ida-Virumaal, kus sisserännanud suures osas elavad. Kuid välispäritolu rahvastik on halvemas seisus ka muidu majandusnäitajate poolest edukas pealinna regioonis, kus ilmselt on paljudele nende hulgast töökohtadele konkureerimisel takistuseks ka riigikeele oskuse nõue tööandja poolt. Kõige selle tulemusel on kujunenud olukord, kus teist põlvkonda siin elavad inimesed ei ole oma vanematest keskmiselt paremas olukorra tööjõuturul, kuigi nende eesti keele oskus on parem ja Eesti kodakondsust on nende seas rohkem. Tulemus, et Kesk-Eestis on sisserännanute teise põlvkonna majandustegevuse näitajad mõnevõrra paremad välissündinutest näitab, et hajusam elamine eesti kogukonnas võib parandada välispäritolu rahvastiku kohanemist. Sellele kinnituse leidmiseks tuleks uurida ka teisi piirkondi Eestis täpsemalt arvestades igäihte spetsiifikat ja vaadata seda protsessi ajas.

SUMMARY

Master's thesis 'Generations of Immigrants in Estonian Labour Market in 2000'

Research into immigrant population in Estonia is of great importance, as even today the immigrant population, which immigrated into Estonia during the Soviet period, constitutes a considerable part of the local population. In the 1990s these people with a cultural, demographic and social background different from Estonians were in a worse situation in the labour market and due to their great numbers influenced all the processes in Estonia. The aim of this master's thesis is to study the economic activities of the local immigrants in comparison to the indigenous people – Estonians. Attention is focused not simply on average indicators, but rather on the influence of different features like knowledge of Estonian, citizenship, education and regional location on employment rate, in order to find explanations for tendencies. The used data originate from the anonymous database of the Population and Housing Census of 2000.

The three formulated hypotheses about the immigrants' and Estonians' three main indicators of economic activities dwelt upon found confirmation: the immigrants' unemployment level was higher, they mostly hold lower positions and from occupations – in tertiary sector. The practice of old European countries, which was taken as basis for formulating the hypotheses, showed the same tendencies; yet, in Estonian case, it has to be emphasised that proportionally the worse indicators of local immigrants are still better than in the examples presented in literature.

It is a general feature that the immigrants, who have come from the countries with a lower economic level, remain on a lower level by the indicators of their economic activities also when considering the different characteristics of human capital, such as the knowledge of the local language, age, qualifications/education and the length of their stay in the country of destination (Salt 1993). This tendency is also prevailing in Estonia. The immigrants' unemployment rate is mostly improved by their knowledge of Estonian as well as Estonian citizenship, yet, the comparison of the immigrants with these features to the whole Estonian population does not offer an objective answer as the immigrants with the knowledge of Estonian and Estonian citizenship have higher than average educational level and are obviously more active and able to learn. The comparison of educational groups selects groups on a more equal basis and it shows the improvement of indicators towards the growth of educational level, yet, differences between two groups also increase. Also, when comparing the immigrants who knew Estonian by educational levels the difference was only a bit smaller.

The treating of regional peculiarities produced the most interesting results. The research compares the population in three regions differing by the economic success and the proportion of immigrants – North, North-East and Central Estonia. The analysis revealed that in the vicinity of the capital the stratification on the level of origin is the greatest, although all the groups there are characterized by low unemployment rates and a better occupational division. In the two remaining regions both groups had worse indicators, yet smaller differences – the same tendency as was revealed in the case of education. In Central Estonia, where the location of immigrants is, similar to the indigenous people, more dispersed and communication with

Estonians is more active (which is proved by the greater numbers of people who can speak Estonian), the differences between Estonians and immigrants are smaller than the average. For instance, both the immigrants and Estonians are engaged in agriculture in similar proportions. Although the differences between groups are also small in North-East Estonia, I would not consider it as an example of adaptation, because, first, Estonians are a minority group there, due to which many professional contacts are maintained by the immigrants; second, their migration from the region is more intensive and, obviously, the people who leave constitute a more active and (from the point of view of labour force) a more mobile part of the population; and, third, the people who have stayed there are older than the average and the proportion of country people among them is ten times greater than the respective indicator for the local immigrants.

The hypotheses formulated at the study of two generations of immigrants were confirmed only partially and in the less important respect: the differences between the indicators describing the economic activities of the foreign-born and their second generation were small, yet, on average they could be expected in favour of the second generation only in tertiary sector by the greater proportion of employment. The tendency significant from the point of view of general adaptation – that the second generation is at least a little less unemployed and holds higher positions – is not revealed in Estonia.

The indicators of unemployment and professional distribution are differently connected with the studied features: while in the case of unemployment at higher rate the differences between generations increase in favour of the foreign-born and at lower rate the difference decreases, then professionally the addition of citizenship and knowledge of language makes the indicators for the foreign-born more favourable and the addition of education, on the contrary, rather improves the situation for the second generation. The rate of unemployment in the second generation is better than the first one's in the case of higher education and settlement in non-traditional regions for immigrants, as, for instance, Central Estonia. In Central Estonia the professional and occupational distribution between generations is also considerably different, and it is in favour of the second generation. So Central Estonia is a region where, on the one hand, the differences between Estonians and immigrants are the smallest, yet, on the other, the differences between generations are the greatest. This kind of situation refers to the importance of more scattered living in the Estonian community at the integration of generations, which could be regarded as one of the most significant results of this thesis.

One of the decelerating factors of integration in the countries with a great proportion of immigrants is the concentration of their groups in certain regions and certain economic sectors, as this way, communicating only inside the group, connections with indigenous people – linguistic, cultural and social contacts – can be minimal (Forsander 2003). Immigrants in Estonia reveal namely these features: the community is very large, they are concentrated in a few towns and also segregated in labour market. The mutual misunderstanding is intensified by the tense situation between Estonia and Russia. In addition to that, it is fairly easy to manage here by speaking only Russian, as there exist Russian-language education, written and broadcast media, as well as many other things necessary for life, and, besides, Estonians' knowledge of

Russian is also relatively good – this all is, on the one hand, necessary, yet, on the other, it does not contribute to their integration.

The reasons for the immigrants' poorer performance on the labour market are definitely connected with the great proportion of old industrial branches in their employment, which are today losing their importance. Especially intensively the number of employees necessary in industry as well as the general number of jobs have decreased in East Virumaa, where most of the immigrants reside. Yet, immigrants are also in a worse situation in the region of the capital, which can generally boast about good economic results, as obviously in many cases their competition is hindered by the requirement set by the employers of the knowledge of the state language. Due to all this we face the situation where, on average, the second generation of immigrants do not hold a better position in labour market than their parents, although their knowledge of Estonian is much better and also, more of them are Estonian citizens. The result that in Central Estonia the economic indicators of the second generation of immigrants are better than the first one shows that more scattered living can improve the integration of the foreign-born population. In order to prove it, it would be necessary to study also other regions of Estonia, considering their specificity.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Abella, M. I. 2002.** Migrant workers' rights are not negotiable. Interview in Migrant workes. *Labour Education* 129.
- Alba, R. 2005.** Bright vs. blurred boundaries: Second-generation assimilation and exclusion in France, Germany, and the United States. *Ethnic and Racial Studies* 28:1, 20-49
- Andersson, R. 1996.** The geographical and social mobility of immigrants: escalator regions in Sweden from an ethnic perspective. *Geografiska Annaler* 78B, 3–25.
- Antons, P. 2003.** Tööhõive regionaalsed erinevused ja siseränne üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 121-141.
- Belanger, A. ja A. Rogers 1992.** The internal migration and spatial redistribution of the foreign-born population in the United States: 1965–70 and 1975–80. *International Migration Review* 26:3, 1342–1369.
- Berg, E. ja O. Kurs 1995.** *Etnilised vähemused ja uusasukad Eestis - Etnilised vähemused Eestis. Poliitgeograafiline uurimus.* E. Bergi magistritöö Geograafia Instituudi raamatukogus.
- Borgegård, L.-E., J. Håkansson ja D. K. Müller 1998.** Concentration and Dispersion of Immigrants in Sweden, 1973-1992. *The Canadian Geographer* 42:1, 28–39.
- Capotorti, F. 1979.** Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities. New York: United Nations.
- Eamets, R. ja K. Philips 2000.** *Eesti tööturu areng üleminekuperioodil.* Tartu.
- Eamets, R., K. Philips ja T. Annus 2000.** Eesti tööturg ja tööpoliitika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- EC 2002.** *Employment in Europe 2002.* European Commission.
- Eesti Statistikaamet 1992.** *Rahvastiku elamistingimused – Housing conditions. Eesti maakonnad – Counties of Estonia.* Tallinn: Eesti Statistikaamet.
- Ekberg, J. 1995.** Internal migration among immigrants in Sweden. Teoses: *Demography, Economy, and Welfare* (toim. C. Lundh). Lund: Lund University Press, 236–246.
- Forsander, A. 2003.** Inside or outside within? Immigrants in the Finnish Labor Market. *In Yearbook of population research in finland XXXIX*, 55-72.
- Frey, W. ja K.-L. Liaw 1998.** Immigrant concentration and domestic migrant dispersal: Is movement to non-metropolitan areas “White Flight”? *Professional Geographer* 50:2, 215–232.

- Fris, A. M. 1982.** *Policies for minority education. A comparative study of Britain and Sweden.* Stockholm: Institute of International Education.
- Funkhouser, E. 2000.** Changes in the Geographic Concentration and Location of Residence of Immigrants. *International Migration Review* 34:2, 489-510.
- Hallik, K. 1999.** Rahvuslikult jaotunud Eesti. Teoses: *Eesti inimarengu aruanne 1999* (toim. R. Vetik). ÜRO, 40-45.
- Haug, W. 1998.** Introduction: statistics on minorities between science and politics. Teoses: *The characteristics of national minorities in certain European countries* (toim. W. Haug, Y. Courbage, P. Compton). Volume 1. Strasbourg: Council of Europe, 9-21.
- Helemäe, J. ja R. Vöörmann 2001.** Erinevate põlvkondade eneseteostamise võimalused tööturul: konflikt, konkurents või eraldatus? Teoses: *Eesti inimarengu aruanne 2001* (toim. R. Vetik). ÜRO, 63-68.
- Hollifield, J. F. 1992.** *Immigrants, markets and states: the political economy of postwar Europe.* Harvard University Press.
- Husmanns, R., F. Mehran ja V. Verma 1992.** *Surveys of economically active population, employment, unemployment and underemployment: An ILO manual on concepts and methods.* International Labour Office Geneva.
- Hutchinson, J. ja A. D. Smith (ed.) 1996.** *Ethnicity.* Oxford University Press.
- Icduygu, A. 1994.** Changing settlement intention of the Turkish immigrants in Australia and Sweden: Some recent parallels. *Migration* 6:26, 49-73.
- Kala, K. 1992.** Eesti rahvuslikust koosseisust peale Teist maailmasõda. *Akadeemia* 3, 508-535.
- Katus, K. 1996a.** Eesti rahvastiku põlisus ja kohalikud vähemusrahvused. Teoses: *Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik. Konverentsi materjalid. Mustvee, 21.-22. November 1995.* Jõgeva, 9-26.
- Katus, K. 1996b.** Eesti rahvastiku vananemise põhijooned. *Akadeemia* 7, 1379-1407 ja 8, 1592- 1634.
- Katus, K. ja A. Puur 1992.** *Eesti rahvastiku suremustrend elutabelite analüüsi põhjal.* EKDK Rahvastiku-uuringud, seeria B 14.
- Katus, K. ja L. Sakkeus 1993.** *Foreign-born Population in Estonia.* EKDK Rahvastiku-uuringud, seeria B 19.
- Katus, K., A. Puur ja A. Põldma 2002.** *Eesti põlvkondade rahvastikuareng. Cohort Population Development in Estonia.* EKDK Rahvastiku-uuringud, sari D 2.
- Kemuma, J. 2000.** *The Past and the future in the Present. Kenyan Adult Immigrants' Stories on Orientation and Adult Education in Sweden.* Sweden.

- Kirch, A. 1994.** From a Change of Evaluations to a Change of Paradigms: Estonia 1940-1993. Teoses: *Changing Identities in Estonia. Sociological Facts and Commentaries* (toim M. Kirch, D. D. Laitin). Tallinn, 6-10
- Kliimask, J. 2004.** Hõive ametirühmades: geograafiline jagunemine ja muutused Teoses: *Linnad ja vallad arvudes 2004* (koost M. Servinski). Tallinn: Statistikaamet, 77-86
- Knocke, W. 2000.** Integration or Segregation? Immigrant populations Facing the Labour Market in Sweden. *Economic and Industrial Democracy* (21)3, 361-380.
- Kritz, M. ja D. Gurak 2001.** The impact of immigration on the internal migration on natives and immigrants. *Demography* 38:1, 133–145.
- Kulu, H. 1998.** Eesti välissündinud rahvastiku kujunemine ja rändelugu. EKDK Rahvastiku-uuringud, seeria B 38.
- Kutsar, K. 2000.** Aktiivses abiellumiseas maarahvastiku sooline disproportsioon ja seda mõjutavad tegurid. Bakalaureuse töö Tartu Ülikooli geograafia instituudis.
- Kymlicka, W. 1996.** *Multicultural Citizenship. A liberal theory of minority rights.* Oxford: Clarendon Press.
- Leetmaa, K. 2004.** Eeslinnastumine Tallinna linnaregioonis sotsialismijärgsel perioodil. Magistritöö Geograafia Instituudi raamatukogus.
- Murphy, E. M. ja P. Cancellier 1982.** *Immigration: Questions and Answers.* Washington, D.C.: Population Reference Bureau
- Muus, P. 2001.** International migration and the European Union, trends and consequences. *European Journal on Criminal Policy and Research* 9, 31-49.
- Newbold, B. 1996.** Internal migration of the foreign-born in Canada. *International Migration Review* 28, 31–48.
- Nogle, J. 1994.** Internal Migration for Recent Immigrants to Canada *International Migration Review* 28:1, 31–48.
- OECD, 1990.** *Trends in International Migration.* Paris.
- Pavelson, M. 1997.** Mitte-estlased Eesti tööturul. Teoses: *Vene noored Eestis: sotsioloogiline mosaiik* (koost. P. Järve). Tartu: Avita.
- Pavelson, M. 2000a.** Eesti tööturu segmenteeritus ja selle sotsiaalsed tagajärjed. Teoses: *Tallinna Tenikaülikooli kaheksakümnes aastapäev* (koost. H. Arumaa). Tallinna Tehnikaülikool, 101-105.
- Pavelson, M. 2000b.** Sotsiaal-majanduslik integratsioon: tööhõive ja sissetulekud. Teoses: *Integratsioon Eesti ühiskonnas: monitoring 2000* (koost. ja toimet. M. Lauristin ja R. Vetik).

- Pavelson, M. 2001.** Venelaste mikrosotsiaalsed praktikad majandusväljal: töökäitumise näide. Ettekanne Eesti Sotsiaalteaduste II Aastakonverents, Tartu 23.-24. november 2001.
- Pavelson, M. 2002.** Töö, sissetulek ja toimetulek: integratsiooni sotsiaal-majanduslik tagapõhi. Teoses: *Integratsioon Eesti ühiskonnas: monitooring 2002* (koost. ja toimet. K. Hallik).
- Pavelson, M. ja M. Luuk 2002.** Non-Estonians on the Labour Market. Teoses: *The Challenge of the Russian Minority* (toim. M. Lauristin ja M. Heidmets).
- Perotti, A. 1994.** *The case for intercultural education*. Council of Europe Press.
- Pettai, Ü. 2001.** Tööturg. Teoses: *Sotsiaaltrendid 2* (toimet. R. Võõrmann). Tallinn: Eesti Statistikaamet, 34–56.
- Pragi, U. 2005.** Inimgeograafia N Liidus ja Eestis sõjajärgsel perioodil. Teoses: *Asustus ja ränne Eestis. Uurimusi Ann Marksoo 75. sünnipäevaks* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 9-33.
- Puur, A. 1997.** Eesti põlisusuuring: lähtekohad ja põhijooned. Teoses: *Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik. Konverentsi materjalid II. Mustvee, 21.-22. November 1997*. Jõgeva, 85-100.
- Reinans, A. 1999.** *Rootsi eestlaste teine generatsioon*. EKDK Rahvastiku-uuringud, seeria B 41.
- Ruutsoo, R. 1993.** Rahvusvähemused Eesti Vabariigis. Teoses: *Vähemusrahvuste kultuurielu Eesti Vabariigis 1918-1949. Dokumente ja materjale* (koost. A. Matsulevitš). Tallinn: Olion, 5-24
- Saar, E. ja J. Helemäe 2001.** Tööturu väljavaadete rahvuslik lõige: struktureaalsed või individuaalsed tegurid? Ettekanne Eesti Sotsiaalteaduste II Aastakonverentsil, Tartu 23.-24. november 2001.
- Sakkeus, L. 1991.** *Post-war migration trends in Estonia*. EKDK Rahvastiku-uuringud, seeria B 15.
- Salt, J. 1993.** *Current and future international migration trends in Europe*. CDMG (93) 28.
- Sanguin, A.-L. 1990.** Etnilised vähemused Euroopas: mõned ruumilised probleemid. *Akadeemia* 10, 2019-2028.
- Seifert, W. 1997.** Occupational and economic mobility and social integration of Mediterranean migrants in Germany. *European Journal of Population* 13(1), 1-16.
- Shryock, H. S. ja J. S. Siegel 1973.** Economic Characteristics Teoses: *The Methods and Materials of Demography* (toim. E. G. Stockwell). San Diego: Academic Press, 336-369.

- Sinilind, S. 1983.** *Mõningatest rahvuspoliitika aspektidest. Visand nõukogude rahvuspoliitika kriitikaks Eestis 1940-1983.* Stockholm: Eesti Rahvusfond.
- Statistikaamet 1999.** 2000. aasta rahva- ja eluruumide loenduse leondusteatomik. Tallinn.
- Statistikaamet.** Statistika andmebaas: www.stat.ee - 05.03.2006
- Tammaru, T. 1996.** *Venelased Eestis: ränne ja akultuuratsioon. Lasnamäe, Pärnu ja Tartu venelaste võrdlevuurimus.* Magistritöö Geograafia Instituudi raamatukogus.
- Tammaru, T., H. Kulu ja I. Kask 2003.** Kokkuvõte ja arutlus. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Eesti Statistikaamet, 142-150.
- Tammur, A. 1999.** *Välispäritolu rahvastiku majandustegevus Eestis.* Bakalaureuse töö Tartu Ülikooli geograafia instituudis.
- Tammur, A. 2003.** Siserände rahvuserisused üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Eesti Statistikaamet, 66-82.
- Tiit, E. 1993.** Eesti rahvastik ja selle probleemid. *Akadeemia* 8-10.
- Tiit, E.-M. ja M. Möls 1997.** *Rakendusstatistika lühikursus.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Trovato, F. ja S. Hall 1988.** Ethnicity and migration in Canada. *International Migration Review* 17:2, 245-267.
- United Nations, 1998.** *Recommendations on Statistics of International Migration.* Revision 1. Series M, No. 58, New York.
- Unt, M. ja K. Täht 2001.** Eesti tööturu autsaiderid: väljakutse isikule või ühiskonnale? Teoses: *Eesti inimarengu aruanne 2001* (toimet. R. Vetik). ÜRO, 60-63.
- Vetik, R. 2000.** Eesti elanike hoiakud poliitilise integratsiooniga seoses. Teoses: *Integratsioon Eesti ühiskonnas: monitooring 2000* (koost. ja toimet. M. Lauristin ja R. Vetik).
- Waldinger, R. ja C. Feliciano, 2004.** Will the new second generation experience 'downward assimilation'? Segmented assimilation re-assessed. *Ethnic and Racial Studies* 27:3, 376-402.
- Weber, M. 1968.** *Economy and Society.* New York: Bedminister.
- Weber, M. 1972.** *Wirtschaft und Gesellschaft.* Tübingen: J.C.B.Mohr (Paul Siebeck)?
- Yaukey, D. 1986.** Migration and Its Consequences. Teoses: *Demography. The Study of Human Population.* New York, 285-304.

LISAD

Lisa 1. Asustushierarhia tasemete koosseis

Pealinn

Tallinna linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Harku, Jõelähtme, Keila, Kernu, Kiili, Kohila (Raplamaa), Raasiku, Rae, Saku, Saue, Viimsi
- satelliitlinnad: Aegviidu, Keila, Kohila (Raplamaa), Maardu, Saue

Regioonikeskused

Jõhvi/Kohtla-Järve linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Jõhvi, Kohtla, Kohtla-Nõmme, Toila

Narva linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Vaivara
- satelliitlinnad: Narva-Jõesuu

Pärnu linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Are, Audru, Paikuse, Sauga, Tahkuranna
- satelliitlinnad: Sindi

Tartu linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Haaslava, Kambja, Luunja, Mäksa, Nõo, Tartu, Tähtvere, Ülenurme

Maakonnakeskused

Kärdla linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Pühalepa

Jõgeva linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Jõgeva

Paide linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Paide, Türi
- satelliitlinnad: Türi

Haapsalu linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Ridala

Rakvere linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Rakvere, Sõmeru

Põlva linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Põlva

Rapla linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Rapla

Kuressaare linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Kaarma, Pihla

Valga linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Karula, Tõlliste

Viljandi linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Paistu, Pärsti, Saarepeedi, Viiratsi

Võru linnaregiooni tagamaa moodustavad:

- linnalised vallad: Võru

Lisa 2. Haldusjaotuse, asustushierarhia tasemete ja analüüsitud piirkondade kaart

